

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

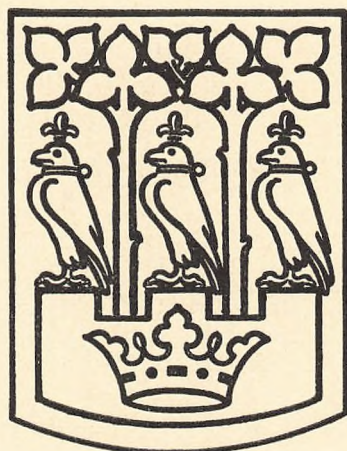
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Jørgen Hørbøll

FREDERIKSBERG

fra Bondeby til Storstad

Udgivet af

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG

I Kommission hos
GYLDENDAL

1945

Jørgen Hørbøll

FREDERIKSBERG

fra Bondeby til Storstad

Udgivet af

HISTORISK - TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG

I Kommission hos

GYLDENDAL

1945

NORDLUNDES BOGTRYKKERI, KØBENHAVN

21011

FORORD

DA man paa Frederiksberg længe har savnet en kortfattet, læselig Fremstilling af Byens Historie, har *Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg* opfordret mig til at forsøge paa at løse denne Opgave.

Nærværende Bog er da tænkt som en Frederiksbergs Historie, der baaide i Form og Omfang er afpasset efter det Formaal at være brugbar for alle — ikke mindst den frederiksbergske Ungdom —, der ønsker at kende de almindelige Grundtræk af Byens Historie.

Det er mit Haab, at den tillige kan blive Udgangspunktet for dem, der søger en fyldigere Viden om Emnet, og saaledes vise Vej til de større Værker, hvorpaa dette Arbejde i Hovedsagen hviler. Fortegnelse over saadanne Værker findes Side 145.

Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg bringer jeg min bedste Tak for, at dette Arbejde er lagt i mine Hænder, og jeg retter en særlig Tak til Selskabets Arbejdsudvalg, der har gennemgaaet Manuskriptet og givet mig værdifulde Raad, ligesom jeg takker alle dem, der under Udarbejdelsen beredvilligt har ydet mig Hjælp med Tekst eller Billedstof.

Frederiksberg i Juli 1945.

Jørgen Hørbøll.

FREDERIKSBERGS BELIGGENHED

FREDERIKSBERG er ejendommelig alene ved sin Beliggenhed — en stor By midt inde i en anden. Efter at de Smaabyer, der tidligere dannede Frederiksbergs vestlige Grænse, er indlemmet i Københavns Kommune, ligger Byen fuldstændig indkredset af sin store Nabo, og saa umærkelig er Overgangen, at en fremmed kan færdes fra København til Frederiksberg eller omvendt uden at ane, at han er kommet fra en By til en anden.

Hvor skulde han f. Eks. vide, at naar han paa Værnedamsvej gaar ind i en Forretning paa den vestre Side, er han paa Frederiksberg, medens han er i København, naar han gaar ind paa den østre Side. Selv Københavnerne og Frederiksbergere kender kun Bygrænsen i de Kvarterer, hvor de daglig færdes, og oftest ikke engang dér.

Men skønt Landets to største Byer saaledes i det ydre er smeltet sammen, er de hver for sig fuldtud selvstændige og har aldrig hørt sammen, hvorimod Frederiksberg i en Aarrække har været forbundet med Hvidovre og først i 1857 blev en selvstændig Kommune.

Vilde man regne Frederiksbergs Alder fra den Dag, da Forbindelsen med Hvidovre hørte op, maatte man derfor kalde Byen endogsaa meget ung. Men det vilde være en Fejltagelse. Den By, som den er en umiddelbar Fortsættelse af, blev grundlagt i Aaret 1651, og Frederiksberg er altsaa i hvert Fald nær de 3 Hundrede Aar. Men man har Lov til at gaa endnu længere tilbage, idet denne By ogsaa i en vis Forstand var en Fortsættelse af en anden, Landsbyen Solbjerg. Dermed føres vi tilbage til Middelalderen, ja, endnu meget

længere, da Solbjerg har sin Rod i den forhistoriske Tid. Nogle Kort fra det 17. Aarhundrede viser saaledes flere Kæmpehøje i Nærheden af Landsbyen Solbjerg, og selve det smukke Navn Solbjerget fører Tanken tilbage til den hedenske Tid, hvor man fra Bakkens Top ofrede til Solguden, som man saa stige op af Øresundets Bølger.

SOLBJERG OG DENS AFLÆGGER NYBY

NAAR man paa Frederiksberg møder Navnet Solbjerg knyttet til Kirke, Kirkegaard, Skole og Vej, er det et Vidnesbyrd om, at Byen ikke har glemt sin Forbindelse med den ældgamle Landsby, som Absalon skænkede til Roskilde Bispestol, et Forhold, han fik Paven til at bekræfte i et Pavebrev Aar 1198.

I Slutningen af det 14. Aarhundrede havde Solbjerg 17 Gaarde, hvoraf de 5 dog betegnes som »øde«. Det ser ud, som der paa den Tid har hørt mere Jord til Gaardene, end man har kunnet magte, og man har da udskilt nogle Arealer, sandsynligvis de østligste, langs Københavns Grænse, og deraf dannet Torpen Nyby, som man kun ved meget lidt om. Den synes efterhaanden at være svundet stærkt ind, saa dens Navn væsentligst er bevaret gennem en kongelig Avlsgaard, der var blevet opført i Tilknytning til Byen og derfor kaldtes Nyby Ladegaard.

Solbjergs Beliggenhed. I en Retssag Aar 1695 udtalte Bonden Laurs Hansen fra Avedøre, at der i hans Barndom var blevet »afbrudt« en Landsby »Vester for som nu Ny Hollænderbyen er opbygget, kaldet Solbjerg«.

Heraf fremgaar det, at Landsbyen Solbjerg har ligget i Nærheden af Ny Hollænderbyen og Vest for den. Da Ny Hollænderbyen laa ved den nuværende Allégade, er det sandsynligt, at Solbjerg har ligget i den nordlige Del af Frederiksberg Have, maaske med den ejendommeligt bugtede Bredegade som Bygade og med Andebakke-dammen som Gadekær.

I Øst naaede Solbjergjorderne (Nyby medregnet) til Københavns Grænse, og i Vest omtrent til Langvaddam (Damhussøen). Stort set var det det samme Areal, som Frederiksberg nu er bygget paa, hvad der ligeledes taler for at regne Solbjergtiden med til Frederiksbergs Historie.

Livet i Landsbyen Solbjerg. Hvordan Livet har formet sig for Bønderne i Solbjerg, ved vi ikke meget om, for de har som oftest levet stille og ubemærket som andre Fæstebønder dengang. En Tid var de Fæstere under Roskilde Bisp, senere under Kronen. Derimod har de aldrig hørt under Nabobyen København.

Som alle andre Bønder drev de deres Jord i Fællesskab, og deres Tid har sikkert været fuldt optaget af at skaffe de paabudte Fæstefgifter og det allernødtørftigste til Livets Ophold. Deres Krav til Behageligheder har sikkert været meget beskedne, og de Levnedsmidler, Boliger og Redskaber, de i Hovedsagen selv fremstillede, var uden Tvivl saare langt fra Luksus af nogen Art.

Solbjergbønderne dømmer Torben Oxe. Enkelte Gange er de dog fra Ubemærketheden traadt frem i Historiens Lys. Det skete saaledes, dengang Christiern II anklagede Torben Oxe for at have dræbt Dyveke, den unge, skønne Hollænderinde, Kongen havde truffet i Bergen og taget med til Danmark, sammen med hendes kloge, men magtsyge Moder, Fru Sigbrit.

Da Dyveke pludselig døde efter at have spist nogle Kirsebær, som Befalingsmanden paa Københavns Slot, den hensynsløse og ikke altid lige hæderlige Torben Oxe, havde sendt hende, lod Kongen ham tiltale for at have efterstræbt Dyveke og forsøgt at dræbe hende ved Gift. Sagen skulde føres for Rigsraadet, og da Torben blev frikendt, mente Kongen, det kun var sket, fordi Raadet nødig vilde dømme en Adelsmand. Det synes, som Kongen derefter har begrænset Anklagen mod Torben Oxe til, at han havde krænket Dyveke. En saadan Sag kunde nemlig føres for den kongelige Gaardsret med Slotets Besætning som Dommere.

Kongen bød imidlertid, at 12 af hans Fæstebønder skulde komme ind til Københavns Slot, hvor Retten blev sat uden for Indgangen til Slottet, og hvad enten Fremgangsmaaden var i Overensstemmelse

med de gældende Retsvedtægter eller ej, blev det de Solbjerg Bønder, der kom til at dømme Torben Oxe, idet de fleste af de 12 var fra Solbjerg.

Paa den fastsatte Dag mødte de paa Retspladsen, der var afmærket ved nedrammede Spyd, og dér udtalte de deres »Skyldig« efter en gammel Retsformular: Ikke vi, men Torbens egne Gerninger dømmer ham. Det blev saaledes Bønderne fra Solbjerg, der kom til at fælde den Dom, hvorefter Torben Oxe blev henrettet i Efteraaret 1517 — skønt baade Dronningen og hele Rigsraadet var gaaet i Forbøn for ham.

Christiern II's Lejr i Solbjerg og Mor Sigbrit. Kun 5 Aar efter Solbjergbøndernes Dom, i Sommeren 1522, møder vi atter Navnet Solbjerg i Historien. Paa det Tidspunkt havde Christiern II nemlig samlet 10 000 Mand til Værn imod Lybækkerne og lagt dem i Lejr ved Solbjerg By. Ved den Lejlighed var det, at Mor Sigbrit en Dag fik Lyst til at se Kongen holde Mønstring derude. Hun naaede imidlertid ikke længere end til Søerne, før hun blev indhentet af nogle berusede Soldater, der ikke kunde modstaa Lysten til at kaste den forhadte Kvinde i Vandet.

I det samme kom Kongen og hans Følge forbi, og efter at have sørget for, at Sigbrit blev reddet og kørt ind til Slottet, satte han efter Soldaterne, og han skal selv have slaet dem til Jorden med sin Staalbue. De slap imidlertid ikke med denne Afstraffelse. Faa Dage efter blev de dømt til Døden og henrettet.

Landsbyen Solbjerg udslettes. En Fæstebonde var altid afhængig af den, der ejede Jorden, han havde i Fæste, og det fik de Solbjerg Bønder for Alvor at føle, da Christian IV begyndte at overveje, om han ikke kunde anvende Solbjergjorden paa en fordelagtigere Maade. I Aaret 1620 var Kongen kommet saa vidt med sine Planer, at Bønderne fik Meddelelse om, at Jorden vilde blive taget fra dem og lagt ind under den Ladegaard, han var i Færd med at bygge for at skaffe Levnedsmidler til Slottet.

Dermed ophørte Solbjerg Bys Historie. Saa vidt muligt fik Bønderne Fæstejord andetsteds i Københavns Omegn, en f. Eks. i Husum, en anden i Gentofte. For øvrigt var Gaardenes Antal svundet

noget ind. Medens der, som før nævnt, i Slutningen af det fjortende Aarhundrede var 17 Gaarde, hvoraf ganske vist de 5 var »øde«, var der i Aaret 1620 kun 8 Gaarde, men dertil var nu kommet 9 Huse.

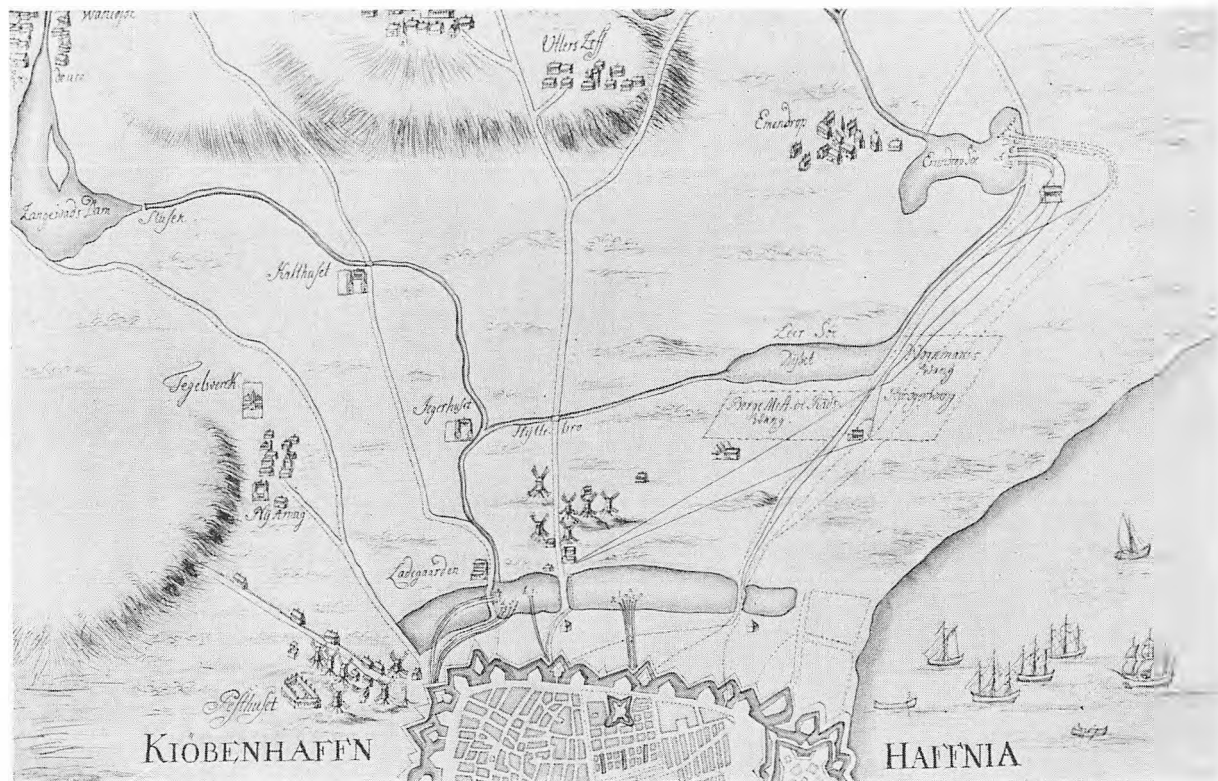
I Betragtning af, at Frederiksberg senere blev præget af sine smukke Landsteder og de ikke faa Restaurationer, er det ganske interessant at lægge Mærke til, at en af de omtalte 8 Gaarde i en Aarrække havde været overladt til en københavnsk Rigmand som Lystgaard, og at en af de 9 Husmænd var Kromand.

LADEGAARDEN. Den Gaard, der blev Solbjergs Skæbne, har helt ned til vore Dage været kendt under Navnet »Ladegaarden«. Det er imidlertid ikke den første Ladegaard, eller som vi nu siger, Avlsgaard, Christian IV har knyttet til Københavns Slot for at skaffe de nødvendige Fødemidler.

Vi har allerede hørt om Nyby Ladegaard, og foruden den havde Kongen et Par andre. Men han fandt dem ikke tidssvarende, og han besluttede derfor i Stedet for dem at bygge en ny Gaard, stor nok til alene at forsyne det kongelige Køkken.

Beliggenhed. Først og fremmest skulde den ligge saa nær ved Københavns Slot, at man naar som helst kunde sende Bud efter det, man netop stod og manglede i Køkkenet: Mælk og Smør, Kød og Æg, eller hvad det nu maatte være. Kongen valgte derfor Stedet lige uden for Dæmningen mellem Peblingsøen og St. Jørgens Sø, dér hvor nu Herman Triers Plads, Radiohuset og Forum ligger. Skønt han havde skaffet sig ikke saa lidt Jord deromkring, var han alligevel bange for, at Gaarden blev for lille, og derfor besluttede han sig til at tage Fæstejorden fra Solbjergbønderne og lægge den ind under Avlsgaarden.

Bygninger. Naar Ladegaarden skulde svare til sit Formaal, maatte der betydelige Bygninger til, og da den i Aaret 1623 stod færdig bag sine Volde og Voldgrave, var det i Sandhed et anseligt Bygningsværk. Særlig imponerende var Staldbygningen, der afgav Plads til 500 Kreaturer og var yderst moderne for sin Tid. Der var saaledes indlagt Vand, som ved et Trykssystem førtes ind i Krybberne. En saadan »Vandkunst« havde Christian IV allerede forsøgt paa Rosen-

KØBENHAVNS VESTLIGE OMEGN 1677 MED HELE NY AMAGERS OMRAADE
Samtidig Tegning i Resens Atlas. (Efter Eiler Nystrøm, Frederiksbergs Historie).

borg Slot. Men helt stole paa det ny System turde Kongen aabenbart ikke, for han indrettede en stor Vandingsplads ved Søerne som Nødhjælp.

Oven over Kostalden var der en Lade, hvorfra Hø og Halm kastedes ned til Kreaturerne, og saa snildt var det indrettet, at man udefra kunde køre lige ind med Læssene, skønt Laden laa oven over Stalden — det samme som man træffer i Bjergegne, hvor Husene ligger ned ad Skraaningerne.

Svinehuset var ligeledes stort anlagt. Flæsk brugtes der meget af i de Tider, og der var rigeligt af alle Slags Affald til Svinefoder.

Naturligvis var selve Hovedbygningen en saa stor kongelig Gaard værdig. Foruden de Værelser, der stod til Raadighed for Kongen, og hvem der ellers kom derud fra Slottet, skulde der være Plads til de mange Mennesker, der var knyttet til Ladegaarden.

Folkehold. Skønt Christian IV var meget nøjeregnende med de daglige Udgifter og derfor begrænsede Folkeholdet saa meget som muligt, kunde det ikke undgaas, at det blev stort, og det var ikke noget let Hverv, der var paalagt Ladegaardsfogden, naar han skulde føre et saa gennemgribende Tilsyn, som Kongen krævede.

Naturligvis skulde han sørge for, at Fæstebønderne virkelig udførte det Markarbejde, de havde Pligt til. Det var imidlertid ikke nogen let Sag, og det var sikkert endnu sværere at faa Fangerne til rigtig at tage fat, naar de blev sendt ud for at hjælpe Daglejerne med Tærskningen.

Ligeledes skulde han omhyggeligt tilse Køernes Malkning og Fodring, saa Udbyttet kunde blive saa stort som muligt, ligesom han nøje maatte vaage over Ild og Lys. Naar der foruden alt dette i hans Instruks stod, at han skulde sørge for, at alle Tjenestefolkene kom tidligt i Seng, saa de kunde være oppe i rette Tid om Morgen, og i det hele taget vaage over deres Vandel i enhver Henseende, er det et af de mange Vidnesbyrd om Christian IV's Tilbøjelighed til at gaa saa grundigt frem, at selv de mindste Enkeltheder ved en Sag ikke undgik hans Opmærksomhed.

Ladegaarden kunde ikke betale sig. Hvor omhyggeligt Kongen end tog sig af Ladegaardens Drift, viste det sig alligevel, at Udgifterne

blev for store. I en Snæs Aar lod han det dog gaa, og Brevvisere — Bude med skriftlig Ordre om, hvad der skulde leveres — var stadig paa Vej mellem Slottet og Ladegaarden, ligesom den store Krukke, der gik under Navnet Rendepotten, meget tit vendte hjem til Slottet med friskkærnet Smør til Kongens Bord. Omsider blev Underskuddet dog for stort, og i Aaret 1645 forpagtede Christian IV Ladegaarden bort til en Jyde, der havde været med i Kalmarkrigen og derfor gik under Navnet Peder Svenske. Forpagtningsafgiften blev fastsat under den Forudsætning, at Fæstebønderne fremdeles skulde udføre Markarbejdet. Det slog imidlertid fejl. Vejarbejdet tyngede stærkt paa Fæstebønderne, fordi Færdselen var meget stor saa nær ved København, og naar de blot nogenlunde skulde passe deres egen Jord, blev der for lidt Tid til Ladegaardsmarkerne. Men saa kunde Peder Svenske heller ikke klare sine Forpagtningsafgifter og sine Leveringer til Slottet efter de Priser, der var fastsat, da han overtog Forpagtningen.

I Aaret 1651 besluttede da Frederik III, der var blevet Konge efter Christian IV's Død, at Forpagtningen skulde høre op og Jorden overlades til nogle af Hollænderbønderne paa Amager.

NY HOLLÆNDERBYEN ELLER NY AMAGER

CHRISTIAN IV var ikke den første Konge, der havde overvejet, hvad der kunde gøres for at sikre Københavns Slot Forsyningen af Levnedsmidler. Allerede Christiern II havde set, at det var en Sag af stor Vigtighed, og det er sandsynligt, at Mor Sigbrit derfor har raadet ham til at faa nogle Hollændere til at slaa sig ned paa Amager. Dér fik de saa Jord, og det var Kongens Tanke, at de skulde forsyne Slottet og Hovedstaden med Grønsager og samtidig lære Danskerne Havebrug og Mejeridrift.

Forsøget var ingenlunde mislykket. Amagerbønderne blev Foregangsmænd paa Havedyrkningens Omraade, og selv om de ikke mere forsynede Slottet, havde de dog stadig klaret sig godt. Da de tilmed var blevet saa mange, at »deres Magleby ej var for dem alle tilstrækkelig«, faldt det ganske naturligt, at nogle af dem fik Jord af Ladegaardsmarkerne mod at forsyne Slottet med Fødemidler til en forud fastsat Pris og betale en vis aarlig Afgift.

Ny Hollænderbyen grundlægges 2. Juni 1651. Frederik III havde Tillid til Amager-Hollændernes Dygtighed, og 2. Juni 1651 lod han 20 af dem faa Jord fra Ladegaarden, mod at de byggede hver sin Gaard paa et Sted, man fandt bekvemt, og foruden deres andre Forpligtelser betalte 35 Rdl. aarlig af hver Gaard, altsaa 700 Rdl. i alt. Det var ikke nær saa meget, som Peder Svenske havde betalt, men Ny Hollænderne skulde selv udføre Markarbejdet, mens han havde Fæstebønder til det.

Kongen var klar over, at det var en stor Vanskelighed for Ny Hollænderne, at de skulde begynde med at bygge deres Gaarde op

fra Grunden. Han gav dem derfor Lov til at nedrive nogle af de Smaahuse, der hørte til Ladegaarden, og bruge dem som Bygningsmateriale. Og saa gik de i Gang med Byggeriet.

Med nuværende Allégade som Bygade rejste de da 20 Gaarde, 10 paa hver Side, og dette var den egentlige Begyndelse til Frederiksberg.

Ny Hollænderbyen fik sit særlige Præg. Navnene paa de 4 Mænd, der underskrev Overdragelsesdokumentet paa »deres egne og seksten deres Medconsorters Vegne«, er tydeligt hollandske. Det samme er Tilfældet med de øvrige — der er kun 4, hvis Navne ikke er bevaret —, saa der er ingen Tvivl om, at de Mænd, der grundede Byen, virkelig var Efterkommere af Christiern II's Hollændere.

Byen fik derfor sit særlige Præg og sin egen Styreform. I Spidsen for Bønderne stod en Mand, som baade var en Slags Sognefoged og Birkedommer, og som kaldtes med det hollandske Navn Skultus. Han udfærdigede de Dokumenter, der var nødvendige ved Handeler eller Aftaler imellem dem, og han dømte paa Tinge, naar der opstod Stridigheder.

De havde deres eget Tingsted i selve Byen, og der var ikke mindre end 7-8 Bymænd med som Bisiddere, naar Tinget var sat. Da de til at begynde med kun var 20 Mænd i alt, var altsaa omtrent Halvdelen af dem Dommere i deres Retssager. Naar dertil kommer de Mænd, Sagen drejede sig om, og dem, der mødte som Vidner, forstaar man, at praktisk talt alle var med paa Tinge. Saadanne Dage laa derfor alt stille i Hollænderbyen, og da der ofte kun var en Uge eller to mellem Tingdagene, sinkede det Arbejdet meget betydeligt, hvad Bønderne i Virkeligheden daarligt kunde taale, for de skulde arbejde haardt, hvis de skulde klare deres Forpligtelser.

Ny Hollændernes trange Kaar. Kongen havde gjort meget for at hjælpe Ny Hollænderne. De var saaledes baade fritaget for Tiende til »Bisp, Præst eller Degn« og for Hoveri, hvad der ellers kunde tyngte haardt nok paa den Tids Bønder. Men skønt de havde faaet en Særstilling, kunde de alligevel ikke klare sig. Allerede efter et Aars Forløb klagede det kongelige Køkken over, at det ikke havde modtaget det Kvantum Smør, de var pligtige til at levere til 8 Skilling Pundet, og det stod ikke bedre til med deres andre Forpligtelser.

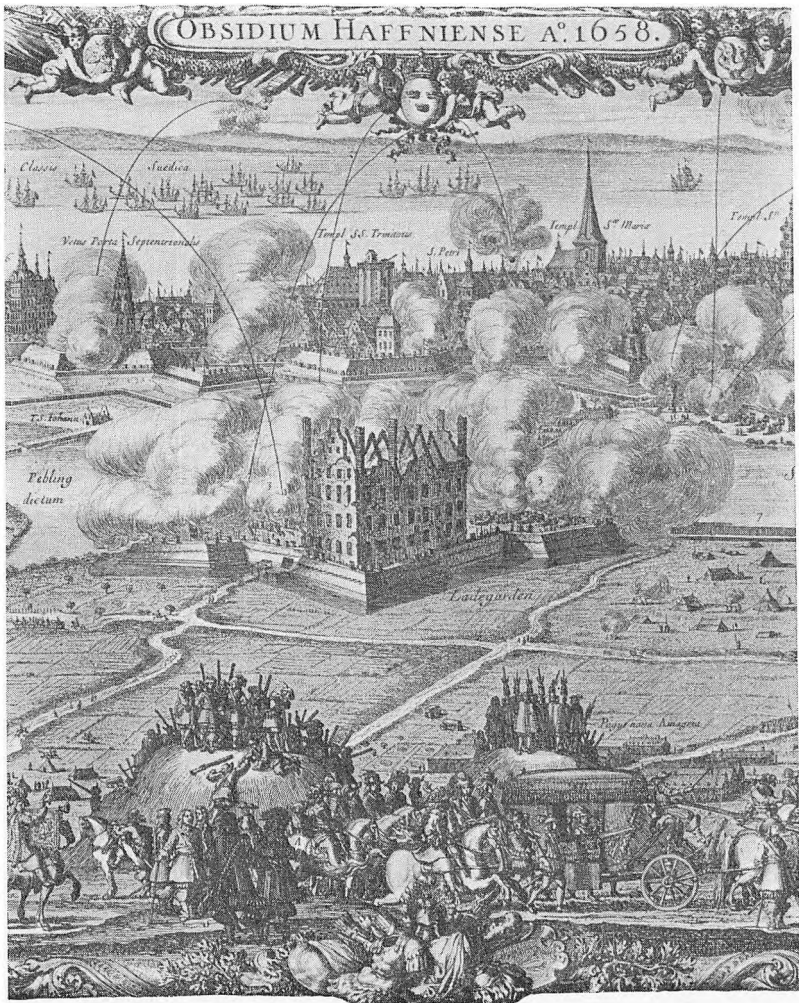
Saa fik Ny Hollænderne da det første af de efterhaanden talrige Tilhold. Men det blev det ikke bedre af. De var begyndt i Armod, for selv om det kun var nogle ringe, lerklinede Bindingsværkshuse, de havde bygget, havde det alligevel kostet dem mere, end de kunde magte. Det er ogsaa muligt, at Afgiften har været for stor. I hvert Fald var de meget fattige.

Ny Hollændernes første Kirke. Hvor smaat Ny Hollænderne end havde det, fik de dog snart en lille, yderst beskedne Bindingsværk-kirke rejst paa Sydsiden af nuværende Frederiksberg Runddel — dér hvor Begravelsesvæsenet nu (1945) har Kontor — med Kirkegaard paa Det kongelige danske Haveselskabs Grund. Kongen havde forud lovet at hjælpe dem »efter Tidernes og Midlernes Beskaffenhed, eftersom Vi naadigst agter for godt«, og i Aaret 1654 var Kirken bygget, for da skænkede kgl. Tøjmester Peter Kalthoff 2 Armstager til den, som endnu staar i Frederiksberg Kirke. Samme Aar døde Præsten, og Ny Hollænderne var paa den Tid saa smaat stillet, at de ikke havde Raad til at lønne en anden. De fik derfor Præsten i Rødovre til at forrette Gudstjeneste for dem, indtil Tiderne bedrede sig. Det gjorde de imidlertid ikke. Faa Aar efter kom Svenskekrigen, og den blev skæbnesvanger for dem.

Ny Hollænderne og Svenskekrigen. Da Karl X Gustav i Begyndelsen af August 1658 lod en Hær gaa i Land ved Korsør og uden Krigs-erklæring gik imod København, vakte det stor Rædsel og Forvirring i Hovedstaden. Kongens faste Optræden beroligede imidlertid hurtigt Borgerne, og da de to Rigsraader, der var sendt Svenskekongen i Møde for at forhandle med ham, vendte tilbage med uforrettet Sag, sattes alle Kræfter ind paa at forsvare Byen.

Hvad der laa uden for Voldene, maatte ofres, for at Karl X ikke skulde drage Nytte af det, og da han d. 11. August stod paa Valby Bakke — som Frederiksberg Bakke dengang kaldtes — og saa ind over Byen, var Forstæderne et Flammehav. Da skønnede han, at han vilde møde alvorlig Modstand. Under de Omstændigheder vovede han ikke straks at storme, men slog Lejr, og det blev netop paa Ny Hollændernes Jord, nogle af hans betydeligste Styrker fik Opstilling.

Da Krigen endelig hørte op, var Markerne ganske ødelagte og

LADEGAARDEN UNDER BELEJRINGEN

Udsnit af Kobberstik hos Pufendorf.

I Forgrunden ses to af Gravhøjene besat med sværtbevæbnede Soldater.
(Efter Eiler Nystrom, Frederiksbergs Historie).

Byen kun en Ruinhob. Under Krigen havde Ny Hollænderne været evakueret, og muligvis var en Del af dem faldet. I hvert Fald vendte kun faa af dem tilbage for at bygge deres By op igen. Det var fremdeles Hollændere; men det var i Hovedsagen ny Navne. Yderst forarmede var de, og det var al Ære værd, at de fik deres smaa, lerkli-nede Gaarde rejst for anden Gang.

Jorden var fuldstændig uegnet til Dyrkning, indtil den havde faaet en grundig Behandling. I Aaret 1660 blev den slet ikke dyrket, og i det følgende Aar avlede Bønderne næppe saa meget, som de havde saaet. Det var i Sandhed en trang Tid for Ny Hollænderne.

Ladegaarden og Kirken under Svenskekrigen. Ogsaa Ladegaar-den og Kirken var blevet ødelagt under Krigen. Med sine Volde og Grave var Ladegaarden velegnet for Svenskerne, og de tog den derfor straks i Besiddelse. Herfra beskød de Hovedstaden, og til Gengæld aabnede Danskerne Ilden mod den. Pufendorfs Kobberstik fra Sven-skekrigen giver et imponerende, maaske noget overdrevet, Indtryk af Ladegaardens Bygninger, samtidig med at det viser to af de S. 8 omtalte Gravhøje. Da Ladegaarden blev bygget op igen, fik den det almindelige Lystgaardspræg. En Tid var den i privat Eje. Saa gik den atter over til Staten og senere til Københavns Kommune, der til at begynde med benyttede den som det første St. Hans Hospital. Da dette senere blev flyttet til Roskilde, indrettedes Ladegaarden til Tvangsarbejdsanstalt, og endnu omkring 1900 saa man de sølle, for-drukne Mænd, der var »kommet paa Ladegaarden«, gaa i samlet Flok under en Opsynsmands Ledelse, med Kost og Vandkande under Armen, paa Vej ud til Københavns Gader, som de skulde holde rene. Det var forbudt dem at købe noget uden for Gaarden, da det uvæ-gerligt vilde blive Brændevin, og Ladegaarden havde sørgelige Erfar-inger for, hvordan det gik, naar de fik den saa højt skattede Drik smuglet ind. Paa »Gaarden« maatte de derimod købe Skraatobak og lignende mere uskadelige Nydelsesmidler, og derfor fik de deres »Løn« udbetalt i Blikmærker, som de kun kunde anvende inden for Murene, og som derfor gik under Navnet »Ladegaardsspecier«.

Da Københavns Kommune havde bygget »Sundholm«, stod La-degaarden nogle Aar delvis tom, og omsider blev den revet ned.

Medens Ny Hollænderne ikke havde noget at gøre med Ladegaardens Genopbygning efter Svenskekrigen, maatte de selv sørge for at faa deres Kirke rejst. Det var imidlertid mere, end de magtede, og Kongen maatte da — som saa ofte baade før og siden — træde hjælpende til. I Sommeren 1661 fik de Lov til at sætte Almissebækken uden for Københavns Kirkedøre, og alle sjællandske Kirker fik Paa-bud om, saavidt det var dem muligt, at betale $\frac{1}{2}$ Rdl. til Kirkens Opførelse.

En Kirke fik de saa rejst. Men deres Kaar var yderst ringe, og selv den Omstændighed, at der blev bygget en kongelig Lystgaard i Ny Hollænderbyen, kunde ikke bringe dem paa Fode.

PRINSEGAARDEN. Under Belejringen 1658-59 havde Dronning Sophie Amalie ikke alene vist et sjældent Mod, men tillige en stor Virkelyst og Handlekraft. Saa snart Krigen var hørt op, og Kongefamilien dermed blev i Stand til at tænke mere paa sit eget Ve og Vel, gav hendes store Energi sig Udslag i, at hun byggede et Par Lystgaarde i Københavns Omegn. Den første rejste hun ved Furesøen, og den bærer endnu Navnet Dronninggaard. Den anden, som blev indrettet til de fire Prinsesser, kom til at ligge i Ny Hollænderbyen, for at de kunde være saa nær Hovedstaden og Slottet som muligt, da de kun var Børn endnu.

I Aaret 1662 købte Dronningen da en Halvgaard, den sydligste paa Vestsiden af Bygaden, dér hvor nu Frederiksberg Runddel ligger. Hun gav selv indgaaende Anvisninger paa, hvordan Gaarden skulde indrettes, og derefter udformede en særlig betroet Kammer-tjener Planerne, inden en Arkitekt tog sig af Udførelsen. Saaledes kunde en kongelig Gaard opføres dengang.

Prinsessegaarden, som den hed fra Begyndelsen, kom til at ligge ved Indgangen til nuværende Frederiksberg Have og bestod af en Hovedbygning og to Sidefløje. Hovedbygningen havde Facade mod Runddelen, der oprindeligt var Ridebane, men aldrig har været rund. Sidefløjene er i stærkt ombygget Skikkelse bevaret som Haveinspektørboligen og Haveselskabets Bygning.

Gaarden blev bygget af Bindingsværk og med Straatag for at

gøre Indtrykket saa landligt som muligt. Hovedbygningen var ret lang og havde kun een Etage, men en stor Kvist, hvorfra man havde fri Udsigt ind til Hovedstaden. Størstedelen af Kvisten var optaget af Festsalen, der gik gennem Husets hele Dybde, og som ikke alene blev benyttet ved festlige Lejligheder, men tillige var det fælles Opholdssted for alle de kongelige Personer og deres Gæster.

I Stueetagen havde Prinsesserne hver sin lille Lejlighed, og hver af Lejlighederne var udstyret med et lille Køkken, for at Prinsesserne kunde vænnes til Huslighed. Da Gaarden omsider var saa vidt færdig, at de kunde flytte ind, var de lykkelige for deres Landsted.

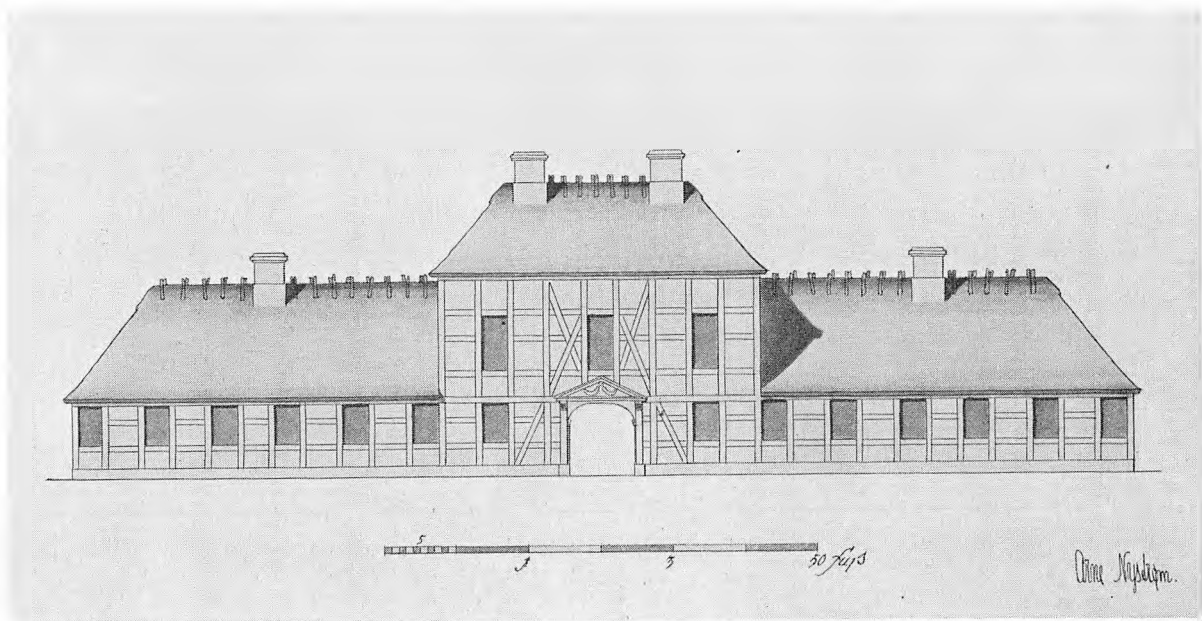
Hofmaleren havde givet hver af de smaa Lejligheder den Farve, som vedkommende Prinsesse holdt mest af, og alle Vegne mødte man en Overdaadighed af Farver. Døre, Vægge, Lofter, Gange, Køkkener, Tjenerskabets Værelser, ja, selv Ladeportene var prydet med alskens dekorativ Kunst.

Indendørs var der altsaa nok for Øjet, og udenfor laa Landsbyen, som sammen med Haverne og Vænget, der hørte til Gaarden, skabte den rette landlige Hygge.

Lidt stille var der ganske vist. Men naar der kom fyrstelige Personer paa Besøg i Hovedstaden, opholdt de sig ofte nogle Dage i Prinsessegaarden, inden de skulde til den mere anstrengende officielle Modtagelse paa Københavns Slot, og da var der Liv og Fest hos de unge Prinsesser.

Det blev imidlertid kun nogle faa Aar, de kom til at glæde sig ved deres Lystgaard. Allerede 1671 var de tre ældste blevet gift, og den 15-aarige Ulrikke Eleonore var nu ene tilbage paa Gaarden, som dermed havde mistet sit egentlige Formaal. Den blev derfor forpagtet bort, og Forpagteren fik Lov til at holde Pensionærer. Prinsessegaarden blev da nogle Aar en Slags fornemt Sommerhotel. Men ogsaa dette blev kun af kort Varighed.

I Aaret 1680 blev Ulrikke Eleonore gift med Karl d. XI af Sverrig — og som svensk Dronning Moder til Karl d. XII —. Da der saaledes ikke var flere af Frederik III's Døtre tilbage paa Slottet, overtog den 9-aarige Kronprins Frederik (Frederik IV) Lystgaarden, som derefter blev kaldt *Prinsens Gaard*.

PRINSENS GAARD I SIN FØRSTE SKIKKELSE
Tegnet af Arkitekt Arne Nystrøm paa Grundlag af et Billede, der tidligere fandtes i Wernigerode.
(Efter Eiler Nystrøm, Frederiksbergs Historie).

Forpagtningen blev nu ophævet, og saa snart der var stillet et fast aarligt Beløb til Raadighed for den lille Prins, blev Prinsegaarden drevet for hans Regning. Nu er en Lystgaard næppe noget, der interesserer en 9-aars Dreng, og man lavede derfor en Mængde Fuglebure med mange sjældne Fugle. Da det viste sig at være en god Idé, udvidede og ombyggede man Fugleburene, til det omsider blev til et berømt Fuglehus, der optog den ene Halvdel af den sydlige Fløj (Haveselskabets Hus).

Fasaneri og Kaninbjerg var ogsaa noget, der hørte til paa den Tid. Til Fasaneriet var der knyttet en Gaard, Fasangaarden, og ved Siden af den laa en stor Høj, hvorfra man havde en vid Udsigt, og som der endnu er en Rest tilbage af. Kaninbjerget laa ved Siden af Kirkegaarden, og da Kronprinsen havde vist saa stor Interesse for Fuglene, gik man videre og forsøgte med Pattedyr, indtil man omsider havde et helt lille Menageri nær Kaninbjerget, en Slags Forløber for Zoologisk Have og saaledes omtrent paa samme Sted.

Selve Prinsegaarden var daarligt bygget. Tagetagen trængte allerede til Fornyelse, og der var altid Haandværkere paa Gaarden. Det kostede ganske vist mere, end den kunde svare til. Men det afholdt ikke den unge, naturelskende og livslystne Prins fra stadig at ofre meget paa sin Lystgaard.

Naar han paa sin Udenlandsrejse i 1692 saa skøn Kunst og pragtfulde Slotte med herlige Haver, tænkte han straks paa, hvorledes han kunde udnytte sine Erfaringer, naar han vendte hjem til sit lille, beskedne Landsted.

Selv efter at han kort før Jul 1695 havde ægtet den mecklenborgske Prinsesse Louise, vilde han ikke opgive sin Gaard i Hollænderbyen. Festsalen blev derfor bygget om, og de fornødne Istandsættelser foretaget. Men hvad man end gjorde ved Prinsegaarden, var og blev den dog for beskeden som Bolig for et Kronprinspar. Det syntes i hvert Fald Kronprinsen, og han omgikkes stadig med Planer om at bygge et Slot med dertil hørende Haveanlæg efter de straalende Mønstre, han havde set i Udlandet.

Eet hæmmede ham dog: Han manglede de fornødne Penge. Prinsegaarden tog sit, og hans stærke Trang til Luksus ikke mindre.

Følgen var, at han altid var i Pengetrang og undertiden ligesom de øvrige Beboere i Ny Hollænderbyen stod i Restance med Afgifterne.

Ny Hollænderne og Prinsegaarden. Ude paa Prinsegaarden lærte Kongehusets Medlemmer Ny Hollænderne at kende, og de havde ofte Moro af deres ejendommelige Skikke. Frem for alt fornøjede det dem at overvære Fastelavnsløjerne med Ringridning og Tøndeslagning paa Rendebanen (Runddelen). Det hændte endogsaa, at de høje Herskaber selv iførte sig Amagerdragter og kørte ud til Prinsegaarden i Bøndervogne til Tonerne af skurrende Violiner og Sækkepiber.

Saa maatte Københavnerne ogsaa derud, og de kom i Skarevis. Om Sommeren var der ligeledes en Mulighed for at faa de kongelige Personer at se derude. Ny Hollænderbyen havde altsaa faaet en særlig Tiltrækning, og da den laa saa nær ved Hovedstaden, lagde mange deres Spadseretur derud, naar de om Aftenen skulde lidt uden for Voldene efter Dagens Slid.

Særlig interessant var det naturligtvis, naar fremmede fyrstelige Personer gjorde Holdt paa Prinsegaarden inden Modtagelsen paa Slottet, eller naar Kronprins Frederik fejrede en af sine pragtfulde Fester med Dystridning og anden ridderlig Idræt, Karrusel, som de kaldte det. Det var Fester, der gik Ry af viden om, og de trak Folk til.

De mange fornemme Folk, der »lusterede« i Prinsens Gaard om Sommeren, mens Forpagteren havde Lov til at have »Standfolk« boende for Betaling, bidrog ogsaa til, at der kom Liv over Byen, og at Bønderne fik nogen Indtægt af det.

Da Prinsegaarden ikke længere tog mod Pensionærer, fik en »fornemme Mand« ved Navn Gerhard Kobrow Tilladelse til at indrette en af Gaardene som Traktørsted, fordi den »gemene Kro«, som Ny Hollænderne selv brugte, ikke kunde modtage »Folk af Kondition«.

Pengevanskeligheden. Skønt det saaledes støttede Ny Hollænderne, at Prinsens Gaard laa i deres By, forslod det ikke. Afgifterne fra de første 2 Aar efter Svenskekrigen, hvor Jorden ikke gav Udbytte, fik de aldrig betalt. Tværtimod førte Misvækst med sig, at de kom i yderligere Gæld, indtil Kongen omsider slog en Streg over den. En yngre Søster til Eleonore Christine Ulfeldt, der havde overtaget to af

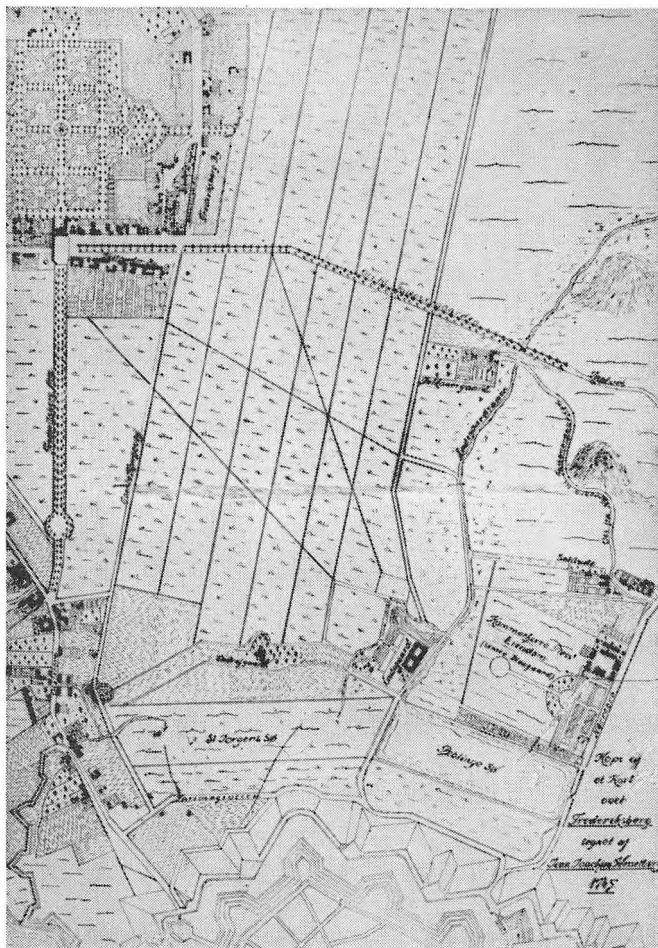
Gaardene, stod stadig i Restance for alle Skatter, men flyttede saa meget omkring, at hun aldrig var til at finde, naar hun skulde betale.

Pengeknapheden var altsaa stor alle Vegne, og Ny Hollænderne maatte Gang paa Gang ty til de evindelige Anmodninger om Eftergivelse eller Henstand, som baade Frederik III og Christian V gennemgaaende stillede sig ret velvilligt overfor. En Nyordning af deres Afgifter, saa de virkelig kunde svare, hvad de skulde, blev dog aldrig forsøgt, og i den sidste Del af Aarhundredet bar det med hastige Skridt hen imod en Katastrofe.

Ny Hollænderne sælger Jord til fremmede. Naar de økonomiske Forhold var altfor vanskelige, forsøgte Ny Hollænderne undertiden at afhænde noget af deres Jord til velstillede Københavnerne for paa den Maade at skaffe sig Penge. Det gik ogsaa let nok, og i Midten af 1680'erne var omtrent Halvdelen af Jorden paa fremmede Hænder.

Men det var kun en øjeblikkelig Hjælp. For det første skulde Ny Hollænderne stadig betale Afgift af hele Gaarden, selv om de havde solgt Halvdelen eller mere fra, og for det andet blev det erklæret for ulovligt. Ganske vist havde de i sin Tid faaet Jorden til »evindelig Ejendom«. Men det skulde forstaas saaledes, at de kun maatte handle med den indbyrdes, derimod ikke afstaa den til fremmede. Saadan var Betingelserne for Amager-Hollænderne, og de skulde ogsaa gælde for dem. De, der havde købt Jord, maatte da aflevere den til Ny Hollænderne igen mod at faa tilbagebetalt, hvad de havde givet for den. Skønt det nok kneb med Betalingen, fik Ny Hollænderne altsaa deres Jord tilbage og slap med en Tilrettevisning, da man skønnede, at de havde handlet i god Tro. For øvrigt var det ogsaa vanskeligt at fare for haardt frem imod dem, da Kongen allerede i Svenskekrigens Tid havde givet nogle Vinhandlere i København Anvisning paa Ny Hollænderbyens Afgift som Betaling for Hoffets store Vinregninger, og med den Tilføjelse, at hvis Afgiften ikke blev betalt, maatte de overtage saa megen Jord, at de var dækket.

Katastrofen, som gør Ende paa Ny Hollænderbyen. En Sommer-søndag i Aaret 1697 udbrød der en heftig Ildebrand i Ny Hollænderbyen. »Formedelst Mangel paa Vand og Sprøjter opbrændte og i Aske lagde den næsten den hele By«, skriver Branddirektøren i Kø-

Kort over Frederiksberg 1745.

benhavn paa den Tid, og han tilføjer, at han »efter det høje Herskabs naadigste Befaling« sendte nogle Sprøjter ud for at redde Prinssegaarden. »Samme Gaard blev da ogsaa »conserveret«, og han tilføjer, at et Par andre Gaarde »derved tillige blev reddede«.

Kirken blev ogsaa skaanet. Men Byen som Helhed var lagt i Grus. Aarsagen til Ildens Opkomst blev aldrig helt fastslaaet, men det hed sig, at det var Tobaksrygning. Et Rygte sagde ganske vist,

at det hidrørte fra Uforsigtighed med et Ildsted hos en af de »fremmede« Familier, som der trods Forbudet mod at sælge Jord stadig var en Del af.

Den rapmundede Grete Isbrandsdatter erklærede, at den Kone selv burde kastes paa Baalet. I det hele taget var det Fanden selv, der havde ført det Kæltringepak til Byen.

Den bitre Udtalelse viser baade, hvor forhadte »de fremmede« var blandt Ny Hollænderne, og hvor frygtet en Ildebrand var paa den Tid. For Ny Hollænderne betød det Udseelse. Det var dem ikke muligt at bygge deres By op for tredje Gang, og Kongen havde omsider tabt Taalmodigheden med dem.

Kort efter Branden blev det bestemt, at Ny Hollænderne enten skulde forlade Byen eller nøjes med at være Husmænd, der skulde leve af en Have, og hvad de ellers kunde fortjene. De, der havde haft en »Helgaard«, kunde faa 12000 Kvadratalen (ca. 4700 m²) Jord og tilsvarende Arealer for en halv Gaard eller mindre.

Det nyttede ikke Ny Hollænderne, at de Gang paa Gang bønfaaldt Kongen om »Naade, Naade, Naade« og kaldte sig »arme, afbrændte« Bønder. Det blev foreholdt dem, at de ikke havde svaret deres Afgifter, og at de ulovligt havde afhændet Jord til fremmede. Hvad der var bestemt, skulde udføres.

De fleste tog bort og fik saa vidt muligt Jord i Fæste andre Steder i Nærheden. Nogle blev tilbage og dyrkede deres Haver, som de dog efter nogen Forhandling fik fuld Ejendomsret over, hvorved de steg betydeligt i Værdi.

Nu maatte Jorden altsaa sælges, til hvem det skulde være, og dermed mistede Byen snart sit særlige Ny Hollænderpræg. Den Jord, der ikke blev udlagt til Haver, og det vil sige det allermeste, gik ind under Kronen igen og blev benyttet som Hømarker.

Forsøget med at lade Ny Hollænderne dyrke Ladegaardsjorden var mislykket, og det var vel heller ikke at vente, at de skulde kunne løse en Opgave, som havde vist sig uløselig, hvad enten Kronen selv drev Jorden, eller den var forpagtet bort.

FREDERIKSBERG HAVE ANLÆGGES, OG SLOTTET BYGGES

NAAR FREDERIK IV som gift Kronprins opholdt sig i Prinsens Gaard, var Pladsen alt for lille. Den ene Halvdel af Værelserne havde Tjenerskabet, og den anden Halvdel foreslog slet ikke til Herskaberne, naar Kronprinsparret var der med stort Følge.

Lige saa galt var det med Haveanlægget, der kun naaede halvejs ud til Fasangaarden. Resten laa hen som Mark. Ved de pragtfulde Hoffester, Kronprinsen elskede at fejre, forekom Haven ham alt for ubetydelig. Hvad var det i Sammenligning med de Haver, han havde set ved Villa d'Este uden for Rom og i Ludvig XIV's berømte Versailles. Den herlige Udsigt fra Villa d'Este og de pragtfulde Alléer i Versailles havde fyldt ham med en varig Begejstring. Han saa endnu for sig Hoffets Herrer og Damer spadserende i de lange Alléer, mens de lyttede til Vandets Rislen fra de talrige kunstige Vandfald og frydede sig ved Synet af de straalende Vandspring, der spillede i alle Regnbuens Farver.

Planerne udarbejdes. Skulde der skabes noget, der blot *mindede* om alle disse Herligheder, gjaldt det imidlertid om at finde den rette Mand, og Kronprinsen henvendte sig derfor til Nordens berømteste Arkitekt paa den Tid, Svenskeren Nicodemus Tessin den Yngre, og bad ham om et Forslag til Haveanlægget og et lille Slot oppe paa Bakkens Top.

Tessin var netop ved at bygge Stockholms Slot og anlægge de kongelige Haver ved Drottningholm, saa han maatte være i Stand til at finde den rigtige Løsning. Den Plan, han sendte Kronprinsen, var

ogsaa baade fornem og storslaet, men alt for dyr, navnlig for det lille Slots Vedkommende, der egentlig kun var tænkt som en stor Havepavillon.

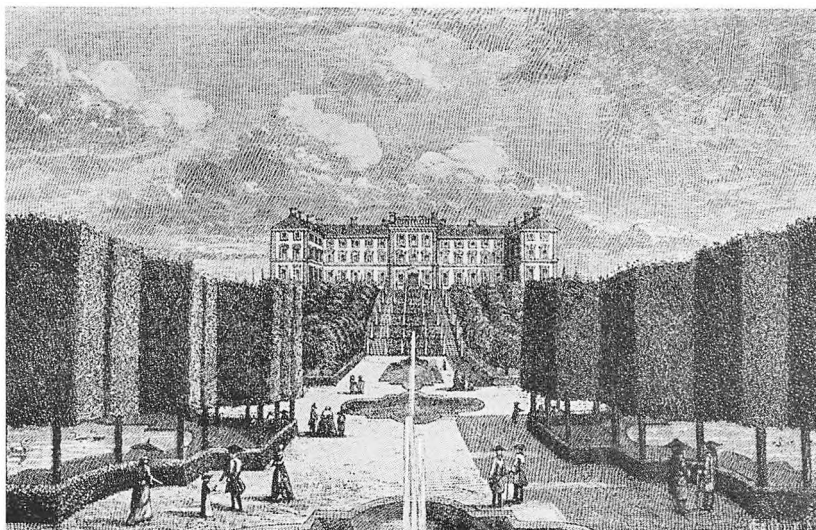
Der maatte saa fremskaffes andre Planer, og mens alt dette stod paa, var Ny Hollænderbyen brændt, og det var derfor let at faa noget af Jorden lagt ind under Haven, hvorved den fik den Udstrækning, den har den Dag i Dag.

Den Haveplan, der senere blev benyttet, minder meget om Tessins, selv om den ikke er fuldt saa kunstnerisk værdifuld. Det var en Ingeniørofficer, der havde udarbejdet Forslaget, og som bragte det til Udførelse. Et Par Aar i Træk arbejdede 300 Soldater fra tidligt Foraar til langt hen i Sommeren med Forarbejderne, før den egentlige Tilplantning kunde begynde.

Haven anlægges. For at have frit Udsyn baade fra Prinsegaarden og fra Bakken anlagde man to brede Alléer, een fra Øst til Vest og een fra Syd til Nord, endnu kendelige ved de træfri Bælter fra Frederik VI's Statue til Fasangaarden og fra Slottet til Andebakken. Foruden disse brede Alléer, der var gruslagte, var der flere smallere, bevokset med Græs. Naar Sollyset faldt hen over disse bløde, grønne Alléer, der var hegnet af Træer og Buske med deres skiftende Lys og Skygge, var det i Sandhed indbydende Spadsereveje for de høje Herskaber.

Haven blev af Alléerne delt i 8 Firkanter, som hver for sig atter var gennemkrydset af græsklædte Gange, hegnet af Avnbøghække, og i Midten lavede man en Ø, hvorfra man havde Udsigt gennem de mange Alléer og Gange. Rundt om var der indrettet kunstige Vandfald, og foran det paatænkte Slot store Bassiner og Vandspring.

Ned ad Bakkens Skrænt var der lavet Terrasser, som man endnu har Resterne af, og i Udkanterne af Haven var der baade taget Hensyn til Kronprinsens særlige Interesser og til Publikum. Langs nuværende Pileallé, omtrent hvor »De smaa Haver« nu ligger, blev »Menaageriet« lagt, og ovre ved Andebakken — der dengang var Kaninbjerg — var en særlig Afdeling af Haven beregnet som Tilflugtssted for almindelige besøgende, der skulde trække sig tilbage, naar de Kongelige opholdt sig i Haven.

Frederiksberg Slot med det franske Haveanlæg i 1756.

At Kronprinsen stadig har haft Hoffesterne i Tanke, da han fik Haven anlagt, kan man se af, at han endogsaa fik et lille Teater indrettet ved Foden af Bakken, ind mod Byen, mellem Josty og det Sted, hvor de gamle Køkken- og Staldbygninger endnu ligger.

I Hovedsagen beholdt Frederiksberg Have dette sit oprindelige Præg i omtrent 100 Aar. En enkelt Ændring viste sig dog nødvendig efter en Snes Aars Forløb. De kunstige Vandfald, Bassinerne og Springvandene krævede saa stor Vandtilførsel, at det baade var for vanskeligt og for dyrt. Man lod da Gartneren ved Rosenborg Slots-have foretage en Omlægning, saa »Vandkunsterne« i alt væsentligt faldt bort, uden at der iøvrigt ændredes synderligt ved selve Haveplanen.

Som den Tids Havekunst krævede, blev Træerne klippet til Træhække. Det er dog ikke alle Lindene, der er blevet holdt nede, og hvis det kun skyldes, at man har forsømt Haven, er der trods alt kommet noget godt ud af det. Uden det vilde vi ikke have haft de smukke, kandelaberformede Træer, der staar op ad Skrænten mod Slottet som Rester af de gamle Alléer.

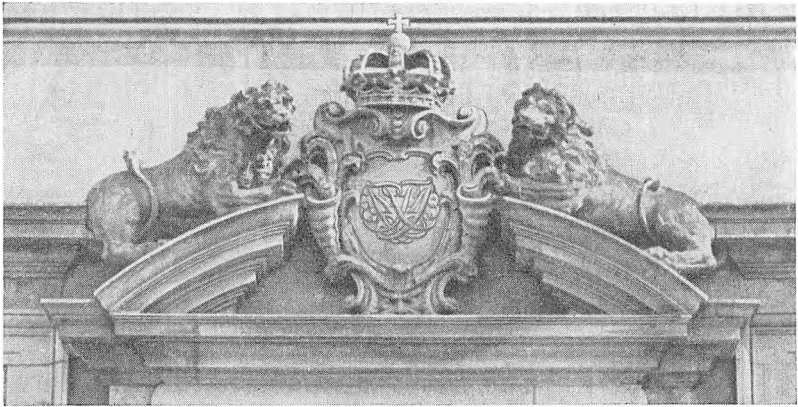
En fornem Have var det, noget for stiv efter Nutidsbegreber, men stilfuld, præget af de Mænds Dygtighed, der havde skabt den.

Slottet bygges. Da Kronprins Frederik (Frederik IV) besluttede at lægge Valby Bakke — nuværende Frederiksberg Bakke — ind under Haven, tænkte han straks paa at bygge en Pavillon paa Bakkens Top. Ganske vist hjalp det ikke paa Pladsmangelen i Prinsegaarden, men han overvejede saa at bygge en Etage paa dens Hovedfløj, hvad han ogsaa gjorde nogle faa Aar efter. (I den Form stod Hovedbygningen, indtil den nedbrændte 1753, hvorefter Gitterporten rejstes). Efterhaanden som Arbejdet med Haven skred frem, besluttede han imidlertid at bygge et rigtigt Slot i Stedet for Havepavillon. Den smukke Udsigt fra Bakken fristede ham. Dér vilde man ikke alene have det skønneste Syn ud over Haven, men tillige over Hovedstaden til Øresund.

En Bygningsentreprenør fik da det Hverv at udarbejde et Overlag efter Kronprinsens egen Anvisning, og i Marts 1699 paabegyndte man Forarbejderne til det lille Slot. Allerede faa Maaneder efter døde Kongen, og Kronprinsen overtog Regeringen. Derved fik han Midler til at sætte mere Gang i Arbejdet, og i Aarene 1700-1703 blev Slottet bygget. Da det var færdigt, fik det officielt Navnet Frederiksberg Slot (efter Frederik IV, som havde bygget det), selv om det længe almindeligt kaldtes »das obere Haus«, medens Prinsegaarden gik under Navnet »das untere Haus«.

Slottets Udseende og Indretning. Naar man saa Slottet fra Haven, mindede det meget om det nuværende, kun at det var mindre. Ganske vist blev det bygget af røde Mursten, rigeligt prydet med Sten- og Billedhuggerarbejder, hvorved det fik en ganske anden Karakter end det nuværende. Men saa snart det var færdigt, blev det oliemalet, hvidt med gule Dør- og Vinduesindfatninger, saa det fik omtrent det samme Præg som nu.

Ogsaa Facadens Form var den samme — et Midterparti, der endte med to Tværfloje. Men det var mindre. En Udlænding erklærede engang, at det vilde være en smuk Bolig for en Privatmand, men ikke noget næneværdigt for en Konge. Det havde kun to Etager og var saa meget kortere, at det med sine to Udbygninger netop

FRONTON OVER INDGANGENE MOD GAARD OG HAVE
 Fotografi ved N. Maare. (Efter Eiler Nystrøm, Frederiksbergs Historie).

dækkede det nuværende Midterparti, uden Endefløjene. Det blev derved af samme Længde som Prinsegaardens Hovedfløj, hvad godt kunde tyde paa, at det var Kongen selv, der havde bestemt Størrelsen.

Kom man fra Gaarden eller Haven ind i Slottet, lagde man straks Mærke til Portalen over Indgangsdøren: Et kronet Skjold med Frederik IV's Navnetræk, flankeret af to Løver — en Udsmykning, som endnu den Dag i Dag pryder begge Indgangsdørene.

Fra Haven kom man ad den ret høje Stentrappe ind i Havesalen, som med et Galleri var forbundet med Tværfløjene, der var indrettet til Lejligheder for den kongelige Families Medlemmer. Stueetagens østlige Fløj var forbeholdt Kongen og Dronningen, saa de fra deres Værelser havde den prægtige Udsigt baade over Haven og over den nærliggende Hovedstad.

Oven over Havesalen laa den skønne Spisesal (Riddersalen), der gik gennem Slottets hele Dybde, med Vinduer til Gaarden og til Haven. Ogsaa i denne øvre Etage havde Kongehusets Medlemmer Lejligheder i Tværfløjene, og i begge Etager laa der mellem den store Sal i Midten og Lejlighederne i Fløjene forskellige større og mindre Værelser til Brug for de Kongelige: Audiensværelser, Lakajværelser o. s. v.

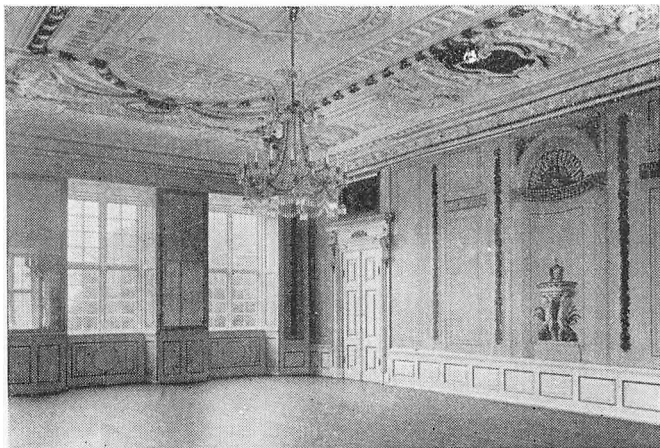
Skønt Kongen havde sparet, da han byggede Slottet, var der of-

ret ikke saa lidt paa Udsmykningen. Saaledes var Dørkarmene kunstnerisk udført i farvet Marmorering, der stod til Grundfarven i de Gyldenlæders Tapeter og de skønne Gobeliner, der dækkede Væggene i Salene, hvis Lofter var rigt prydet med Stukarbejder og Malerier, hvoraf flere endnu er bevaret.

Oprindelig var der tænkt paa en firfløjet Gaard, men det maatte opgives, og foruden Hovedfløjen havde Slottet kun en Portbygning, som der forøvrigt var ofret en Del paa, og som fik en særlig Betydning, fordi den kom til at rumme Slottets Vandværk, en stor Vandbeholder — hvortil der var brugt ikke mindre end 10 Tons Bly — og de nødvendige Maskiner. Mellem Slottet og Portbygningen var der kun Stakit.

Vandforsyningen havde voldt store Vanskeligheder lige fra Prinsessaardens første Tider, og jo mere Vægt man lagde paa kunstige Vandfald og Springvande, jo sværere blev det. Da Haven tilmed blev meget større, og Slottet kom til, blev Vandspørgsmaalet et alvorligt Problem.

I Mosedraget Vest for Bakken var der i og for sig Vand nok i forskellige Kilder, og kunde man blot faa det op paa Bakkens Top, var det ingen Sag at faa det fordelt til Haven og Slottet. Men skønt der blev ofret megen Tid og mange Penge, var det kun et kummerligt Resultat, man var naaet til, indtil en Tømrersvend omsider fandt paa at bygge en Vindmølle ved Foden af Bakken, over ad Valby til. Fra en Dam i Mosedraget pressede den Vandet op ad nogle Rander til et Bassin, der var bygget over for Slottet, og som har ligget der helt ned til vor Tid. Nogle Aar efter opdagede man imidlertid, at Vandet delvis kom fra Valby Gadekær og havde Tilløb af almindeligt Mosevand. Det fandt man dog for uhygiejnisk. Møllen blev derfor nedlagt, og et andet Vandværk byggedes nærmere ved Roskildevej, saaledes indrettet, at Vandet, det drev op paa Bakken, kom direkte fra Kilderne. Men hvor meget man end arbejdede med Spørgsmaalet, var det ikke muligt paa den Tid at finde en fuldgod Løsning, og man maatte da omsider se at formindske Vandforbruget, hvad man f. Eks. opnaaede ved at nedlægge de kunstige Vandfald og Springvandene.

Riddersalen med Harsdorffs Udsmykning, ca. 1790.

Frederik IV tager Slottet i Brug, men bygger det snart om. Saa snart Slottet stod færdigt, tog Kongen og Dronningen det i Besiddelse, og i de første Aar boede de derude en kort Tid hvert Efteraar. Men det viste sig straks, at Pladsen var for kneben, selv om man havde indrettet nogle Tagværelser til Hoffet og Tjenerskabet. Der var ingen Vej udenom. Man maatte bygge det større, og i Aaret 1707 gik man i Gang med Ombygningen.

Slottet blev øget baade i Længden og Højden. For Enderne af det oprindelige Slot byggede man to ny Tværfløje. Det, der af de gamle Fløje ragede ud over Facaderne, blev fjernet og erstattet med ny Ydervægge i Plan med det øvrige Midterparti. Facaden var saaledes af samme Udseende som hidtil, kun længere, og Planen i det indre var ogsaa uforandret. Der var blot blevet nogle flere Værelser.

Paa Højden hjalp man ved at bygge en Etage ovenpaa. Den var noget lavere end de andre. Oven over Riddersalen blev den ny Etage dog ført op i fuld Højde for at give Plads til Hoffets Spisesal, som i lang Tid gik under Navnet Maskeradesalen, fordi Loftet var — og er den Dag i Dag — prydet med et Maleri, der forestiller et Maskeball, malet af den franskfødte Kunstner Coffre, der af Christian V var sat til at udsmykke Kronborg, Frederiksborg og Rosenborg.

Senere blev Salen kaldet »Rosen«. Rosen er Tavshedens Symbol, og det var dengang almindeligt at kalde Slottenes Spisesale for »Rosen« for derved at minde Hoffets Damer og Herrer om at tie med, hvad de oplevede paa Slottet i et lystigt Lag.

Taget blev gjort kendeligt lavere, og oven over »Rosen« var det fladt, saa det blev til en meget stor Altan, hvorfra man havde en pragtfuld Udsigt. Denne Ændring medførte, at Bygningen fik et mere italiensk Præg, og det var netop, hvad Kongen ønskede, da det væsentligst var italienske Slotte, der var hans Forbillede.

I den østre Fløj indrettede man en lille Kirke i Kælder- og Stueetagen, hvorfor Kongen og Dronningen fik deres Værelser flyttet op i det mellemste Stokværk, som derfor oftest kaldtes Kongeetagen.

Det falder maaske lidt underligt, at man skal gaa en Trappe ned til en Kirke, men det fraegnet er det et særdeles smukt Kirkerum, som fremdeles er en stor Seværdighed. Altertavlen, Loftsmaleriet, Stukarbejderne, Prædikestolen, alt giver det lille Rum en sjælden Skønhed.

En Trappe førte fra Kongeværelserne ned til Kirken, hvor det ene Pulpitur var forbeholdt Majestæterne, medens Kirkestolene var bestemt for Hoffet og Tjenerskabet. Foruden een for fremmede, var der Stole for »fyrstelige Personer, Rangspersoner af de 3 første Klasser, Hofchefer, Kongl. Kammerjomfruer, Damejomfruer, Kongl. Kammerlakajer og Frisører« o. s. v. helt ned til »Kavallertjenere og Skrivere ved Hoffet«. Selv i Kirken maatte Rangen pinligt overholdes.

Som en yderligere Udvidelse opførte man to Bygninger ved Foden af Bakken ind ad Byen til, en til Køkkener og en til Stalde. De ligger der endnu med deres gule Vægge og røde Telgtage midt i de grønne Parker, ligesom den Løngang, der forbandt dem med Slottet, fremdeles er bevaret og kendelig ved de Skakter, hvorigennem der kom Lys og Luft ned i Gangen. Naar man staar ved Slottets østre Side, kan det hænde, at man inde mellem Buskene faar Øje paa en gammel Trækasse. Det er den ene af Skakterne til Løngangen.

Slottet udvides atter under Christian VI. Saaledes som Slottet stod færdigt 1709, forblev det i Hovedsagen, indtil Christian VI rev

Slotskirken efter Restaureringen.

Københavns Slot ned og derfor benyttede Frederiksberg Slot som Vinterresidens i den halve Snes Aar, det tog at bygge Kristiansborg. Men det var Slottet slet ikke stort nok til, og Kongen lod da to Sidebygninger opføre mellem Hovedfløjen og Portbygningen. Ogsaa denne Tilbygning lykkedes saa godt, at man ikke faar noget sammenflikket Indtryk af Slottet, skønt det altsaa er bygget af 3 Gange. Der er tværtimod kommet en smuk Helhed ud af det, ved at man lod den øverste Etage gaa i Flugt med Hovedfløjens Kongeetage. Derved blev det ogsaa muligt at føje et Par Værelser til Kongens Lejlighed i Østfløjen. Stueetagen blev lagt helt ned til Jorden, og imellem den og den øverste Etage indskød man en lav Mezzanin. Ind mod Gaarden var der en Buegang, som i Forening med den smukke Hovedfløj og dens statelige Trappe gav Gaardsrummet et festligt Præg.

Derefter er Slottet i det væsentlige forblevet uforandret indtil vore Dage, selv om det har haft en meget omskiftelig Skæbne, og adskillige Enkeltheder er blevet ændret.

LIVET PAA FREDERIKSBERG SLOT INDTIL FREDERIK VI's TID

FREDERIK IV, der havde sat saa meget ind paa at faa Slottet bygget, kom ikke til at bo der ret meget i den første Snes Aar, efter at det var færdigt. Som før fortalt, beboede han kun det oprindelige Slot nogle faa Uger hvert Efteraar, og efter at det var ombygget, kom han der ikke ofte før 1720.

Danmarks Deltagelse i Den store nordiske Krig medførte, at Frederik IV tit var borte, og selv naar han var hjemme, blev der meget lidt af de muntre, straalende Fester, han ellers satte saa stor Pris paa. Til Frederiksberg Slot kom han i hvert Fald sjældent. Selv de intime Sammenkomster, som Eremitagebordet i hans private Spisestue taler sit tavse Sprog om, synes det, han har maattet give Afkald paa, indtil Krigen hørte op.

Eremitageborde var meget almindelige i de kongelige Slotte paa den Tid. Det var Borde, der ved en særlig Mekanisme, som kaldtes »Postillon«, gennem Gulvet kunde hejses op i det Værelse, hvor Maaltidet skulde indtages. »Eremitagen« var først Navnet paa Bordet, senere tillige paa Værelset, og undertiden paa hele Slottet, saaledes som vi kender det fra det lille Jagtslot i Dyrehaven.

Eremitagebordet i Frederiksberg Slot havde en cirkelrund Plade af Sølv. Det var altsaa saaledes indrettet, at det kunde sænkes gennem Gulvet ned i Anretterværelset, hvorfra det straks efter vendte tilbage med de Lækrerier, Kongen i det givne Øjeblik ønskede sig — uden at nogen Tjener behøvede at forstyrre ham i hans Selskab med den, han ønskede at være alene med.

En enkelt Dato i den ellers saa stille Tid for Frederiksberg Slot er dog gaet ind i Historien. Det var den 2. August 1716, at Peder den Store af Rusland og hans Gemalinde var Kongens ikke særligt velkomne Gæster paa Slottet. En Baldakin var udsprendt over den store Altan paa Hovedfløjen, hvor der holdtes Taffel for de fornemme Gæster, som i høj Grad beundrede den pragtfulde Udsigt.

I Aaret 1720 sluttedes der endelig Fred, og derefter kom Frederik IV atter jævnlige til Frederiksberg. Allerede det næste Foraar døde Dronningen, og umiddelbart efter lod Kongen sig vie til Anna Sophie Reventlow, som han 10 Aar før havde truffet paa et Maskebal i Kolding, og som han straks var blevet forelsket i. Kort efter Vielsen flyttede Kongen og Anna Sophie til Frederiksberg Slot, og knapt 2 Maaneder efter satte Frederik IV Dronningekronen paa hendes Hoved, mens hun knælende lyttede til de højtidelige Ord, der erklærede hende for Danmarks Dronning.

Da Københavns Slot snart efter blev næsten ubeboeligt paa Grund af Reparationer og Ombygninger, opholdt Kongefamilien sig ofte paa Frederiksberg Slot. Men det lystige Liv fra gamle Dage kom ikke igen. »Denne Fyrste, som i sin Ungdom elskede Forlystelser højt, synes nu ikke at bryde sig derom«, skriver en fransk Gesandt til Kongen af Frankrig. Dertil bidrog maaske ogsaa, at den lille Kronprins, som Dronningen fødte paa Frederiksberg Slot, døde — ligesom andre af deres Børn — hvad Kongen tog sig meget nær. Flittig og arbejdsom var han derimod. Audiensværelset fyldtes med høje og lave, og det tjener til hans Ros, at den jævne Mand lige saa vel fik sin Sag fremmet som den fornemme.

I Aaret 1727 var Arbejderne paa Københavns Slot saa vidt fremme, at Kongen og Dronningen kunde tage Ophold derinde, og derefter boede de ikke mere paa Frederiksberg Slot.

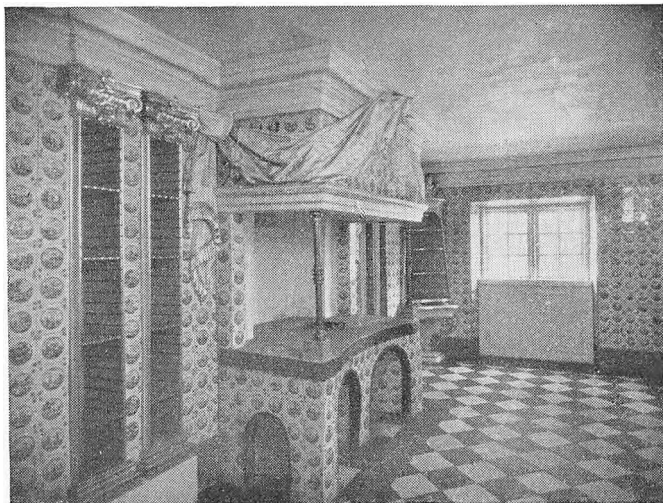
Christian VI og Frederik V. I Aaret 1730 døde Frederik IV, og Kronprinsen kom paa Tronen som Christian VI. I en halv Snes Aar var Frederiksberg Slot, som allerede nævnt, hans Vinterresidens, og det stive, højst fornemme, men kedelige, næsten klosteragtige Liv, som det pietistiske Kongepar havde levet inde paa Københavns Slot, fulgte med ud til Frederiksberg.

I og for sig var der ingen Mangel paa pragtfulde Scenerier. Ved officielle Lejligheder holdtes der Fester, der var lige saa fantastisk overdaadige, som de var kedelige, og det vil sige en Del. I 1735 afbrændtes der saaledes nogle straalende Fyrværkerier i Frederiksberg Have paa Kongens og Dronningens Fødselsdage, der faldt i November Maaned, med kun et Par Dages Mellemlum. Fyrværkeriet begyndte og sluttede med 27 Skud og 81 Rakter og udstraalede en Mangfoldighed af Lys i alle mulige Farver. Kongens og Dronningens Navnetræk stod i kongelige Kroner i en hel Time, skiftende i hvidt, rødt og blaat, Dronningens i en Krans af Palmer, Kongens i en Laurbærkrans. Oven over Kongens Navnetræk stod i Ildskrift: Gud bevare Kongen. Over Dronningens det samme Ønske for hende, men betegnende nok paa Tysk. Smaa Kanoner slyngede et Utal af Kugler i Luften, som dér sprængtes og faldt ned, »undertiden som en Ildregn i store Draaber, og undertiden sig andre Forestillinger fremviste, som man ikke saa egentlig ved at beskrive«.

Naar Herskaberne havde frydet sig ved Synet af Fyrværkeriet, ventede der dem et lige saa pragtfuldt Taffel. Paa Dronningens Fødselsdag var der f. Eks. en Borddekoration med Grotte og Pyramide i funkende Ædelstene og med en halv Snes Vinfald og ikke mindre end 11 høje Vinspring.

Hver Gang Kongen og Dronningen kørte ind til Hovedstaden, var de ikke alene omgivet af Hejdukker og Lakajer med dragne Kaarder, men en hel Afdeling Gardere beskyttede de kongelige Vogne. Ja, selv om det kun var en Prinsesse, der kørte sig en Tur, var der som Regel 18 Heste i Gang, 6 for hver af de 3 Vogne, der var nødvendige til det store Følge, selv en almindelig Køretur for-drede.

Det var derfor et broget Liv, der udfoldede sig ved Slotsporten, saa meget mere som de fornemste adelige, der søgte Kongen i Audiens, ogsaa kørte med 6 Heste og havde 2 Tjenere bagpaa. Selv de borgerlige kunde vanskeligt tænke sig at gøre »Rejsen til Frederiksberg« til Fods, hvis de var nogenlunde velstillede. »Selv Folk i maa-delig Stand lod sig age i forgyldte Karosser,« siger Holberg, og i hvert Fald lod de sig gerne befordre i Bærestol.

»Pandekagekøkkenet«. (Dronning Sophie Magdalenes Tekøkken)
ca. 1736.

Derfor var der ikke saa meget Folkeliv i Frederiksberg Have i Christian VI's Tid. Ganske vist var Haven ligesom hidtil tilgængelig for »skikkelige Folk«, hvortil man nok ikke regnede Holmens Mænd med Koner, og Soldater i Uniform, da Matroserne ofte havde opført sig daarligt. Men den Omstændighed, at Københavns Byporte om Søndagen var lukket under Gudstjenesterne, afholdt mange fra at lægge en Søndagstur ud til Frederiksberg.

Stille var der paa Slottet. At Kongen var myreflittig, er sikkert nok. Man mener, at han egenhændigt skrev over 2 Tusinde Breve om Aaret. Det Tekøkken, Dronningen lod indrette, og som senere er blevet kaldt Prinsessernes Pandekagekøkken, vidner om, at ogsaa hun gerne har villet tage sig noget for.

Men morsomt var der ikke paa Slottet. Derimod lod de pietistiske Præster, som Kongen gerne raadførte sig med, ingen Lejlighed gaa fra sig til kirkelige Festligheder. I Aaret 1736 fejredes saaledes Tohundredaaret for Reformationens Indførelse i Danmark ved en pragtfuld Festgudstjeneste i Slotskirken, og da Kronprinsen Palmesøndag 1740 blev konfirmeret dér som den første danske Prins, der fik sin Daab kirkeligt bekræftet, var der ikke sparet paa ydre Glans.

Alt af højeste Rang var samlet. Men Overhøringen var saa langvarig og indgaaende, at den arme Prins sikkert var dødtræt, inden han blev færdig.

Da Kongefamilien kort efter Konfirmationen flyttede ind til det nyopførte Kristiansborg, kom Kronprinsen kun sjældent til Frederiksberg, og som Konge (Frederik V) opholdt han sig ogsaa meget lidt derude. Anderledes var det med

Christian VII, der allerede fra sin Barndom følte sig hjemme paa Frederiksberg Slot, og som tog Ophold paa Slottet, samme Dag han var blevet udraabt til Konge. Mange Minder knytter sig til Frederiksberg Slot, lige fra hin Januaraften, da den 16-aarige Drengkonge pludselig indfandt sig derude med sin kongelige Bedstemoder og hele sin Hofstab, og til den Tid, da han selv var traadt i Baggrunden for Caroline Mathilde og Struensee.

Triste og beskæmmende er mange af Minderne. Men der er dog ogsaa nogle lyse og festlige imellem. Et af de smukkeste knytter sig til den 3. November 1766, da den unge Konge førte sin Kusine, den engelske Prinsesse Caroline Mathilde, ind paa Slottet. Kun 15 Aar gammel skulde hun nu være Danmarks Dronning, og fra de Sale, der baade blev Vidne til hendes højeste Lykke og hendes dybeste Forsmædelse, saa hun glad ind over den By, som i Fremtiden skulde være *hendes* Hovedstad.

I 5 Dage boede Caroline Mathilde paa Slottet, som det hed for at hvile ud efter Rejsen, inden Indtoget i København skulde finde Sted. Hvile var det dog saa som saa med. 3 Aftener i Træk var der store Festligheder, hvor Kongen dansede ivrigt med hende, og alt tegnede altsaa lyst og godt for den lille BARNEDRONNING. Det varede dog ikke længe, før hun forstod, hvilket degenereret Menneske hun var blevet knyttet til. Medfødte sygelige Anlæg og raa Udsvævelser gjorde ham snart til et Vrag. Dronningens Lykkedrøm var bristet, og det gør det i hvert Fald i nogen Maade forstaaeligt, at hun faldt i Armene paa Grev Johann Friedrich Struensee, som Kongen havde haft med som Livlæge paa en Udenlandsrejse.

Struensees Maal var helt at vinde Magten over den sindssyge Konge, og dertil benyttede han sig af Dronningens Hengivenhed for

ham. Efterhaanden blev Forholdet imellem dem mere og mere intimt, og da de intet gjorde for at skjule det, vakte deres Liv paa Frederiksberg Slot almindelig Forargelse. En hemmelig Dør ind til hendes Værelse, og Marmorbassinet i Østfløjens Kælder, som egentlig var indrettet til Kongen, men som altid kaldes Caroline Mathildes, minder endnu om den korte Tid, hvor den ene Pragtfest fulgte efter den anden — ofte Maskeballer, som Christian VI, paavirket af sine pietistiske Hofpræster, helt havde forbudt.

Den unge Dronning levede i en evindelig Festrus. At hun vakte Forargelse, synes hun slet ikke at have forstaaet. Danmarks Dronning til Hest i Mandsdragt var allerede svært nok for Danskerne at tage. Men langt værre var selvfølgelig alle de Rygter om hendes og Struensees Liv, som fra Slottet gennem Hoffet og Tjenerskabet svirrede ud over Hovedstaden og derfra videre ud i Landet. Kun 14 Dage før Katastrofen, som kostede Struensee Livet og hende Landsforvisning, holdt hun endnu Maskebal paa Frederiksberg Slot for en lille Kreds af de allerintimeste og mest letlevende Medlemmer af Hoffet.

Intet kunde svække hendes Følelse for Struensee, heller ikke hans vaklende Optræden over for Matrosrevolten, som medførte, at Holmens Mænd med Koner, og hvem der ellers skulde tilfredsstilles, fik serveret Okse paa Spid («Forsoningsoksen») med Øl og Brændevin paa Plænen neden for Slottet. Hvor meget hun holdt af ham, viste hun ogsaa under Skilsmisseprocessen med Kongen, hvor hun gjorde alt for at dække Struensee, medens han kynisk udleverede hende.

Paa Frederiksberg Slot tilbragte Caroline Mathilde sine første Dronningedage, og her opholdt hun sig ogsaa nogle af de sidste Dage før sin Fængsling. Men hvor forskellige disse sidste Dage har været fra de første, forstaar man, naar man hører, at Slottet var omgivet af Soldater, ja, selv i Frederiksberg Have var der Vagtposter, hvad der kunde tyde paa, at Haven har været ret stærkt besøgt. Allerede under Frederik V var Adgangen lettere for Københavns Befolkning, fordi Byportene ikke længere holdtes lukket om Søndagen. Og det er ganske naturligt, at Livet paa Slottet i Caroline Mathildes og Struensees Tid trak Folk til. Nu var Eventyret endt. Det mest brogede Blad i Frederiksberg Slots Historie var beskrevet.

FREDERIKSBERG BY INDTIL FREDERIK VI's TID

DEN BY, der rejste sig paa Ruinerne af Ny Hollænderbyen, blev straks af en ret uensartet Sammensætning. Først og fremmest var det en Husmandsby, da de Ny Hollændere, der ønskede det, kunde faa et Stykke Havejord at dyrke. Det var altsaa Stammen i den By, der efter Slottet fik Navnet Frederiksberg. Men da kun de færreste Ny Hollændere blev tilbage efter Branden, kom der straks en Del fremmede til foruden dem, der trods Forbudet mod Jordsalg var der i Forvejen. Det var for det meste velstillede Københavnere, der indrettede sig Landsteder ude i Slottets Nærhed. Denne finere Del af Befolkningen bosatte sig mest langs Allégade, medens de egentlige Husmænd hovedsagelig havde Bopæl langs Bredegade. For dem var Kaarene ingenlunde lette. Det Havestykke, de havde faaet, var for lille, til at de kunde leve af det, selv om de havde Lov til at lade et Par Køer græsse paa Fælleden.

De maatte da forsøge med forskelligt Haandværk. Men her mødte de straks en alvorlig Vanskelighed. Skønt de havde saa lidt Jord, regnede de københavnske Haandværkere dem for Bønder, og for dem havde Haandværkerlavene særlige Regler, som de københavnske Mestre med haard Haand førte i Marken imod dem. En Landsbysmed maatte f. Eks. kun smede Hestesko og ellers kun lave, hvad der faldt for hos Bønderne. Da en Frederiksbergsmied søgte om Tilladelse til at levere Søm til København, fik han derfor Afslag. Den samme Mur stødte Væverne paa. En Landsbyvæver maatte kun væve de grovere Ting, som Bønderne brugte, men som ikke kunde sælges i Byerne

(Vadmel og de groveste Lærreder). Da Frederiksberg-Husmændene slog sig paa Vævning af Linnedvarer, som de vilde afsætte i Hovedstaden, troppede deres københavnske Kolleger op med Politiet, som baade vilde beslaglægge Varerne og Vævene. Denne Gang gav Frederiksbergerne dog ikke straks op, og de fik omsider Lov at fortsætte. Men Tilladelsen kunde ikke overføres til andre, heller ikke til deres Børn.

Paa Vesterbro var der mange Slagtere, og det faldt derfor naturligt ogsaa at forsøge sig i den nærliggende Frederiksberg By. Men det gik her som altid: Frederiksbergerne mødte et Forbud, som det var farligt at trodse. Helt umuligt var det ganske vist ikke at liste et og andet med ind, naar man passerede Acciseboden, og det skete naturligvis ogsaa. Men det var forbundet med en saa stor Risiko, at det i Virkeligheden ingen praktisk Betydning fik, for »Posekiggerne« gik som Regel grundigt til Værks.

Kun paa eet Omraade lykkedes det at holde Københavnerne Stangen en Aarrække: Ølbrygningen. — — — Men det hang sammen med den nære Tilknytning til Slottet.

Frederiksberg Slot som Indtægtskilde for Byen. Saa snart Slottet var bygget færdigt, fik Byen Navnet Frederiksberg, selv om man endnu et halvt Aarhundrede Mand og Mand imellem brugte de gamle Navne: Ny Hollænderbyen og Ny Amager. At Byen fik Navn efter Slottet, var ganske naturligt, for dens Trivsel afgang i allerhøjeste Grad af Livet paa Slottet og i Frederiksberg Have.

For det første var der adskillige, der havde Arbejde paa Slottet, og for det andet blev de mange Mennesker, der færdedes i Byen paa Grund af Slottet, saa stor en Indtægtskilde for Beboerne, at de slet ikke kunde undvære den. Det gjaldt dels Haandværkerne, dels Soldaterne, der var indkvarteret hos Byens Borgere, naar de Kongelige opholdt sig paa Frederiksberg Slot i længere Tid.

Endelig var de mange, der kom til Frederiksberg for Havens Skyld eller for at faa Lejlighed til at se et Glimt af de Kongelige, af stor økonomisk Betydning for Byen. Snart frembød Frederiksberg da det samme Billede som Fiskerlejerne langs Nordsjællands Kyster nu om Dage: En Del af Beboerne levede af at have Sommergæster

i Pension, en Del af at leje Værelser ud i Sommertiden, og endelig en Del af at holde Restauration for dem, der kom ind og fik en Forfriskning, naar de var paa Udflugt.

Men enten det var under den ene eller den anden Form, skulde der altid Øl til, og det blev derfor snart et Spørgsmaal af stor Vigtighed, om Frederiksbergerne maatte brygge Øl til Udskænkning.

De gjorde det, men havde ikke noget Privilegium, saa det var i Virkeligheden ulovligt, og de havde mange Vanskeligheder med Restauratørerne i Hovedstaden og med Toldvæsenet, der i hvert Fald vilde have, at de skulde købe Varerne i København og blot udskænke dem ligesom Beværterne paa »Broerne«. Frederik IV holdt imidlertid Haanden over dem, og det samme gjorde Christian VI, saa længe han havde Vinterresidens paa Frederiksberg Slot, og der derfor var et stort Antal Soldater indkvarteret i Byen. Men da det hørte op, var det forbi med Hjemmebrygningen, og det betød saa meget, at man maatte se at finde ny Udveje.

Frederiksbergerne faar atter Jord at dyrke. Mellem Søndermarken og Vigerslev laa et Stykke Jord, der ikke egnede sig godt til Høavl, og dette Areal ansøgte de Frederiksbergere, der endnu kaldte sig Gaardmænd, om at faa i Fæste.

Da det var indlysende, at de enten maatte have samme Næringsvilkaar som Byerne — hvad Københavns Haandværkere vilde modsætte sig med Hænder og Fødder — eller de maatte have mere Jord, gik Staten ind paa det.

Saa kom der atter Gang i Landbruget paa Frederiksberg, og da de samme Mænd snart efter yderligere forpagtede Retten til at lade deres Kvæg græsse paa al »Hollænderjorden«, naar Høet var bjerget, tegnede det ganske godt for Gaardmændene.

Husmændene, som forsøgte noget lignende, fik derimod Afslag, og de trak det korte Straa i den bitre Kamp, der udkæmpedes mellem dem og Gaardmændene, om hvem de i en Skrivelse til Kongen sagde, at nu var de saa »mætte«, at de ikke mere forstod de fattige Husmænd.

Men Gaardmændene havde fremdeles Medbør. Da Staten havde forsøgt at forpagte Stykker af Hollænderjorden bort, og det viste sig,

at det undertiden gav indtil 4 Gange saa meget Udbytte, som mens det offentlige selv drev Jorden som Hømarker, blev store Arealer i Aaret 1765 delt i Lodder og udbudt til Salg. Vilkaarene var rimelige, men det var en udtrykkelig Betingelse, at der kun maatte bygges Gaarde, som vilde være en Pryd for den By, der var vokset op omkring det kongelige Slot.

Velhavende Københavnerne købte en Del af Lodderne til Landsteder, ofte adskillige Lodder til een Gaard. Men Størsteparten af Jorden kom i Frederiksbergernes Hænder, og denne Gang som fri Ejendom. Skønt mere end Halvparten af Indbyggerne derfor nu levede af Agerbrug, og Byen altsaa med en vis Ret kunde kaldes en Landsby, havde den dog sit eget mere bymæssige Præg paa Grund af de talrige smukke Landsteder og den nære Berøring med Hovedstaden og det kongelige Slot. I Pontoppidans »Danske Atlas«, som udkom paa den Tid, betegnes Frederiksberg derfor »om ikke som en Kjøbstad, saa dog som en skøn Flek og langt aneligere end andre Landsbyer«. At Allégade trods alt havde nogle af Landsbyens Skavanker, fremgaar af en samtidig Klage over, at Gaden paa den ene Side skæmmedes af Plankeværker og paa den anden Side af Møddinger.

FREDERIK VI's FREDERIKSBERG

FREDERIK VI's Navn er uløseligt knyttet til Frederiksberg. Ingen anden dansk Konge har følt sig saa stærkt draget af det lille Slot som han — det skulde da være hans Fader, Christian VII. Underligt nok, at netop de to Konger er kommet til at holde saa meget af Frederiksberg Slot og dets Omgivelser, for det er alt andet end lyse Barndoms minder, de har haft derfra.

Lige fra Frederik VI som Kronprins overtog Regeringen for sin sindssyge Fader og til sin Død 1839, tilbragte han hver Sommer paa Frederiksberg, praktisk talt fra Træerne sprang ud, til Løvet faldt om Efteraaret. Det var her paa Slottet, den unge, frihedselskende Kronprins, som Folket saa hen til med saa store Forventninger, ved de ugentlige Baller førte Dansen op, ivrigt assisteret af Kongen, der var en lidenskabelig Danser og trods sin Sygdom stadig var berømt for sin yndefulde Menuet.

Da Kronprinsen 1790 ægtede sin Kusine, Marie Sophie Frederikke af Hessen, var Frederiksberg festligt smykket. Overalt var der illumineret, og i Frederiksberg Have afbrændtes der et Fyrværkeri. Ligesom Caroline Mathilde fik Kronprinsessen ogsaa sin første Velkomsthilsen til Hovedstaden her paa Frederiksberg. Men medens det kun blev en kortvarig Glæde for Caroline Mathilde, blev det for Kronprinsessens Vedkommende Indledningen til en Række Sommerophold, der varede ved lige til hendes Død.

Inden vi hører nærmere herom, maa der imidlertid først fortælles om de store Forandringer, der fandt Sted i Parkerne ved Slottet.

FREDERIKSBERG HAVE OG SØNDERMARKEN OMLÆGGES I »ENGELSK STIL«. »Vend tilbage til Naturen«, var Løsenet i Slutningen af det 18. Aarhundrede, og saa maatte ogsaa Frederiksberg Have og Søndermarken i Støbeskeen. Det var ikke svært at se, at der var noget kunstigt over de klippede Træer i de lange, stive Rækker, der mindede om Soldater paa Geled.

Nu skulde alt dette ændres: Træerne have Lov til at have deres naturlige Form, de mange Alléer fjernes og erstattes af bugtede Gange, og de stive, tilplantede Firkanter vige for grønne Plæner, der i hvert Fald *mindede* om den fri Natur.

Søndermarken. Først tog man fat paa Søndermarken, og i 1787 var denne »Uskyldighedens Fristad«, hvor »Kunsten og Naturen har rakt hinanden Haanden«, i alt væsentligt færdig. Slotsgartneren, M. F. Voigt, havde faaet det Hverv at foretage Omlægningen til »engelsk Stil«, fordi han havde opholdt sig flere Aar i England og derfor havde Kendskab til engelske Parkforhold.

Søndermarken havde hidtil nærmest været en Skov med mange Alléer. Af dem blev der kun et Par tilbage, og en Del Træer og Underskov blev fældet, saa der dannedes aabne, græsklædte Skrænter med Udsigt til »frugtbare Sletter og Landsbyernes stille Vaaninger«, hvor man i Sommertiden kunde høre Bonden skærpe sin Le. Da syntes man, at man virkelig var kommet Naturen nærmere.

Men skønt man med Stolthed hævdede, at »den, som ynder Naturen, ikke ænser Pomp«, kunde man dog ikke med et Slag frigøre sig for adskilligt, som for os virker kunstigt.

Der blev f. Eks. bygget en Eremithytte, hvor Eremitten, som var skaaret ud i Træ, rejste sig op, naar man traadte paa et Bræt, idet man gik ind. Paa en Bakke i Nærheden af Eremithytten opførtes et kinesisk Lythus, der frydede Folk stærkt paa Grund af de mange Klokker paa Taget og det store Spejl, der »tilbagekastede hele Egnens Skønheder«.

End ikke en Slags Fjeldparti manglede: Det norske Hus med Broen, der endnu staar som et Minde om den Tids Smag. Ønskede man endelig at stille Tørsten ved en rigtig Kilde, kunde man blot gaa ind i Grotten, som Oehlenschlägers Fader fortæller havde taget

alle de Kampesten, det var muligt at skrabe sammen, og som var en »ret Slughals i alle Maader«.

Da Søndermarken var færdig, blev den aabnet for Publikum, og Folk var villige nok til at komme derud. Men de var ikke bedre dengang end nu: Det varede ikke længe, før Parken var saa ilde tilredt, at man besluttede at lukke den for Offentligheden, saa kun ganske enkelte særligt begunstigede fik en Nøgle udleveret og paa den Maade kunde skaffe sig Adgang.

Frederiksberg Have. En halv Snes Aar efter at Søndermarken havde faaet det Udseende, den har den Dag i Dag, gik man i Lag med Frederiksberg Have.

Billedet S. 31 viser tydeligt, at den maatte have en grundig Omlægning, hvis den skulde svare til det, man dengang kaldte »engelsk Stil« og satte saa megen Pris paa. Desværre viste det sig, at Tiden ikke ejede Mænd af et saadant Format som dem, der havde skabt den gamle, stilfulde Have.

Allerede da man gik i Gang med Søndermarken, havde Slotsgartner Peter Petersen indgivet et Forslag til Omlægning af Frederiksberg Have. Men det var blevet forkastet. Alligevel blev det ham, der kom til at foretage den store Forandring, skønt der var nedsat en Kommission til Udarbejdelse af Forslag, og flere af hans Ideer mødte Modstand inden for Kommissionen. Det var f. Eks. et Spørgsmaal, om ikke nogle af Alléerne skulde bevares, og det hævdede der sig Røster for. Men Peter Petersen holdt fast paa, at de skulde fjernes alle, og det skete, paa nær de enkelte med de kandelaberformede Træer foran Slottet — ved Terrasserne, hvoraf de to nederste blev fyldt op i Højde med den tredie. Kyndige Havearkitekter har anset Omlægningen for en Forringelse, og det maa indrømmes, at en Tegning, som Peter Petersen udarbejdede til et af Havepartierne, ikke taaler Sammenligning med de formfuldendte Udkast, hvorefter Haven i sin Tid blev anlagt.

Alligevel blev Frederiksberg Have efter Omlægningen af en egen Ynde. Mange af de gamle Træer blev staaende, og der blev plantet et stort Antal ny Træ- og Buskvækster. De mægtige Græsplæner, der var noget af det bedste, den »engelske Stil« førte med sig, gav Lys

Det kinesiske Lysthus. (S. W. fot.).

og Luft over Haven. Der var Hvile for Øjet i de store, grønne Flader, og naar de bugtede Gange og Kanalerne, som i bløde Slyngninger forbandt de hidtidige Vandbassiner, paa Tegningen saa ret forvirrende ud, maa man ikke glemme, at de afløste en Regelmæssighed, der i al sin Korrekthed virkede stift og unaturligt.

Hvad der kom til at betyde meget for Havens Skønhed, var tillige de ydre Foranstaltninger: Pavilloner, Templer, Broer o. lign., som man dengang satte saa megen Pris paa, og som for Frederiksberg Haves Vedkommende fik en saa heldig Udførelse, at de gik ind som et særdeles smukt Led i Havens Arkitektur.

Det gælder ikke mindst det kinesiske Lysthus, hvortil de kongelige Herskaber kunde trække sig tilbage, naar de ønskede at indtage en Forfriskning under deres Ophold i Haven. Det er endnu en af de Ting, der giver Haven Ynde. Se det en Sommerdag, som det ligger

der med sine røde Søjler, halvt skjult af de pragtfulde Træer. Eller endnu bedre en Efteraarsdag med Løvfaldets glødende Farver. En Oktoberdag med Sol over de luende Kroner i Frederiksberg Have er i det hele taget noget af det skønneste, man kan se.

Ogsaa de buede Broer, der fører over Kanalerne, hører med til Billedet af den omlagte Have, og Kildegrotten har endnu sin egen Stemning. Det samme gælder det gamle, straatækte Schweitzerhus oven for den lille, idylliske Sø ved Fasanvejen. Schweitzerhuset var oprindeligt bestemt til, at Kongefamilien kunde drikke Kaffe eller Te dér, naar de besøgte Haven. Senere er det ombygget og bruges nu (1945) som Bolig for Slotsgartneren.

Højt hævet over Parken, ved den nuværende Indgang til Zoologisk Have, rejstes det lille Apistempel med den dobbelte Søjlerække, tegnet af Maleren Nicolai Abraham Abildgaard. Navnet skyldes den Okse, Kunstneren har prydet Gavlfeltet med, og som man fejlagtigt har ment var en ægyptisk Apis. I Virkeligheden er Tøplet et græsk Dionysostempel.

Fasangaarden vilde man gerne have haft af Vejen, da Haven blev lagt om. Men en kongelig Embedsmand ønskede den som Bolig, og det vilde Kongen ikke nægte ham, saa meget mere som han vilde bygge en Fløj til for egen Regning. Skønt man ikke fandt, at Fasangaarden var nogen Pryd for Frederiksberg Have, fik den da Lov at staa, og de sidste Somre før sin Død tilbragte Oehlschläger i den.

Naar der til det, som er nævnt, føjes, at Jostys Konditori kom til at ligge op til Haveselskabets Have, er de ydre Rammer trukket op for den Ændring, der skabte den gamle Frederiksberg Have om til den, vi kender. Da det viste sig, at de besøgende fedtede Bænkene med deres medbragte Mad og kastede Madpapir rundtom, blev det forbudt at spise og drikke andre Steder end ved de dertil indrettede Borde og Bænke. For yderligere at modarbejde den spredte Spising i Haven gav man i 1813 et Par Billedhuggere, som Staten følte sig forpligtet overfor, Tilladelse til at bygge en Pavillon i Haven med Udskænkning af Forfriskninger. I Annoncen om Pavillonens Aabning hedder det, at der »daglig opvartes med alle Slags Forfriskninger, følgelig (selvfølgelig) skænkes hverken Øl eller Brændevin«.

Sommerdag hos Josty.

Det var dette Konditori, der 1824 gik over til Schweitzeren Anton Josty, i hvis Slægt det har været indtil 1937, da det kom paa andre Hænder og blev omdannet til Hotel under Navn af Slotsgaarden.

Med stor Pietet har Jostys Slægt været om Minderne fra Frederik VI's Tid. Selv de Kopper, Kongen og Prinsesse Wilhelmine plejede at drikke Chokolade af, naar de Mandag Morgen kom for at høre, hvordan det var gaaet med »Søjningen« om Søndagen, har stadig været bevaret som et synligt Minde om en svunden Tid, hvor Landsfaderen sov tryggest med Stadens Nøgler under Hovedpudden.

Trods de nødvendige Ændringer, Forandringen til Hotel har ført med sig, har Livet i den store Glasveranda og paa Pladsen uden for den endnu sit gamle, hyggelige Præg, selv om det oprindelige Forbud mod Hunde, Barnevogne og Tobaksrygning, der gjaldt for Frederiksberg Have saa sent som i 1840'erne, nu lige saa lidt kendetegner »Josty« som Haven. Det er netop et yndet Tilholdssted baade for Familier med Smaabørn og med Hunde.

FREDERIKSBERG i 1807. Under de truende Forhold i Tiden omkring 1807 opholdt Kronprinsen sig med sin Familie i Holsten, hvor vi havde en Hærafdeling paa Vagt mod Napoleon. I den Tid var Christian VII alene tilbage paa Frederiksberg Slot, og kort før den

engelske Hær gjorde Landgang paa Sjælland, hentede Kronprinsen sin skrøbelige Fader og tog ham med til Holsten.

Saa stod Frederiksberg Slot da tomt. Men saa snart Englænderne var naaet frem til Omegnen af København; tog de det i Besiddelse.

Ved Ellevetiden den 17. August 1807 kom en engelsk Trompeter ridende gennem Allégade for at tilkendegive, at Besættelsen nu var begyndt. Derefter rykkede den engelske Fodgarde ind paa Slottet. Kun de Værelser, Kongefamilien selv beboede, blev urørt. Alt det øvrige blev belagt.

Uden for Slottet blev et Par Kanoner stillet op, rettet mod København. Paa Frederiksberg Runddel var der Artilleripark, og i de store Lystgaardes Haver var der lagt Batterier. Rundt om var der gravet Løbegrave, og fra Slotskroen til Falkonéalléen blev der straks afspærret. Den 20. August udstedte Brigadegeneralen en Proklamation, der efter at have nævnet, hvad Straf eventuelle fjendtlige Handlinger vilde faa, sluttede med Indførelsen af Spærretid. »Hvert Menneske skal være i Hus Klokken 8 om Aftenen, og maa ingen forlade samme, før det er Dag igen.«

Ladegaarden, som paa den Tid væsentligst blev brugt til sindsyge, maatte evakueres, og de 500 »Lemmer« førtes paa Bøndervogne til Frederiksberg Kirke, hvorfra de efter et Par Døgns Ophold blev kørt ud til Nordsjælland. Det var en ejendommelig Forsamling, der førtes ind i Kirken, som blev strøet over med Hø og Halm for Renlighedens Skyld.

»De bindegale« blev lagt omkring Alteret, medens »de mindre gale« blev sat i Kirkestolene. En af Patienterne, der havde været Præst, prækede Dag og Nat. »Jeg er Bisp og Hoved for det hele,« sagde han. Naar de blot vilde være taalmodige, skulde han nok ... Længere naaede han aldrig, før han blev afbrudt af en anden Patient, en forhenværende Kaptajn, der højlydt erklærede, at han var Kaptajn over hele Flaaden, men at det ikke kunde nytte ham noget, naar Engelskmanden kom og tog den fra ham.

De, der førte Tilsyn, drog et Lettelsens Suk, da Vognene, som havde ventet uden for Kirken, omsider kunde føre Staklerne videre.

Den første Søndag efter at København havde overgivet sig, strøm-

mede Borgerne i store Skarer ud til Frederiksberg. Ved Indgangen til Alléen var der barrikaderet med Sække. I de faa Lystgaarde, der laa ved Frederiksberg Allé dengang, havde engelske Officerer Kvarter, medens Ejerne og deres Familier forlængst var evakueret. I den fredelige Stemning, der var indtraadt med Vaabenstilstanden, stod Døre og Porte gæstfrit aabne, og de spadserende benyttede sig gerne af Lejligheden til at tage de smukke Haver i Øjesyn og smage paa Frugterne — i skøn Forening med Englænderne.

Det var dog først ude ved Slottet, at det militære Skuespil rigtig udfoldede sig. Paa de store Gødningsbunker ved de kongelige Stalde havde Ierne lagt deres hvide Benklæder til Bleg, og københavnske Sælgekoner havde her rivende Afsætning paa deres Brændevin. Naturligvis kneb det med Sproget, men man hjalp sig med Tegn og Fagter, og det øgede blot Munterheden.

Oppe paa Bakken stod et Par Regimenter opstillet, og et Musikkorps spillede. Men det, der tiltrak Borgerne allermost, var dog Skotterne i Søndermarken.

Denne Park, som almindelige Mennesker ellers kun fik et Glimt af gennem Stakittet, frembød unægtelig et pragtfuldt Skue: Telte, Geværer i Pyramider, store Ildsteder, hvor der uophørligt kogtes Mad til de mange Soldater, og overalt paa Plænerne, mellem Buskene og lænet op ad Træstammerne Skotter i deres røde Trøjer, tærnede Skørter og spraglede Gamascher, flettet af forskelligfarvede Baand.

Naar dertil føjes, at et Musikkorps spillede ved Eremithytten, kan man ikke undres over, at Folk vanskeligt kunde løsrive sig fra det farverige, fremmedartede Skuespil.

LIVET PAA SLOTTET OG I HAVEN. Christian VII døde 1808 uden at være vendt tilbage til Kongeriget. Kronprinsessen kom først tilbage 1809 og var da Landets Dronning.

Paa Frederiksberg Slot fik hun for anden Gang sin første Velkomsthilsen til Residensstaden. Om Aftenen den 30. Oktober kørte Kongefamilien ind i Slotsgaarden, mens en talrig Menneskemængde havde samlet sig for at hylde Dronningen.

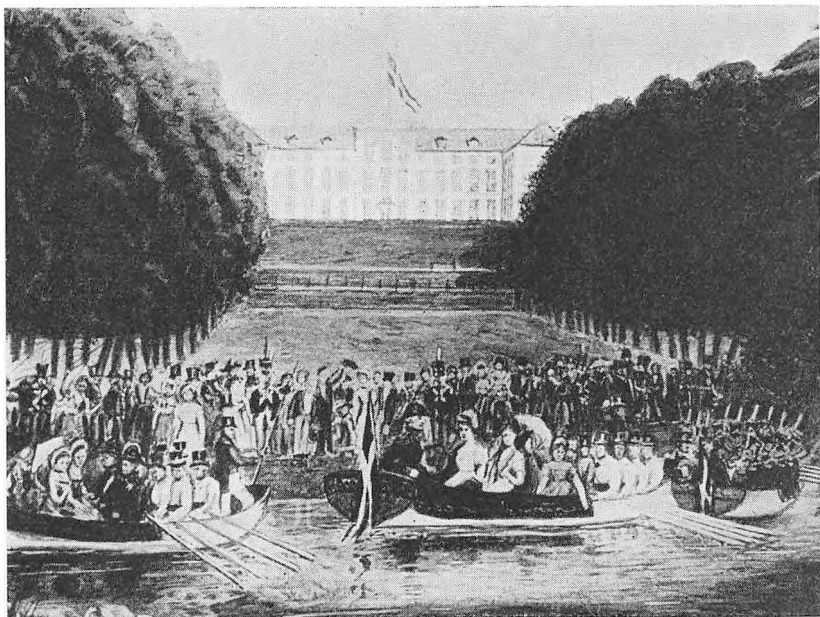
Ved Hovedtrappen stod 12 unge, hvidklædte frederiksbergske Piger og sang en Velkomsthilsen til »Landets Moder«. I Berlingske Tidende berettes det videre, at »Hendes Majestæt blev staaende paa Hovedtrappen, saa længe Sangen varede, hvorefter Allerhøjstsamme behagede ved de allernaadigste Udtryk, at bevidne Allerhøjstsammes Tilfredshed og Taknemlighed«.

Fra et af Vinduerne i Slottet modtog hun derefter en hjertelig Hyldest fra Menneskemængden i Haven, der var illumineret. Rundtom var der ophængt Begkranse, der gav den et romantisk Skær, og paa Andebakkeøen — synligt oppe fra Slottet — afbrændtes et Fyrværkeri omkring et Transparent, der viste et M med en Kongekrone over og et C og et W under (Dronningens og Prinsessernes Navnetræk: Marie, Caroline og Wilhelmine).

Næste Dag førte et mægtigt Vogntog de kongelige Herskaber og deres Følge ind til Hovedstaden. Den kongelige Vogn blev trukket af 8 hvide Hingste, og foran den gik 6 Løbere, 16 Lakajer og 2 Jægere. Paa højre Side af Vognen red Kommandanten og paa venstre Side 2 General-Adjutanter. Overalt var der opstillet Militær, og ved Slotskroen stødte 24 unge Piger til og gik foran Vognen, endnu en Gang syngende en Velkomstsang til Dronningen, som derefter »paa det allernaadigste aftakkede dem«.

Det var ikke alene, naar der var Fest, at Folk tog ud til Frederiksberg. Navnlig i Aarene efter 1807, hvor det var trange Tider for Danmark, havde de fleste ikke Raad til at tage paa de dyre Skovture til Frederiksdal, Dyrehaven eller blot til Charlottenlund, og da blev Frederiksberg Have et kært Tilflugtssted.

Trods Frederik VI's Hang til at omgive sig med militær Pragt, var der kommet noget mere menneskeligt og naturligt over Livet paa Slottet, som gjorde, at man gerne tog ud for at faa et Glimt af den elskede Konge at se. Hans Mangler som Regent var iøjnefaldende, og Folkets Forventninger til hans Frisind var blevet sørgeligt skuffet. Men alle vidste, at bag hans ofte mutte og barske Optræden og store Selvraadighed bankede et varmt Hjerte for det Folk, han følte sig som en Fader og et Forsyn for, ikke mindst for de fattige og nødlidende. Derfor hang den jævne Mand ved ham.

Frederik VI sejler i Kanalerne.

Var man saa heldig at komme ud til Slottet, naar han red ud af Porten i Østfløjen, kunde man maaske faa den Sten at se, som han benyttede, naar han steg til Hest, og som endnu ligger paa samme Sted. Ganske vist mindede det om, at Landets Konge var lille af Vækst; men det var alligevel noget af en Oplevelse at have set den. Og endnu større var Glæden, naar man saa de kongelige Herskaber spadsere i Haven, Kongen stiv og strunk, oftest ledsaget af de to Prinsesser. Var Dronningen ogsaa med, saa man fik hele »den høje elskede Familie« at se, var det selvfølgelig endnu bedre. Men allerstørst var Jubelen, naar man en Søndag Eftermiddag saa de Kongelige sejle i Kanalerne.

Først samledes Folk oppe foran Slottet og hørte Garden spille, mens Kongen holdt Taffel. Derefter strømmede de ned til det Sted, hvor de kongelige Baade laa, for at se Kongen og Hoffet gaa om Bord.

Det var Solkongen i Frankrig, Ludvig XIV, der havde indført den Skik at vise sig for Folket efter Taflet, og denne Sædvane var

ogsaa blevet fulgt af de danske Konger, men gjorde først rigtig Lykke under Frederik VI.

De jævne Borgere skubbedes og trængtes for at komme saa nær Majestæten som muligt, og hændte det, at han henkastede en Bemærkning om Vejret og Varmen, var det noget, man kunde leve paa i lang Tid.

Kongen sad selv ved Roret i den kongelige Chalup, der var udstyret med Baldakin og Splitflag og roedes af gallaklædte Matroser. Dronningen var sjældent med, hvorimod de to Prinsesser altid fulgte deres kongelige Fader.

Digteren Meÿr Goldschmidt, der en Del af sin Barndomstid havde sit Hjem i Valby, fortæller, hvorledes Kongen en Dag var saa uheldig at sætte Skuden paa Grund, hvad der medførte, at man pludselig hørte en Slagter med en Ølbas udbryde: Han styrer lige skidt til Lands og til Vands! Det har dog sikkert været en Undtagelse. Regelen var, at Folk var lykkelige, naar de blot havde set Majestæten sejle, og det Folkeliv, der hver Sommersøndag rørte sig i Frederiksberg Have, minder paa mange Maader om, hvad man træffer endnu den Dag i Dag: Jævne borgerlige Familier bænkedede om Bordene, hvor de indtager deres Aftensmad i det fri, eller liggende udstrakt i Græsset for at nyde Solskinnet. Børn i munter Leg ved Kanalerne eller Plænerne, hist og her et Par unge elskende, der har sat hinanden Stævne ved en halvgemt Bænk. Eller en Række gamle Mennesker, der daglig mødes herinde for at drøfte, hvad der sker ude i den store Verden.

For snart 100 Aar siden rejstes Billedhuggeren H. V. Bissens Statue af Frederik VI lige for Indgangen. Her hvor Lysningen, som følger den gamle Hovedakse i Øst og Vest, giver Udsyn lige fra Runddelen til Fasanvejen, modtager sjette Frederik endnu de mange, der træder ind i den Park, som mere end nogen anden minder om hans lange Regeringstid. Og det er ikke alene om Sommeren, Haven har stort Besøg. Naar Træer og Buske ligger pudret i Rim eller Sne, lokker den som en Trylleskov, og naar Isen dækker Kanalerne, mødes Ungdommen til Skjøteløbning.

I det tidlige Foraar er det den store Plæne bag Frederik VI's

Frederik VI's Statue ved Indgangen til Frederiksberg Have.

Statue, der samler beundrende Skarer om sine gule Erantis, sine Krokus og blaa Scilla, og naar Løvet gulnes, er Frederiksberg Have uforlignelig.

SLOTTET EFTER FREDERIK VI's TID. Selve Slottet har haft en ret omtumlet Tilværelse. Saa længe Frederik VI levede, havde det sin rolige Tid, og det var kun Smaaændringer, der blev foretaget med det. Indtil 1799 var det f. Eks. hvidt med gule Vindues-

indramninger og Døre. Fra den Tid blev det omvendt: Gult med hvide Døre og Vinduer.

I 1828 blev Portbygningen ændret til den Skikkelse, den har nu, samtidig med at der i Rundingen paa 1. Sal blev indrettet en Lejlighed til Prins Frederik (Frederik VII) og Prinsesse Wilhelmine, som paa den Tid indgik et Ægteskab, der senere opløstes.

Efter Kongens Død 1839 boede Enkedronningen fremdeles paa Frederiksberg Slot hver Sommer indtil sin Død i Marts 1852. Derefter har der ikke boet kongelige Personer paa Slottet; men inden den Tid havde enkelte Privatpersoner (Digterne Adam Gottlob Oehlenschläger og Johannes Carsten Hauch) faaet Tilladelse til at bebo nogle faa Værelser. Samme Sommer som Enkedronningen var død, blev det tilladt det berømte Kunstnerpar Johan Ludvig og Johanne Luise Heiberg at bo derude. Politikeren Orla Lehmann har ligeledes haft Bolig paa Frederiksberg Slot, og i de slesvigske Krige blev det brugt som Lazaret, ligesom det i nogle Aar har været Fri-murerloge.

Fra 1864 vidste man slet ikke, hvad man skulde gøre med det. Men i 1868 kom der en ny Hærlov, som medførte, at man kunde benytte det til Officersskole og til Hærens Elevskole. Officersskolen har fremdeles været til Huse i Slottet. Hærens Elevskole hørte op i 1912, men 1923 rykkede Officiantskolen ind i Stedet.

Allerede længe før alle disse Omskiftelser havde det knebet alvorligt med de fornødne Reparationer, og da Militæret flyttede ind, fjernedes en Del Tapeter, Malerier, Parketgulve, Kaminindfatninger o. s. v. I Aaret 1874 blev der indrettet Bibliotek i Kirken, som derfor blev ribbet for sine mange kunstneriske Værdier. Orgelet kom til Frederiksborg Slotskirke, Altertavlen til St. Paulskirken og Prædikestolen til Diakonissestiftelsen.

Snart var Slottet i en frygtelig Forfatning. Gasinstallationer ødelagde Loftsmalerierne, og Kakkellovnsfyringen gjorde sit. Hvad der under Brugen led Overlast, var der ikke Raad til at faa ordentligt istandsat, og efterhaanden var det lille, smukke Slot saa ilde tilredt, at det maatte betegnes som skandaløst. Skønt de, der færdedes deroppe, ingenlunde manglede Forstaaelse af, at en grundig Restau-

Trappeparti foran Riddersalen efter Afdækningen.

rering var paakrævet, var det ikke let at faa de nødvendige Penge- midler til det.

I 1895 blev Riddersalen dog sat i Stand og godt en halv Snes Aar senere det lille saakaldte Pandekagekøkken. Men det var kun en Begyndelse, og først i 1920'erne kom Arbejdet rigtig i Gang. Det var en pengeknapp Tid, og det var kun, fordi man gav Afkald paa mange Ting, som i og for sig ogsaa var haardt tiltrængte, at det lykkedes at faa de nødvendige Pengemidler til Restaureringen, saa

Slottets Udseende saa vidt muligt kunde bringes tilbage til det oprindelige. Med stor Omhu er ofte flere Lag Maling fjernet for at faa de smukke farvede Marmoreringer frem igen, og Vægge og Lofter er blevet istandsat. Den skønne Kirke er atter taget i Brug, efter at Frederiksberg Menighedsraad havde ydet pengelig Støtte, og det havde vist sig muligt at faa Biblioteket fjernet. Prædikestolen og Altertavlen er atter i det lille Kirkerum, hvor det hører hjemme, og som Døbefont anvendes nu en Font, der tidligere har været benyttet i Frederiksberg Kirke. En Privatmand har skænket et Barok-orgel, der ved hele sit Udstyr svarer til Kirken, og Kirkestolene staar igen i deres oprindelige Skikkelse, hvorimod et Krucifiks og et Par Alterstager af Sølv er gaet tabt ved Kristiansborg Slots Brand.

I den Skikkelse, hvori Frederiksberg Slot fremtraadte efter Restaurationen, var det atter blevet den Perle, det oprindelig havde været.

OEHLENSCHLÄGER OG FREDERIKSBERG. Adam Gottlob Oehenschläger har en særlig Tilknytning til Frederiksberg Slot og til Frederiksberg i det hele taget.

Ganske vist er han ikke Frederiksberger af Fødsel. Men han er født lige uden for Bygrænsen, paa Vesterbrogade, skraas over for »Jernporten«, der førte ind til Frederiksberg Allé, og han var kun eet Aar gammel, da hans Fader blev Fuldmægtig paa Frederiksberg Slot og som saadan fik Bolig i den østlige Sidefløj. Oehenschläger var tillige Organist ved Frederiksberg Kirke, og den lille Adam følte sig derfor som hjemme baade paa Slottet og i Kirken.

Paa Slottet var der rigelig Næring for en Barnefantasi. Sommeren igennem var det et straalende Eventyr: Al den kongelige Pragt, de fornemme Ekvipager, Livgarden med dens Parader og Musikken, naar Kongen havde Taffel, Livet i Frederiksberg Have og i Søndermarken, hvor kun Hoffet havde Adgang, men hvor han kunde komme, fordi hans Fader som Fuldmægtig havde Nøgle.

Garden var dog det allerkæreste for den lille Dreng, og med stor Alvor stillede ogsaa han op, naar Garden trak op i Slotsgaarden, og med sit lille, kønrøgsfarvede Trægevær præsenterede han nok saa

net efter Kommandoen. Da Kronprinsen en Dag lagde Mærke til ham og spurgte, hvem han var, blev han naturligvis dobbelt henrykt, og en Dag steg Glæden til det allerhøjeste, da Kronprinsen standsede i Gaarden og spurgte, hvad den lille Pige hed, han saa ofte var sammen med. Da Adam svarede, at det var hans Søster, og at hun hed Sofie, sagde Kronprinsen, at hun burde hedde Eva, og det var selvsagt en Fryd for Drengen.

Naar Sommeren var til Ende, og den Dag kom, da Livvagten marcherede ind til Byen, mens Musikken spillede en anden March end ellers, fulgte Adam bedrøvet efter, »som om han fulgte Lig«, og ved Foden af Bakken, hvor han skiltes fra sine kære Gardister, græd han sine modige Taarer.

Herskaberne var borte. Men et nyt Folkefærd rykkede ind: Murere, Tømrere, Malere, Tapetserere og Blytækkere. Naar Adam i Sommertiden havde faaet Indtryk af den fornemme Verden, lærte han nu til Gengæld, hvordan den jævne Mand tænker, og hvordan han udtrykker sine Tanker. Hvilken Værdi har alt dette ikke haft for den vordende Digter!

Men naar ogsaa Efteraaret var til Ende, havde Vinteren sin egen Tillokkelse. Oppe paa Loftet havde hans Fader fundet en gammel Slæde, som havde tilhørt Kronprinsen, og med den kørte Adam ned ad Frederiksberg Bakke. Undertiden bad han en Bonde om Lov til at binde Slæden til Vognen, og saa gik det af Sted i lystig Fart.

Inde paa Slottet var der stille og tomt. Da kunde han uforstyrret gaa rundt i de tavse Sale og hengive sig til de Drømme, Maleriernes brogede Scener i Vinterdagens Tusmørke vakte til Live hos ham.

Der var altsaa nok, der nærrede Fantasien. Men med Kundskaberne var det saa som saa. Først kom Oehlenschläger i Skole »hos en vranten gammel Kone«, der bankede de smaa Elever i Hovedet med et Fingerbøl, naar de drillede hende, hvad der ikke saa sjældent hændte. De skulde nemlig sidde ganske stille paa deres Skamler uden at have noget egentligt at tage sig for. Og det kneb for dem. Det, der morede dem mest, var at plukke Ulden ud af deres Trøjer og lave Kugler af dem. Kuglerne blev benyttet som Skyts — med det Resultat, at Fingerbøllet kom i Gang, med mindre der forelaa yderligere

Forseelser, som kunde medføre, at Madam Bergau, som Lærerinden hed, greb til et Stykke Kakkellovnsbrænde i Stedet for til Fingerbøllet. Oehlenschläger siger, at han tit misundte Hønsene og Ænderne, som kunde gaa frit omkring i Gaarden og kagle og snadre.

Det var ikke lyse Minder, han bevarede fra denne sin første Skolegang. Kun en enkelt Episode morede ham bagefter, og den var maaske endda pinlig nok for ham, saa længe den stod paa. Det var, dengang han faldt i en Muddergrøft paa Vejen til Skole og ikke turde gaa hjem og faa skiftet Tøj, men til stor Moro for Kammeraterne maatte trække i »Skolejomfruens« Skørter, til hans eget Tøj var tørt. Fra Madam Bergau kom han i »Degnens Skole«. Men med Lærdommen blev det ikke synderligt bedre dér (S. 126).

Som ved et Skæbnens Lune er et af Oehlenschlägers Værker blevet til i den samme Bygning, hvor han som Dreng havde modtaget en saa kummerlig Undervisning, idet han en Vinter lejede sig ind i Degneboligen og dér skrev Sørgespillet »Helge«.

Trods de daarlige Skoleforhold kom den lille Adam forholdsvis let over Læsningens vanskelige Kunst, og naar han de lange Vinteraftener sammen med Faderen og den øvrige Familie hyggede sig oppe paa Slottet, mens Stormen piskede paa Ruderne, slutte han alt, hvad han havde baaret hjem fra et Lejebibliotek inde i Byen, 6 Bøger ad Gangen i et blaat Lommetørklæde, der var knyttet sammen i de fire Hjørner og hang paa hans lille Stok og dinglede paa Ryggen. Holbergs Komedier kunde han de fleste af halvvejs udenad.

Alligevel var den Undervisning, Degnens Skole bød paa, saa utilfredsstillende, at det ikke kunde gaa i Længden. Men da skete det en Dag, at en lille Mand med en lyseblaa Kjole, en bredskygget, rund Hat og Krumkam i Haaret lagde Mærke til den smukke Dreng, der løb og legede i Frederiksberg Have. Det var Digteren Edvard Storm, Lederen af Efterslægtens Skole. Nu fik han en Friplads derinde, og da Skolevejen var for lang, blev han tinget i Kost i Nærheden af Skolen. Dermed ophører hans egentlige Barndomstid paa Frederiksberg. Men Slottet, hvor han senere atter boede hos sine Forældre, var fremdeles hans Hjem, og mange af hans Ungdomsminder er knyttet dertil.

Ligesom det første store Vendepunkt i Oehlenschlägers Barndomsliv er nøje forbundet med Frederiksberg Have, kom hans digteriske Gennembrud i en vis Berøring med Søndermarken. Herude vandrede han og Steffens paa den navnkundige Spadseretur, der var en Del af deres næsten døgnlange Samvær, hvorefter han gik hjem og skrev »Guldhornene«, som indvarslede en ny Tid for dansk Digtekunst.

Som berømt Digter boede han, som før nævnt, en Tid paa Slottet, og de sidste Somre før sin Død tilbragte han i Fasangaarden, saa hans Liv med fuld Ret kan siges at være nøje knyttet til Frederiksberg Slot.

Ogsaa Frederiksberg Kirke danner en Ramme om Oehlenschlägers Liv. Dér er han døbt, konfirmeret, ægteviet og begravet, og naar man staar ved hans Grav med den store Sten, der er hugget ud af Norges Fjelde, kan det hænde, man inde fra Kirken hører Tonerne til hans egen Salme: Lær mig, o Skov, at visne glad.

FREDERIKSBERG KIRKE

NAAR man fra Frederiksberg Have træder ud paa Runddelen, ser man straks den ejendommelige, ottekantede Kirke med dens landsbyagtige Kirkegaardsmur, som i hvert Fald delvis er bevaret. Som før omtalt, er det den tredje Kirke, der har ligget omtrent paa samme Sted ved den nuværende Runddel.

Solbjergbønderne hørte til Vor Frue Kirke i København, og Ny Hollænderne var i de første Aar henvist til en dengang nyopført Kirke uden for Nørreport. Det varede imidlertid ikke længe, før de selv fik en lille Bindingsværkskirke bygget Syd for Runddelen, og efter at den var blevet ødelagt under Svenskekrigen, atter en paa samme Sted. Denne Kirke slap uskadt gennem Branden 1697, men var saa daarligt bygget, at den ikke var egnet til Gudstjeneste. Man maatte da tænke paa at faa en anden Kirke rejst som Afløsning for denne, og i Aaret 1734 indviedes den nuværende Kirke paa den østlige Side af den Vej, der nu hedder Pileallé.

Kirken fik først sin egen Præst i 1736. Til at begynde med forrettede de tyske Præster paa Kristianshavn og derefter de hollandske Præster ved Holmens Kirke Tjeneste ved »Kirken ved Runddelen«. I Aaret 1703 bestemte Biskoppen imidlertid, at Præsten i Brønshøj-Rødovre, Magister Niels Glumsøe, tillige skulde varetage de kirkelige Forretninger ved Frederiksberg Kirke, da »Vejen falder baade let og kort«, og først ved Udgangen af Aaret 1736 blev Johannes Kinast kaldet til Præst ved Frederiksberg Kirke, uden Tilknytning til nogen anden Menighed.

Allerede i Foraaret 1732 var Grunden blevet afstukket og Hol­ lænderen Felix Dusart gaaet i Gang med Tegningerne, som han fik betalt med det meget beskedne Honorar af 12 Rigsdaler, der nat­ urligvis dog havde en helt anden Værdi dengang end nu.

Den ottekantede Form havde han fra St. Anna Parochie Kirke i Friesland, og han har i det hele taget nøje fulgt denne Bygning i sine Tegninger. Kun Taarnet, der var lavt og virkede tungt, fik den mere slanke Form, vi kender. Men i hans oprindelige Tegning lig­ nede det ogsaa St. Anna Parochie og fik først senere sin endelige Form, da man ikke kunde forlige sig med det.

Ogsaa det indre er præget af den reformerte Kirke, der er dens Forbillede. Dette gælder saaledes baade den enkle Udsmykning og Prædikestolens Placering oven over Alteret.

Da man gik i Gang med Opførelsen, blev det en Tømmermand ved Navn Peder Sørensen Ulv, der uden at være lavsmæssigt uddan­ net fik det væsentligste Arbejde, fordi han var billigere end Hoved­ stadens Mestre. Det vakte en voldsom Bitterhed hos dem; men saa længe han arbejdede paa Kirken, som stod under Kongens særlige Beskyttelse, kunde de ikke komme ham til Livs. Da han derimod senere byggede Hus til sig selv, faldt de over ham. Saa snedigt bar de sig ad, at de lod ham bygge omtrent færdigt, inden de begyndte deres Sabotage. Men saa gik det ogsaa løs for Alvor. Hver Gang han satte Vinduesrammer eller Dørkarme i, blev det øjeblikkelig fjernet, og da han naturligvis ikke kunde bo i et Hus uden Vinduer og Døre, maatte han krybe til Korset og tilbyde at gaa i Lære. Det hjalp imidlertid heller ikke, og nu gik det tillige ud over hans Svende og Dreng. Først da Kongen gjorde ham til »Frimester«, fik han Fred. Atter havde Lavsmestrene vist Frederiksbergerne, at de ikke var lette at komme udenom.

Alterpartiet skyldes Billedhuggeren Johan Christopher Hübner, og de to Alterstager, der endnu staar paa Alteret, overførtes fra den gamle Kirke og var i sin Tid skænket den allerførste Kirke af Kgl. Tøjmaster Peter Kalthoff (S. 18). Ogsaa Altertavle, Alterkalk og Døbefont flyttedes over fra den gamle Kirke. Alterkalken er endnu bevaret, medens Døbefonten og Altertavlen forlængst er ombyttet

med andre. Den Altertavle, der nu hænger over Alteret, er fra 1841. Den er malet af C. W. Eckersberg og forestiller Nadverens Indstiftelse. Døbefonten fjernedes i Aaret 1769, og den, der kom i Stedet, er nu istandsat og staar i Frederiksberg Slotskirke, medens Frederiksberg Kirke i 1862 fik en Egetræs Font med Sølvfad og Sølvkande skænket af et Medlem af Menigheden, og det er den, der endnu bruges.

En særdeles smuk Messehagel af rødt Fløjl med et stort Krucifiks af Guld- og Sølvtraad stammer ligeledes fra den nuværende Kirkes allerførste Tid og anvendes fremdeles sammen med to andre, som senere er skaffet til Veje.

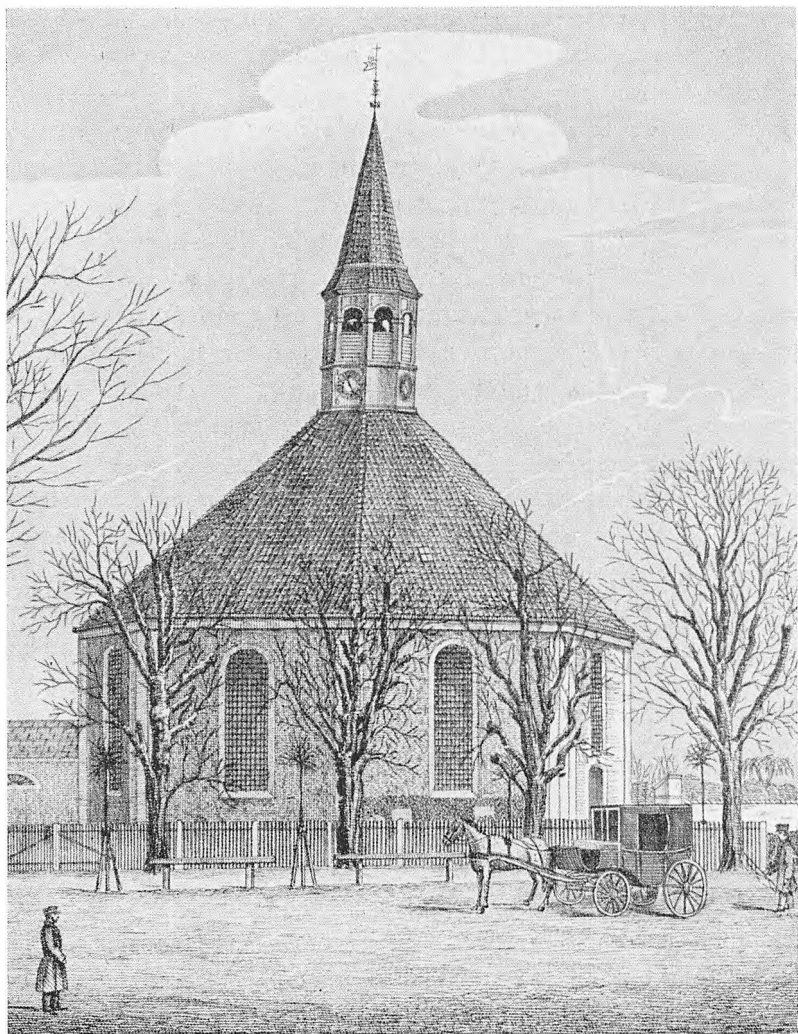
Orgel kneb det derimod med at faa. Der gik ikke mindre end 30 Aar, inden det lykkedes, og det skete først, efter at Præst og Menighed indtrængende havde anmodet om »et lidet Orgel eller Positiv«, fordi Kirken søgtes af en Del »honnette« Folk. Det Orgel, der nu spilles paa i Frederiksberg Kirke, er dog ikke det oprindelige. Ikke mindre end to Gange har der fundet en Udskiftning Sted, sidste Gang 1906, og det ældste Orgel staar nu i en Landsbykirke i Nærheden af Aalborg.

Den gamle Kirkes Klokker blev begge overført til den ny. Men navnlig de langvarige Sørgeringninger, naar en Konge eller en Dronning var død, kneb det for dem at holde til. De revnede, og da det gentog sig flere Gange med den største, maatte den omsider kasseres.

Ejendommeligt nok er det Klokkerne i Frederiksberg Kirke, der inspirerede Grundtvig til at skrive: »Kirkeklokke, ej til Hovedstæder«, eller som det første Vers, der ofte er udeladt i Sangbøgerne, begynder: »Kirkeklokke, mellem ædle Malme mageløs er for mit Hjerte du«. Saa stille og landligt var der paa Frederiksberg for hundrede Aar siden, at Grundtvig Sommeren 1845 sad i Bakkehuset og mindedes sit Barndomshjem i Udby Præstegaard, naar han hørte Kirkeklokkerne ringe, og det var en saadan Stemning, der udløstes i den skønne Salme, som endnu hører til de mest kendte.

Da Kirken var færdig, blev den indviet af Biskoppen den 6. Januar 1734. Baade Kongen og Kronprinsen foruden mange af Hoffets Herrer og Damer var til Stede, hvad der kendtes paa »Beutelen«,

FREDERIKSBERG KIRKE

Frederiksberg Kirke. Litografi, ca. 1864.
(Efter Eiler Nystrøm, Frederiksbergs Historie).

som man samlede Gaver i til de fattige i Sognet, og som den Dag indbragte lige saa meget som ellers i et helt Aar.

Da Johannes Kinast, som før nævnt, blev kaldet til Præst ved Frederiksberg Kirke, kom der Gang i mange kirkelige Forhold. Han

var en ivrig Pietist, som Hofpræsten J. B. Bluhme havde anbefalet Kongen, og som denne, efter at have hørt ham prædike, uden Tøven bestemte sig for.

Menigheden havde Kinast derimod en Del Vanskeligheder med, og det fortælles, at han endogsaa kunde faa en Sten slynget gennem Vinduet, naar han sad ved sit Arbejdsbord i Præstegaarden.

Præstegaard havde der ikke været Brug for, saa længe Kirken ikke havde egen Præst. Men i Foraaret 1737 skrev Kinast til Kongen og takkede for, at han »allerunderdanigste Kreatur« var blevet kaldet til Præst ved Kirken og ligesom Degnen havde faaet Løfte om »Bolig at være udi«. Samtidig anmoder han om en Skole, som »Ungdommens Vankundighed i Kristendomskundskab gør i høj Grad tiltrængt«.

Resultatet var, at det blev overdraget Peter Sørensen, der havde bygget Kirken og nu var Frimester, saa han roligt kunde paatage sig Arbejdet, at rejse en lang enetages Bygning ud mod Pilealléen, ved Siden af Kirken. Bygningen skulde rumme en Præstebolig — nærmest Kirken — og en Degnebolig i den modsatte Ende, samt en Skole i Midten.

Endelig havde Frederiksberg da faaet egen Præst og egen Bolig for ham, umiddelbart op ad Kirken. Da Kinast yderligere havde ønsket, at Skolen kom til at ligge saa nær, at han kunde føre et vist dagligt Tilsyn med Undervisningen, maatte ogsaa dette Ønske siges at være i allerhøjeste Grad opfyldt.

Kirkeinspektionen syntes ganske vist, at Bygningen blev lidt for flot. Men man kunde dog gaa med til det i Betragtning af, at Frederiksberg ikke var nogen almindelig Landsby, og at de Kongelige ofte færdedes derforbi. Efter vore Begreber var der ikke udvist nogen særlig Flothed, hvad man bedst skønner, naar man hører, at f. Eks. Kakkellovne og Maling betragtedes som Luksus. Hvad Oehenschläger (S. 126) fortæller om Skolestuen, da han godt et halvt Aarhundrede efter sad som Elev i den, tyder ogsaa paa alt andet end Flothed.

Den Del af Huset, der afgav Bolig for Præsten, blev nedrevet, et Hundrede Aar efter at det var opført, medens det øvrige stod indtil

1911 og stadig gjorde Tjeneste som Klokkerbolig, hvorimod der i 1860'erne var blevet bygget en ny Skole i Falkonéralléen, hvad der senere vil blive nærmere omtalt.

Da Johannes Kinast havde faaet sin Bygning rejst, var der dog en enkelt Ting, der voldte ham nogen Bekymring: Det nære Samvær med Degnen. Det viste sig, at denne Ængstelse ikke var ubegrundet, idet Degnen kort efter blev henrettet.

Nu skulde der altsaa findes en ny Degn, og Valget faldt paa en Mand, der baade havde været Skoleholder og Vognmand. Det blev imidlertid paalagt ham at tage en Student som Medhjælper ved Undervisningen og lønne ham med Bolig og »fri Kost ved Degnens Bord med Øl og Mad til al Fornødenhed, saa godt som Degnen nyder det selv«, samt med en aarlig Pengeløn paa 20 Rigsdaler og Del i Offer, hvortil yderligere i Kontrakten var føjet 1 Rigsdaler ved hver af de store Højtider »som en liden ekstra Kærligheds Skyldighed«.

Skønt denne Ordning voldte mange Vanskeligheder, blev den dog bevaret til 1813.

Den Række af Præster, der har været knyttet til Frederiksberg Kirke, har øvet en stor Indflydelse paa det aandelige Liv i den udstrakte Menighed, hvortil baade Vesterbro og (som Anneks) Hvidovre hørte indtil Slutningen af det nittende Aarhundrede. Det var, mens Pastor Christen Ewaldsen fra 1876 til 1893 var Præst ved Frederiksberg Kirke, at Udskillelsen fandt Sted. Hvor nødvendigt dette var, forstaar man, naar man erindrer, at der efter Udskillelsen endda var et halvt Hundrede Tusinde Mennesker i Frederiksberg Sogn, og at Byens Tilvækst var saa stor, at Indbyggertallet omkring 1900 havde naaet 70 000. Under Ewaldsens Efterfølger, Provst Otto Valdemar Glahn, fortsattes derfor Delingen af Sognet, og Frederiksberg omfatter nu (1945) i alt 8 Sogne.

Paa den lille Kirkegaard, der ligger paa den østlige Side af Frederiksberg Kirke, er mange kendte Mænd og Kvinder begravet, saaledes Juristen Anders Sandøe Ørsted, Historikerne Troels-Lund og A. D. Jørgensen, Maleren Konstantin Hansen, Digterne J. Chr. Hostrup og Helge Rode og Skuespillerne Emil Poulsen, Sophus Neumann, Kristian Mantzius og Sønnen K. Mantzius.

Over alle andre Navne lyser dog Oehlenschlägers, og over for hans Grav, ved den nordlige Kirkegaardsmur, hviler Knud Lyne Rahbek og hans Hustru Karen Margrethe Heger, samt hendes Broder, Carl Johan Heger, der i lang Tid boede hos dem. Paa Kirkegaardsmuren er der indsat en Marmortavle oven over Graven med Oehlenschlägers smukke Mindevers:

Med elskte Viv vor Digter hviler her,
 De delte troligt Livets Fryd og Kummer,
 Og han, som var dem begge kær
 Og leved dem saa længe nær,
 Nu deler med dem Gravens Slummer.

BAKKEHUSET

KNUD LYNE RAHBEKS og KAMMA RAHBEKS Navne er først og fremmest knyttet til »Bakkehuset«, der rummer flere Minder fra Litteraturens Guldalder end noget andet Hjem.

Bakkehuset har sit Navn fra et gammelt Vangehus, der laa oppe paa Valby Bakke, men som i Aaret 1646 blev flyttet ned paa Skraaningene under Bakken og derfor egentlig ikke længere svarede til sit Navn. Det laa dog fremdeles saa højt, at Rahbek i et Digt fra 1802 kunde prise Udsigten fra sin »lave Stue« som

»Den vide Synskreds over sejlkædt Strand
til gamle Malmøe fjernt i Sveas Land.«

Da Bakkehuset flyttedes ned til dets nuværende Plads, var det sikkert meget uanseligt. Omkring 1720 erklærede i hvert Fald den daværende Ejer, at det dengang var »en slet uanselig Hytte, lidt bedre end et snart forfaldent Landsbyhus«. Senere byggede han det om, saa det blev »af nogenlunde Skikkelighed«, samtidig med at han efter Frederik IV's Ønske opførte en Bygning, som baade afgav Plads til Gardens Heste, naar Kongen opholdt sig paa Frederiksberg Slot, og til nogle Officerer og Menige. Af Hensyn til dem fik han kort efter en Krobevilling og Ret til selv at fremstille Øl og Brændevin, naar det blev drukket paa Stedet.

Saaledes var der da blevet knyttet en Krobevilling til Bakkehuset. Men da Roskilde Landevej blev anlagt 1776, mistede Kroen sin Søgning, fordi Færdselen ikke mere gik derforbi, og Bevillingen

overførtes derfor til en ny Kro, der blev bygget paa Vesterbrogade ved Pileallé, og som paa Grund af Slottets Nærhed fik Navnet Slotskroen.

Bakkehuset kom paa den Tid til at hedde *Gl. Bakkehus*, fordi der paa den ret store Grund var blevet bygget en ny Gaard højere oppe paa Skraaningen, ved Pileallé, og den ganske naturligt blev kaldt *Ny Bakkehus*.

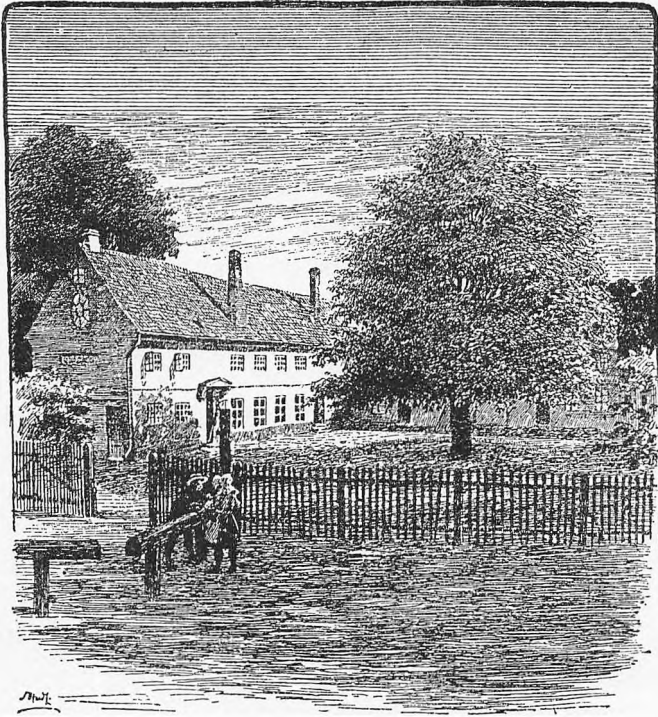
Gl. Bakkehus var altsaa ikke Kro mere, men blev dog benyttet til et vist Gæsteri, idet det om Sommeren lejedes ud til Landliggere, og det var netop derved, Rahbek kom i Berøring med det.

Rahbeks Ven, Digteren Christen Pram, var nemlig fast Sommerlejer derude, og paa sine Besøg hos ham lærte Rahbek at holde af det gamle, brøstfældige Hus med den smukke, landlige Beliggenhed. Forfaldent var det, og lavt var der til Loftet. En Anekdote fortæller om Pram, at en Ven, der besøgte ham, fandt ham liggende udstrakt paa Gulvet og ængsteligt spurgte, om han var blevet syg, men omgaaende fik det Svar, at han absolut intet fejlede, men dog for en Gangs Skyld vilde have det noget højere til Loftet.

Herligt var der imidlertid derude, og fra Foraaret 1780 slog ogsaa Rahbek sig ned paa Bakkehus som Sommerlejer. Fra 1787 blev han tilmed boende baade Sommer og Vinter. Paa den Tid var Ejendommen gaet over paa andre Hænder, og en tidligere Studiekammerat af ham, der imidlertid var havnet som Værtshusholder, var nu blevet hans Vært. Rahbek glemte ingeniunde det gamle Kammeratskab og behandlede ham derefter, medens Værtshusholderen paa sin Side var taalmodig med Huslejen, som det ikke altid var lige let for Rahbek at faa skrabet sammen.

Gæstfriheden var der imidlertid aldrig noget i Vejen med. Det var i Drikkevisernes Tid, og Rahbeks Ry som Visedigter var stort. Da hans Evner som Vært var mindst lige saa kendte, var der altid Venner nok, der gerne trodsede Vind og Vejr og daarlige Veje for at komme ud til Bakkehus og være med i de Ungkarlesammenkomster, der først endte, naar den næste Dag gryede, og Natten var løbet bort i festlig Stemning om en Bolle Punsch og en Flaske Vin eller to.

Det var dog først, efter at Knud Lyne Rahbek i Sommeren 1798

Bakkehuset, omkring 1850.

havde ægtet Karen Margrethe Heger, at Bakkehuset blev det Kulturens og Kunstens Arnested, der har skabt en Stemning om sig som intet andet dansk Hjem.

Rahbek var 38 Aar, da de blev gift, Karen Margrethe eller Kamma, som hun oftest kaldtes, kun 23, og deres nærmeste Venner var alvorligt bekymrede for den store Aldersforskel. Men det viste sig snart, at den Ængstelse var ugrundet, og der var kun faa Steder, Gæster befandt sig saa godt som hos dem.

Hvad var det da, der gjorde, at Vennekredsen blev større og større, og at snart sagt alle de, der kom til at bære den ny Tid frem i vort Land, samledes i Bakkehusets lavloftede Stuer?

Boligen var det ikke. Det er sandsynligt, at Rahbeks de første 4 Aar af deres Ægteskab boede i det gamle Hus, hvortil Krobevillingen

var knyttet, og Kamma siger, at hun gennem tvende korresponderende Huller i Loftet kunde se Aftenstjernen tindre over Naboens Hus. Kølrigt maa det i hvert Fald have været, og skadeligt for Kammas sarte Helbred var det sikkert ogsaa.

Ganske vist ændredes Boligforholdene kendeligt, da Rahbek i 1802 købte Ejendommen og kunde skrive Digtet »Til mit Bakkehus« — hvoraf et Par Linjer allerede er citeret, og hvori han straks giver Udtryk for sin store Glæde over, at Huset nu er hans:

»Omsider da, omsider mit du er,
du gamle Hjem i Fryds og Sorgers Dage.«

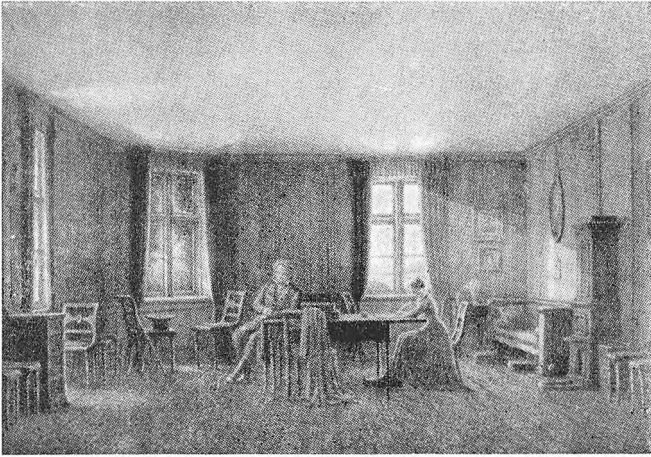
Nu flyttede de over i den Vinkelbygning, Øst- og Sydfløjen, der i vore Dage er istandsat og saa vidt gør ligt ført tilbage til deres Tid. Selv beboede de Stuelejligheden i Østfløjen og lejede det øvrige ud. Af de 7 Værelser, Lejligheden bestod af, var det Kammas Hjørnestue, der blev Familiens Samlingssted, og det var dér, Gæsterne søgte hen.

Men selv om Lejligheden var langt bedre, havde den dog sine følelige Mangler, og naar Vinden stod paa, var Kammas Stue ikke netop et lunt Opholdssted.

Det var heller ikke Vejen, der trak Folk ud til Bakkehuset. Det var ikke behageligt at vandre derud fra Byen en Vinterdag med næsten ufremkommeligt Føre og endnu sværere at komme tilbage om Aftenen — eller Natten, som det tit blev —, naar et uigennemtrængeligt Mørke rugede over det bundløse Pløre og de dybe Vejgrøfter fra Bakkehuset og ind til »Jernporten« ved Indgangen til Frederiksberg Allé. Derfra og til Vesterport var der dog nogle enkelte Tranlamper og i hvert Fald en Slags Brolægning.

Ufatteligt, at Rahbeks Helbred kunde holde til, at han Dag efter Dag gik ad saadanne Veje, ofte i utætte Støvler eller ganske tynde Sko. Som Professor ved Universitetet, en Tid Teaterdirektør, Redaktør af forskellige Ugeskrifter og ikke mindst ivrigt Klubmedlem havde han altid Ærinde til Byen, og han gik helst i, hvad der faldt for.

Det var da hverken Boligen eller Vejen, der førte Vennerne til Bakkehuset, og selv den landlige Stilhed, hvor der, som Rahbek ud-

Kammas Hjørnestue.

trykker det, var Fred for Stadens Vrimmel og dens Larm, og hvor dens Taage ikke mørknede den rene Himmel, var ikke nok til at gøre Huset til Samlingssted for Tidens Skønaander.

Det skyldtes først og fremmest Kammas enestaaende Evner som Værtinde og dertil baade hendes og Rahbeks store Gæstfrihed, hvorom Johan Ludvig Heiberg har sagt :

Hvo kender ej det Musers Hjem,
 Hvor Gæstfriheden bygger?
 Hvo flygted ikke tit til dem
 I deres Lindeskygger.

Ofte kunde man se Rahbek staa ude i Alléen og se ind imod Byen, om der ikke kom Gæster til dem, mens Kamma sad inde ved Elmetræsbordet i sin Stue, ivrigt optaget af sine Paparbejder. Paa det Bord, som endnu staaar paa samme Plads som dengang, flød det med Pap, Klister, og hvad der ellers skulde bruges til hendes berømte Arbejder. Men som ved et Trylleslag var alt forsvundet, naar Gæsten traadte ind, og saa var hun den kloge, aandfulde, vittige og hjælpsomme Værtinde. Det var to begavede og kundskabsrige, men vidt forskellige Mennesker, der bød Velkommen til Bakkehuset.

Karen Margrethe Heger var Datter af Konferensraad Heger, der baade var Brygger og Dommer i Hof- og Stadsretten. Hans Kundskaber i Sprog var saa omfattende, at han foruden i Hovedsprogene kunde undervise sin sprogbegavede Datter i Italiensk og Spansk. Hendes store Interesse for Botanik havde han ogsaa sin Del af Æren for, saa vel som for hendes astronomiske Kundskaber og ikke at forglemme Paparbejderne, som han var en Mester i.

Da Kamma havde arvet sin Faders Begavelse, og hun foruden hans Undervisning fik den bedste Uddannelse, en ung Pige kunde faa paa den Tid, var hun sjældent kundskabsrig, navnlig i Sprog og Botanik. Hendes store Indsigt i Litteratur blev en naturlig Følge af hendes Sprogkundskaber. Foruden i dansk Litteratur var hun velbevandret i moderne udenlandsk Digtning og ikke ubekendt med de bedste ældre Forfattere.

Kamma Rahbek havde saaledes Kundskabskilder nok at øse af, naar hun sad sammen med de unge, der engang skulde komme til at betyde saa meget for vort Land.

Vidt forskellige var Kamma og Rahbek i alle Maader. Han var sjuksket og ligegyldig med sin Paaklædning, hun var sirlig og valgte sine Dragter med stor Smag. Han var Klublivets Mand, der rigtig var i sit Es, naar han sammen med nogle gode Venner drøftede Politik og Kunst ved en Pibe Tobak, en Bolle Punsch og en Vise.

Hun holdt derimod mest af at sidde stille med en enkelt Gæst, som hun varmede ved sin stærke Følelse og berigede ved sin klare, overlegne Intelligens, der var forbundet med et rigt Lune og et ejendommeligt Vid, som godt kunde revse, men sjældent saare. Et af de Udslag, det særlige Kamma Rahbekske Vid gav sig, er de kendte træffende Øgenavne, der efterhaanden blev til et helt Bakkehussprog, som ikke altid var lige let for en fremmed at følge med i. Som et enkelt Eksempel kan nævnes Rahbeks eget Bakkehussprog »Egernet«, som han havde faaet, fordi han havde den Vane at sidde og bygge paa Fuglefrø, som han tog fra et Fuglebur, der hang over hans Skrivebord, og desuden ofte gik i en brun, løsthængende Frakke og havde nogle lange, tjavsede, rødblonde Lokker, der strittede ud fra Hovedet.

Paa eet Punkt lignede de to Ægtefæller hinanden: Økonomien var ikke deres stærke Side. Rahbeks Pengesager havde altid været i en ringe Forfatning, og den i pengelig Henseende yderst vanskelige Tid efter 1807 greb stærkt ind i Rahbeks Indtægter.

Men i Bakkehuset gik Livet sin vante Gang: Maden var som sædvanlig baade fortræffelig og i høj Grad rigelig, og Vinen blev der aldrig sparet paa, saa lidt som alt, hvad der kunde gøre Bordet og Huset festligt. Men over alt straaede dog Værtsfolkernes uskrømtede Glæde ved at se Gæster hos sig og frem for alt Kammas vidunderlige Evne til at berige Mennesker gennem en Samtale.

Biskop Mynster, der var en af hendes nærmeste Venner, sagde om hende: »En af Deres Bestemmelser i Livet er at tale med Folk, ja, jeg regner det næsten som Deres Embedspligt.«

Selv sagde hun: »Jeg ejer intet uden et Hjerte fuldt af Kærlighed.« Men dette varme Hjerte, der altid var under Kontrol af en klog Hjerne, vandt hende »Venner som faa, og faa som Kammas Vennerne fortjente,« som Oehlenschläger skrev ved hendes Død.

For H. C. Andersen fik Kammas Rahbeks Paavirkning en uvurderlig Betydning, idet det var hende, der hjalp ham til den Selvtillid, han paa den Tid i saa høj Grad trængte til. Og som det var gaet ham, gik det mange af de unge. De gik fra Bakkehuset med en begejstret Tro paa sig selv og paa Fremtiden, en Tro, som blev en Løftestang for dem og dermed blev af afgørende Betydning baade for dem selv og derigennem for den Aandens Nytid, der var ved at bryde frem herhjemme paa Grænsen af det gamle og det ny Aarhundrede.

»Fra dette Hjem, hvis klare Ruder vendte
Mod Mark og Sund og Byens fjerne Taarne,
Er vandret forhen, af Begejstring baarne,
De Mænd, der Ledefyr for Danmark tændte.

I disse Rum en Fe har haft til Huse,
Der Blomsterløg i frugtbar Muldjord gemte
Og unge Sind til Harpeklange stemte
Og var dem selve Modersmaalets Muse,«

skrev Sophus Michaëlis, dengang en lille Flok af danske Mænd søgte at vække Interesse for Bakkehuset, saa der kunde skaffes tilstrækkelige Midler til at redde det Hus fra Undergang, der rummede saa mange dyrebare Minder ikke blot om Rahbek og Kamma, men om de fleste af Guldalderens store Mænd. Foruden Biskop Mynster, hvis nære Tilknytning til Bakkehuset allerede er omtalt, skal her eksempelvis nævnes nogle enkelte: Oehlenschläger, H. C. Andersen, Grundtvig, Henrik Steffens, Ingemann, Chr. Winther og Poul Martin Møller, hvilken sidste en længere Tid boede paa Bakkehuset og derved kom til at staa Kamma og Rahbek meget nær.

Johan Ludvig Heiberg kom som Barn til Bakkehuset, efter at hans Fader, P. A. Heiberg, var blevet landsforvist. Han kunde dog ikke rigtig finde sig til Rette hos Rahbeks, og det endte med, at han flygtede hjem til sin Moder.

En ganske særlig Tilknytning bandt Oehlenschläger til Bakkehuset, idet han her traf sin Ungdomselskede, Kammas Søster, Christiane Heger, der siden blev hans Hustru. Det var nogle af Oehlenschlägers lykkeligste Timer, naar han i Bakkehuset mødtes med sit Hjertes udkaarne paa en Tid, hvor hendes Fader absolut intet vilde høre om en Forbindelse mellem dem. Det var f. Eks. her, han læste »Guldhornene« op for hende, mens Kamma og Rahbek sluttede sig til som de forstaaende Tilhørere, de var.

Havde Kamma Rahbek ganske særlige Evner til at gøre en Samtale frugtbringende, var hun ikke mindre som Brevskriverske. Med sin umaadelig sirlige Haandskrift skrev hun de talrige Breve, der alene vilde være nok til at bevare hendes Navn gennem Tiderne.

Postforbindelsen med København var dengang saa ringe, at Kamma maatte have en Nabokone til at bringe Brevene og de lige saa berømte Paparbejder ind til Vennerne i Byen. Saa regelmæssig var »Bakkehus-Stines« Postgang, at man paastaar, Folk i Alléen regnede deres Tid efter hendes Komme.

30 Aar forundtes det Kamma og Rahbek at leve sammen i Bakkehuset, og det blev Kamma, der først faldt bort. Længe havde hendes Helbred været skrøbeligt, og en Vinterdag i Begyndelsen af Aaret 1829 døde hun.

Under sin Sygdom laa hun paa den Sofa, der endnu staar i hendes Stue, mens Rahbek sad i Timevis ved hendes Sygeleje. Da Døden endelig var kommet, kunde han slet ikke fatte det, og længe sad han stille og haabede paa, at hun skulde vaagne op igen.

Tro mod sit Valgsprog: At være, ikke synes, havde hun levet sit Liv til Ende. Kun 5 Fjerdingaar efter fulgte Rahbek hende i Graven. Bakkehusets Saga var endt. Men endnu lever Kammas og Rahbeks Aand i de Mindestuer, deres Hjem nu er omdannet til, og inden man træder over Bakkehusets Dørtærskel, kommer man forbi Mindestøtten med den knappe, men fuldtud tilstrækkelige og klangligt smukke Indskrift:

HER BOEDE
 KNUD LYNE RAHBEK
 OG
 HANS ELSKELIGE HUSTRU
 KAREN MARGRETHE HEGER

FREDERIKSBERGS FORLYSTELSESLIV

SOM TIDLIGERE VIST, skylder Frederiksberg paa mange Maader Slottet og Parkerne sin Vækst. Dette gælder ikke mindst det Forlystelsesliv, som har været uløseligt forbundet med Frederiksberg.

Ligesom Bakkehuset i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede blev Samlingssted for mange af de ypperste inden for Aandens Verden, har Slottet og dets Forgænger, Prinsegaarden, haft en lignende Tiltrækning for den jævne Befolkning. Her var der en Mulighed for, at man paa en lille Friluftstur kunde faa et Glimt af de Kongelige.

Desuden var Afstanden fra Hovedstaden ikke større, end at det var overkommeligt selv med de slette Veje. Hvad Under da, at Frederiksberg blev Stedet, man søgte til paa de korte Udflugter, man havde Raad til selv i pengeknappe Tider. Men dermed fulgte Forlystelsesstederne, paa samme Maade som de i vore Dage er groet op, hvor Københavnerne nu søger hen, naar de for en Stund vil ryste Byens Støv af sig.

Kroerne kan spores helt tilbage til Solbjergtiden, og i Aaret 1731 skal deres Antal have været naaet over de tredive. For at bremse den stærke Overhaandtagen forbød man da al Hjemmebrygning og Hjemmebrænding, hvorved Fortjenesten paa Øl og Brændevin gik saa meget ned, at de fleste Kroer senere maatte lukke.

Jævne, endda meget jævne, var de saa godt som alle. Side 22 er det fortalt, at det første finere Traktørsted paa Frederiksberg var selve Prinsegaarden, og at dette »Landliggerhotel« for Standsfolk

afløstes af en Gaard i Allégade, som en »fornemme Mand« ved Navn Gerhard Kobrow fik Bevilling til at indrette som Traktørsted for »Folk af Kondition«. Da Slottet afløste Prinsegaarden, kom der stadig flere af den Slags Kunder til Frederiksberg, og derfor blev der aldrig nogen Mangel paa Forlystelsessteder.

ALLÉGADES FORLYSTELSER. Den gamle Hovedgade, Allégade, var stadig Arnestedet for det frederiksbergske Forlystelsesliv, en Tid dog stærkt trængt af Frederiksberg Allé. Det var i Allégade, Lars Mathiesen havde sit berømte Traktørsted, og praktisk talt paa samme Sted findes den Dag i Dag Frederiksbergs største og mest populære Forlystelseslokale, »Lorry«.

Lars Mathiesen. I Foraaret 1804 købte Lars Mathiesen Ejendommen Nr. 7 i Allégade med det løfterige Navn »Haabet«. Lars, der var en Husmandssøn fra Sydsjælland og begyndte som Bondekarl, var midt i Trediverne, da han overtog Ejendommen i Allégade og fik Bevilling til »de Rejsende samt dem af Staden Københavns Indvaanere og andre, som sig dér ville forlyste, efter Forlangende med Logementer, samt Spise- og Drikkevare til Nødtørfthighed og for en billig Betaling betjene«.

Det viste sig snart, at han havde en egen Evne til at samle Folk. Hans islandske Uldtrøje og sjællandske Dialekt mindede altid om Bondekarlen. Det samme gjorde hans Sædvane at sige »du« til alle og maaske ogsaa hans Vittigheder, der kunde være ret grovkornede. Men et kvikt Hoved var han, og umaadelig slagfærdig. Samtidig Beretninger giver et Billede af den brede, folkelige Vært, der satte sig selvuden med ved Bordene og halede sit Glas op af Lommen.

En Mængde Anekdoter om ham var i Omløb. De var næppe paalidelige, men de var vistnok ofte et træffende Udtryk for hans Maade at være paa. En af de mest kendte fortæller, at Rahbek kom ind til Lars Mathiesen for at faa en Lykønskning, da han var blevet Ridder af Dannebrog. I Stedet for at ønske til Lykke spurgte Lars ham imidlertid: »Ved du, hvad Forskel der er paa dig og et Æsel?« Da Rahbek ikke svarede, fortsatte Lars Mathiesen: »Jo, du bærer dit Kors paa Brystet, et Æsel bærer sit paa Ryggen.«

Rahbek tav fremdeles. Men lidt efter sagde han: »Ved du, Lars, hvad Forskel der er paa *dig* og et Æsel?« Lars Mathiesen kløede sig bag Øret og overvejede, men maatte omsider erklære, at det vidste han ikke. »Det ved jeg saamænd heller ikke,« sagde Rahbek. Saa var det betalt, og de var lige gode Venner for det.

En anden Anekdote fortæller, at Lars Mathiesen undertiden var utilbøjelig til at give Smaapenge tilbage. »Det slaar lige til,« sagde han og strøg Pengene i Lommen. Det ærgrede imidlertid engang en Slagtersvend, som rapt svarede: »Det gør jeg ogsaa,« hvorpaa han gav Lars en velment Lussing.

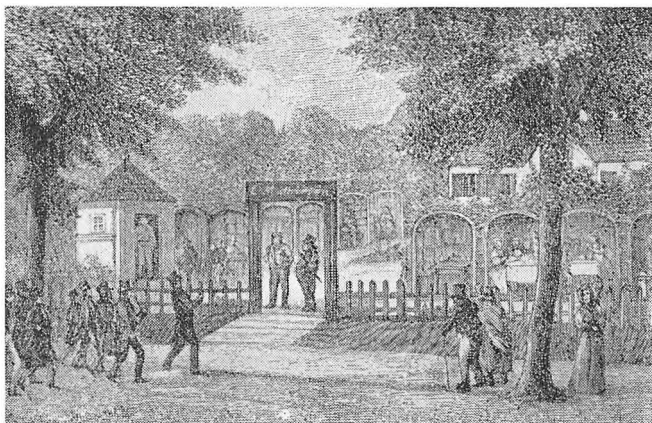
Anekdoterne viser, hvor populær Lars Mathiesen har været, med sit djærve Lune og sit uudtømmelige Fond af Historier. En særlig Evne til at lave om paa Ord og Ordsprog vakte han altid Munterhed med. Saaledes yndede han at ændre Ordsproget: »Man skal sætte Tæring efter Næring« til »Man skal sætte Fortæring efter Ernæring« — en ikke uvittig Omlavning, som han illustrerede ved at klaske sig paa sin fyldige Mave.

Lars Mathiesen og hans Punsch var i høj Kurs hos Studenterne. Endnu i Midten af Fyrerne lader Hostrup Regensianerne i »Genboerne« vandre ud til hans berømte Traktørsted, syngende:

Vejen gaar min Tro
over Vesterbro,
Lars Mathiesen venter
med sin Glædes Skat.

Skønt Lars paa det Tidspunkt var i Halvfjerdserne, var han lige saa frisk som nogen Sinde før, og da han døde et Par og firs Aar gammel, var Ligfølget saa stort, at de sidste ikke havde forladt Hjemmet, da de første naaede Frederiksberg Kirke, paa hvis Kirkegaard han ligger begravet.

Efter Lars Mathiesens Død solgte hans Enke Forretningen til en anden Restauratør. Men Traktørstedet havde mistet sin ejendommelige Tiltrækningskraft og blev aldrig, hvad det havde været i Lars's Tid. Nytaarsaften 1913 købte Lorry Feilberg Ejendommen og slog

Indgangen til Lars Mathiesens Traktørsted.

den sammen med de to Naboejendomme, Nr. 9 og 11, til Etablissementet »Lorry«, der senere vil blive omtalt.

Halleby. Paa den modsatte Side af Alléen, i nuværende Nr. 10, boede Lars Mathiesens betydeligste Konkurrent, den lille, sirlige Jens Andersen Halleby, der altid stod bag Disken og iagttog de indtrædende Gæster for derefter stilfærdigt at henlede Tjenernes Opmærksomhed paa de nyankomne og om fornødent give dem et Vink om, hvordan de skulde behandles.

Halleby var en meget foretagsom Mand, der baade var Vognmand, Bager og Restauratør, og som tog sig omhyggeligt af alle 3 Virksomheder. Det var saaledes ham, der først satte en Omnibus i Gang paa Frederiksberg, og da Prisen paa Rugbrød i 1847 steg til en urimelig Højde, bagte han til en langt lavere Pris, hvad han vel nok havde den Bitanke med, at det vilde gavne hans Traktørforretning.

Reklame havde han i det hele taget god Forstand paa, og i den Henseende var han langt forud for Lars Mathiesen. Hans Annoncer var ofte paa Vers, underskrevet — som Led i Rytmen —

Fatter I. A. Halleby.

Saa snart man kom ind i Haven, faldt Øjet paa smaa, poetiske Udgydelser, hvori man blev budt Velkommen. Artister havde han

ogsaa til at optræde i Haven, og naar de var færdige med deres Forestilling, gik de rundt med en Tallerken, som Folk kunde lægge i efter Behag.

I mange Maader stod Halleby ingenlunde tilbage for Lars Mathiesen, men hans Popularitet naaede han dog aldrig at faa.

Ligesom Lars Mathiesens Ejendom er blevet Del af et stort, moderne Forlystelsesetablisement, er Nr. 10 med sine Selskabslokaler paa 1. Sal og sine smaa, gammeldags Restaurationsværelser i Stuen, hvis Vægge er fyldt med historiske Frederiksbergbilleder, stadig Samlingssted for mange af Byens Borgere.

FORLYSTELSER I FREDERIKSBERG ALLÉ. Allerede paa Prinsegaardens Tid var Frederiksberg Runddel (Ridebanen) Skuepladsen for forskellige Forlystelser. Her var det, Ny Hollænderne viste deres Fastelavnsløjer for et taknemmeligt Publikum, og Hoffets Kavallerer havde deres store Fester med Dystridt (S. 25), der overværedes af Kongefamilien, og som derfor trak Skarer af Mennesker fra Hovedstaden ud til Frederiksberg.

Da Alléen blev anlagt, gik den af og til med ind i Forlystelsesområdet. Den var forsynet med Porte ved begge Ender, saa den var let at afspærre, og da den oprindelig kun var tænkt som Indkørselsvej til Slottet, voldte det ikke synderlig Vanskelighed at lukke den engang imellem, naar en eller anden fik Lov at optræde for et Par Mark.

Men selvfølgelig var det kun i Ny og Næ, Alléen kunde bruges til Forlystelser. Spadsere i den kunde man derimod altid, og det blev snart et yndet Sted for Damerne at vise deres sidste Toiletter. Men havde man en varm Sommerdag vandret den støvede, solhede Vej igennem og var naaet Runddelen, kunde man nok trænge til en Vederkvægelse.

Ratzenborg (Sommerlyst). Det havde Værtshusholder Ratz Øje for, og i Aaret 1784 søgte han om Bevilling som Traktør paa Hjørnet af Allégade og Frederiksberg Allé. Naar nogen fik Bevilling som Benværter, var det altid paa den Betingelse, at han lovede ikke selv at fremstille Øl og Brændevin, men købe det i København. Samme Til-

ladelse fik Ratz da ogsaa, kun at Hofmarskallatet, som Frederiksberg Allé stod under, gav den Tilføjelse, at han ikke maatte holde Kro for Bønder og Almuesfolk.

Det var altsaa Hensigten, at Ratzenborg, som han kaldte Traktørstedet efter sig selv, skulde være en »finere« Restauration, svarende til den kongelige Allés Værdighed. Det samme er Forudsætningen for den Bestemmelse, der blev truffet, at Gæsterne skulde staa af deres Kareter paa Runddelen.

Men et halvt Aarhundrede efter hedder det, at Opvarterne som Regel var Bondekarle med »tvivlsomt hvide Forklæder« og med Hænder, der »aabenbarede en stor Afsky for Vaskevand«. Intet Under da, at Gæsterne blev derefter, og det var først, da Restauratør Thorup i Midten af det nittende Aarhundrede forandrede baade Traktørstedet og Navnet, at det kom i den rigtige Gænge.

Fra den Tid af hed det i hvert Fald officielt Sommerlyst, selv om Folk til at begynde med helst sagde »Thorups Have«. De syntes, det netop havde den hyggelige Klang, der passede til det folkelige Forlystelsessted, hvor Tyrolere — baade ægte og uægte — jodlede, mens Kæmpekvinder viste deres muskuløse Korpus, og Karrusellen drejede rundt til Lirekassens Toner.

Nu var det blevet noget af det rigtige, og Opvarterne havde rene, hvide Forklæder og skotske Huer. Serveringen var baade appetitlig og fornøjelig, syntes man, og efterhaanden som Folk vænnede sig til at sige Sommerlyst, fandt de ogsaa Navnet tiltalende. Under skiftende Ejere blev det ved at være et søgt Sted, lige til det lukkede i Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Mange Frederiksbergere fandt det naturligt at slaa et Slag ind i Sommerlyst, hvor Musikken kaldte hver Sommeraften, og hvor ogsaa den øvrige Underholdning var afpasset efter et bredt borgerligt, men pænt Publikum.

Det er de Bygninger, Thorup rejste, der i ændret Skikkelse benyttes af Frederiksberg Teater.

Alléenberg. Side om Side med Sommerlyst laa Alléenberg. Fra første Færd synes det at have været et ret godt Traktørsted med »en smuk Sal for Borgerskabet, hvori der ogsaa koncerteres.«

Senere blev Alléenberg en Aarrække benyttet som Privatbolig. Saa blev det atter Restaurant, og den kendte Madam Lyng fra Skydebanen gjorde sig navnkundig ved sine fortrinlige Madvarer, som hun tog en ret høj Pris for, hvorved hun opnaaede at gøre Alléenberg til et »finere« Traktørsted.

Det var dog først, da en af de tre Restauratørbrødre Kehlet fik Alléenberg, at det fik sit store Fremstød. Kehlet var en foretagsom Mand, og da Tivoli aabnede 1843, ansøgte han straks Hofmarskallatet om Tilladelse til at oplyse Frederiksberg Allé Foraars- og Efteraarsaftener, saa det ikke ligefrem var farligt at begive sig derud fra Byen. Han havde i det hele taget Sans for Lys, og paa en Tid, hvor Frederiksberg laa hen i Mørke, med kun ganske enkelte Tranlamper, straaede Alléenberg i Lyset fra dets eget Gasværk. Da Underholdningen ogsaa var meget hæderlig, er det ganske naturligt, at han kunde glæde sig ved et godt Besøg.

Senere gik det imidlertid atter tilbage for Alléenberg, og til sidst var det nærmest Nørrebros Befolkning, der søgte dertil, naar de Søndag Eftermiddag tog med Sporvognen over til Frederiksberg Runddel.

En ganske særlig Søgning havde Sommerlyst og Alléenberg i Konfirmanderne, der samledes dér paa deres »Spadseredag« efter Konfirmationen. »De unge Herrer« kom ofte med deres lige saa unge »Damer« i Vogn inde fra Byen, »Herrerne« kendelige paa deres Paraply, sorte Skindhandsker og »Ravrør«, »Damerne« paa deres lange Kjoler, som de ikke var vant til, og som de derfor havde deres Hyre med, især naar de skulde op ad en Trappe.

Forlystelsessteder ved Indgangen til Frederiksberg Allé. Paa den østlige Side af Værnedamsvej laa for et Par Hundrede Aar siden et Traktørsted, der ejedes af en Mand ved Navn *Werner Dam*. Hverken *Werner Dam* selv eller hans Forretning er der synderligt bemærkelsesværdigt ved. Men hans Navn er i forvansket Form bevaret i Gadens Navn, Værnedamsvej.

Paa den vestlige Side af Værnedamsvej laa der et Hundrede Aar senere et meget kendt Forlystelsessted: *Rosenlund*. Da den ene af de tre Brødre Kehlet blev Ejer af *Rosenlund*, gjorde han det saa be-

kendt, at Overskou i sin Komædie *Capriciosa* lod den ene af Akterne foregaa dér.

Kom man ved Midten af det 19. Aarhundrede fra Værnedamsvej eller fra Vesterbrogade ind i Frederiksberg Allé, havde man straks ved Indgangen paa højre Side *Møllers Vokskabinet* og paa venstre Sangerindepavillonen *Valhalla*, der i en Aarrække var Københavnernes mest yndede Sangerindeknejpe.

Møllers Vokskabinet var det første af den Art herhjemme og Forløber for Panoptikon. Allerede et Stykke borte hørte man den energiske Klokker, der var en mekanisk Figur, ringe Folk til, og kom man indenfor, stod man Ansigt til Ansigt med berømte Stormænd i fuld Legemsstørrelse — sammen med berygtede Mordere eller andre store Forbrydere, der nok kunde faa det til at løbe Folk koldt ned ad Ryggen.

Saa var der unægtelig mere Humør i det, naar den mekaniske Amagerpige blev trukket op og traadte Dansen sammen med en Opsynsmand, og Møllers Vokskabinet gjorde stor Lykke, indtil en Ildebrand 1. August 1870 gjorde Ende paa hele Herligheden og bragte alle de berømte Mænd til at smelte. I en Gadevise fra den Tid hed det:

Det hele Møllerske Kabinet
I Vejret gik som en Raket,
Og alle Figurerne hver og en
Græd Taarer af Voks som Potteben.

Monigattis Pavillon. Paa den saakaldte lille Runddel laa fra 1826 til 1856 Monigattis Pavillon paa det Sted, hvor nu Mindebrønden med den unge Amagerkvinde staar (S. 143). Monigatti var Konditor og Schweitzer. Da Josty, som tidligere fortalt, fik Bevilling til at drive Konditori i Frederiksberg Have, følte Monigatti sig forbigaaet, og som Erstatning fik han derfor Lov at rejse sin Pavillon og drive Traktørvirksomhed paa de for Alléen sædvanlige Betingelser.

Pænt skulde det altsaa være, og det blev det ogsaa. Monigattis Sangerinder stod langt over den almindelige Syngepigetype, og mange fremmede Sangere gjorde stormende Lykke. Men efter Moni-

gattis Død gik det tilbage, og i 1856 blev Pavillonen nedrevet, dog væsentligst fordi den laa i Vejen for Færdselen, og Grundejerne klagede over, at den dækkede for Ejendommene.

Alhambra. Længere oppe i Alléen, ved nuværende Alhambravej, rejste Tivolis Grundlægger, Georg Carstensen, et stort anlagt Forlystelsessted. Da han var kommet i Konflikt med Tivolis Direktion, besluttede han at gaa sine egne Veje og skabe et Etablissement, der var en virkelig Konkurrent til Tivoli.

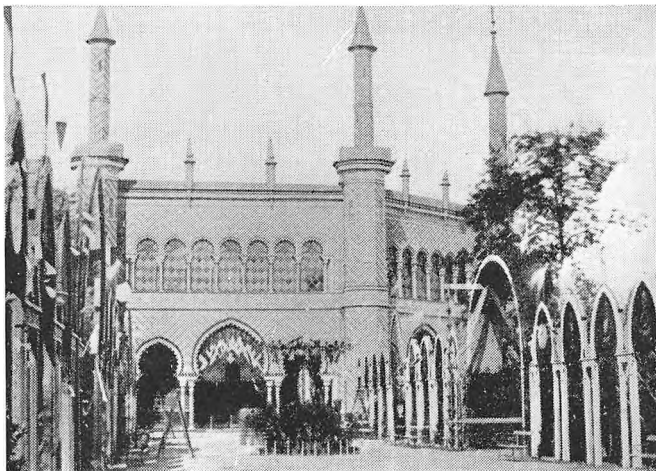
Det gik imidlertid anderledes, end Carstensen havde tænkt. Inden Alhambra aabnedes i 1857, var han død, saa han fik ikke sit sidste Stovværk paa Forlystelseslivets Omraade at se. Til Gengæld slap han for at være med ved dets Nederlag.

Paa et stort Terræn mellem Gammel Kongevej og Frederiksberg Allé rejste han en Hovedbygning i maurisk Stil og af megen ydre Lighed med sit Forbillede i Tivoli. Fra Frederiksberg Allé førte en bred Vej ind til Hovedbygningen, dér hvor Alhambravej nu ligger, og overalt paa den store Grund fandt man pragtfulde fremmedartede Planter, Lysthuse, Smaapavilloner, Pladser til Artistoptræden, Fyrværkeri o. s. v. Naar det hele Anlæg var oplyst med kulørte Lamper, gjorde det unægtelig et fornøjeligt og tiltalende Indtryk.

I selve Hovedbygningen var der Teater, Koncertsal, Restaurant og Bazarer, og det var ingenlunde smaat. Et af Lokalerne kunde saaledes rumme et Par Tusinde Mennesker og benyttedes ofte som Foredragssal. Programmet var tilmed saa righoldigt, at man forbavses over, at det var muligt at gennemføre det.

Men Carstensens Tanke at slaa Tivoli ud med Alhambra gik ikke. Tivoli var allerede groet fast hos Publikum, og Alhambra var for langt borte fra Byens Centrum, navnlig som Forbindelsen var dengang. Dertil kom, at det de sidste Somre faldt i med uroligt Vejr, hver Gang Alhambra arrangerede en af sine store, meget kostbare Fester, som derfor undertiden maatte aflyses flere Gange, inden de blev gennemført.

Sommeren 1869 blev den sidste. Alt maatte sælges ved Tvangsauktion, og der kom kun en lille Brøkdæl ind af de store Summer, det havde kostet. Tabet, der løb op i Hundredtusinder, faldt væsent-

Alhambra i Frederiksberg Allé.

ligst paa de Haandværkere og andre Leverandører, Carstensen havde faaet til at interessere sig for den storstiledede, men trods alt fejlslagne Idé.

Frederiksberg Morskabsteater. Længere ude ad Frederiksberg Allé laa paa venstre Haand Frederiksberg Morskabsteater, der var begyndt som Koncertlokale og siden havde været Varieté, men først slog igennem, da det som Morskabsteater begyndte med Revyforestillinger. Det var denne Kunststart, der bevarede Morskabsteatrets Ry helt ind i dette Aarhundrede, takket være Skuespillere som Gerner og Frederik Jensen, der sang de mange »Træffere«, saa de gik Landet rundt.

Senere overtog den talentfulde Skuespillerinde Betty Nansen Teatret, som derefter bar hendes Navn og under hendes Ledelse blev den lille, intime Scene for virkelig lødige Kunst, selv om hun af og til maatte sætte noget paa Repertoiret, der kun kom med for at give Penge i Kassen. Efter Betty Nansens Død føres Teatret videre under Navn af Alléteatret.

Kurvekonerne og Sodavandsboderne. Foruden alle de nævnte Traktør- og Forlystelsessteder havde Frederiksberg Allé engang nogle meget primitive Smaaudsalg med Forfriskninger. Først fik nogle Ko-

ner Lov at staa ved bestemte Træer og sælge Brød og Frugt fra Kurve, som de kom med, naar Forretningen begyndte, og tog med sig, naar de gik hjem om Aftenen. Men pæne skulde Konerne være, ellers kunde Staderetten let blive taget fra dem. Gartneren i Frederiksberg Have skulde nemlig give Indberetning om dem til Hofmarskallatet, og han lagde ikke altid Fingre imellem. Baade »Ej det bedste Rygte« og endogsaa »Slet Rygte« forekommer ud for Sælgekoners Navne og Pladsnumre.

Denne Ordning fra Midten af det 19. Aarhundrede afløstes af en noget fastere Form, idet A/S »Drikkehallerne i Frederiksberg Allé« i Foraaret 1873 aabnede en Række smaa Træboder, hvorfra der udskænkedes Sodavand, med eller uden Saft, for en Pris af henholdsvis 8 og 4 Øre pr. Glas.

Efterhaanden forsvandt ogsaa disse Udsalgssteder. Det sidste af dem laa paa Runddelen, mellem Allégade og Haveinspektørboligen, og det huskes endnu af alle ældre Frederiksbergere, ligesom adskillige endnu mindes, at Frederiksbergs første Biograf var indrettet i en Kælder paa Hjørnet af Allégade og Frederiksberg Allé. Billetprisen var 10 eller 15 Øre. Undertiden uddeltes Billetter gratis paa Runddelen, naar der ikke var udsolgt.

»DE SMAA HAVER« i PILEALLÉEN. Naar man fra Frederiksberg Runddel gaar hen ad Pilealléen, har man paa højre Haand de morsomme gamle Beværtningshaver, der er saa smalle, at Folkevittigheden oprindelig kaldte dem Pusterørene. Det var fra første Færd Funktionærboliger til Frederiksberg Slot, og Frederik VI knyttede en lignende Bevilling til dem som den, Skovløberne i Nordsjællands Statskove har den Dag i Dag.

Egentlig var det kun Kaffe og Te, der maatte serveres, og saa Vand paa Maskine. Det gælder for saa vidt endnu, kun at der er tilføjet Bayersk Øl. Al anden Spiritus maa kun nydes i Haverne, naar Gæsterne selv bringer det med.

Indtil de særlige Forhold under Besættelsen 1940-45 gjorde sig gældende, var »De smaa Haver« i fuld Gang Sommeren igennem, og Aften efter Aften hørtes der Sang og Latter inde fra dem. De voksne

»De smaa Haver« i Pileallé.

sad sammen om de lange Borde og de gammeldags Lamper, mens Børnene tumlede sig i Vipperne, og et eller andet Sangkor istemte gamle danske Sange. Dørene stod aabne ind til de hyggelige Køkkener, og de smaa Dannebrogflag lyste over Indgangsdørene. Her var endnu en Rest af det rigtig gamle Folkeliv.

»LORRY«. Gaar man til den anden Side fra Frederiksberg Runddel, støder man straks i Begyndelsen af Allégade paa Frederiksbergs største Forlystelsesetablissement: »Lorry«.

I Slutningen af 1870'erne overtog en Broder til de to tidligere nævnte Restauratører Kehlet en Sangerindepavillon i Allégade Nr. 9, Ejendommen ved Siden af Lars Mathiesens tidligere Hus. Under Kehlets Ledelse blev det et meget søgt Forlystelsessted, der fik sit litterære Navn ved, at Drachmann dér traf Edith, en af Kehlets Sangerinder, som inspirerede ham til flere af hans betydeligste Arbejder, f. Eks. »Forskrevet«.

Drachmanns Edithbetagelse udnyttede Lorry (Laurentius) Feilberg, da han sidst i Halvfemserne overtog Ejendommen og Virksomheden. Den fantasifulde og initiativrige Feilberg satte sine ejendommelige Evner ind paa at skabe et Forlystelsessted, der helt havde sit eget Ansigt. Efter at han havde købt de to Naboejendomme, Nr. 7 og Nr. 11, grundede han det kendte Etablissement »Lorry«.

Drachmanns Kro satte han meget ind paa at udstyre i Mesterens Aand, og med dens kunstneriske Udsmykning og de mange drachmannske Citater paa det tunge Bjælkeloft blev det en fremragende Seværdighed blandt de københavnske Restauranter.

Lorry Feilbergs egne Slagord fik dog nærmest deres Udtryk i »Landsbyen«, selv om det ikke just altid var »Æbleskiver, som vor Mor bagte dem«, Folk forfriskede sig ved. Efter at »Landsbyen« er blevet udvidet, er det et af Hovedstadens største Restaurationslokaler, men desuagtet fyldes det mangen Aften til sidste Plads.

Paa samme Sted, hvor Sangerinderne i sin Tid optraadte, er der nu indrettet et Serveringsteater, »Riddersalen«. Men den fornemste Del af det store Etablissement er afgjort den stilfulde »Guldaldersal«, hvis Vægge er prydet med Billeder af Guldalderens store Mænd.

DE GAMLE GAARDE, PAA HVIS JORD DET MODERNE FREDERIKSBERG ER BYGGET

GRØNDAL. Langt ude paa Godthaabsvej, nær den nuværende Jernbanestation, laa en af de Gaarde, der omtales langt tilbage i Frederiksbergs Historie. Oprindelig hed Ejendommen Kalthuset efter kongelig Tøjmaster Peter Kalthoff, der for 3 Aarhundreder siden indrettede Gaarden til Krudtmølle, og som 1654 skænkede Ny Hollændernes første Kirke 2 Alterstager, der endnu staar i Frederiksberg Kirke (S. 67).

Efter Peter Kalthoffs Død købte Danmarks berømte Søhelt, Niels Juel, Gaarden, og i det 19. Aarhundrede beboedes den af den kendte liberale Politiker Balthazar Christensen. Jorden er forlængst udstykket, og omkring 1930 maatte Hovedbygningen vige Pladsen for høje Huse.

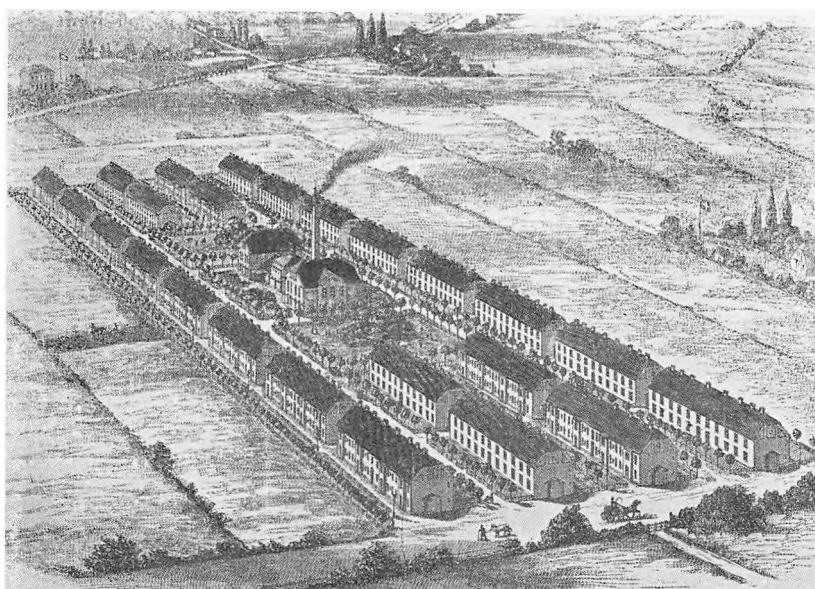
St. Godthaab og Fuglebakken. Længere inde paa Godthaabsvej, omtrent ved Fasanvejen, ligger den Gaard, Vejen har faaet Navn efter, St. Godthaab. Den skriver sig fra 1760'erne, hvor Staten solgte Jordlodder bort ved Auktion, og omkring 1800 havde der et Stuehus paa 3-4 Etager, samt forskellige Sidehuse, hvori der blandt andet var Staldplads til 16 Heste.

Lige over for St. Godthaab, der tilhører Frederiksberg Kommune, ligger Fuglebakke kvarteret, der er opkaldt efter Ejendommen »Fuglebakken«, der ved Begyndelsen af dette Aarhundrede endnu laa der i landlig Idyl.

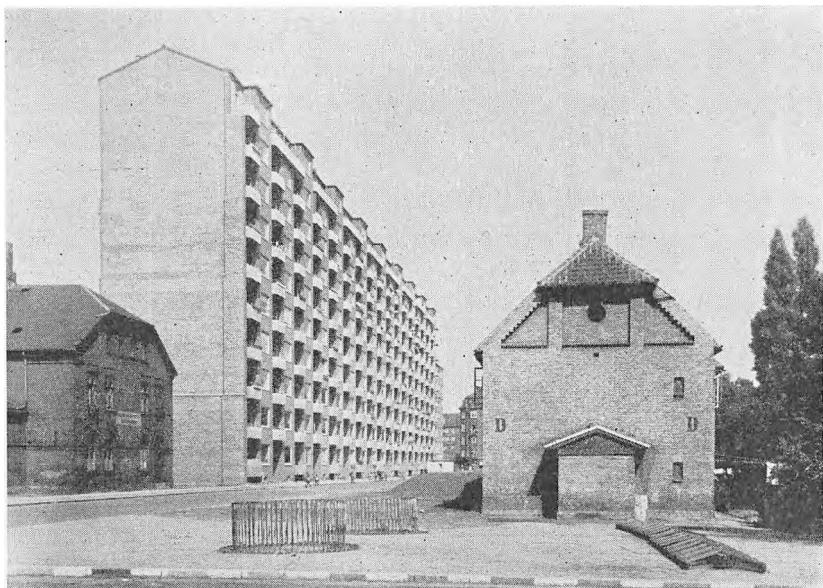
De classenske Boliger — Godthaabshave. Fortsætter vi endnu et Stykke ind ad Godthaabsvejen, kommer vi til De classenske Boliger

»Grøndal«. Gaardsiden, ca. 1895.

De classenske Boliger, opført i Slutningen af 1860'erne.

»Skyskraberen«, der afløser De classenske Boliger. Et Boligkompleks med 10 Etager.

Mariendalsvej med »Lille Godthaab«, 1905.

(S. 114), der rejstes som Arbejderboliger i Slutningen af 1860'erne, da Byggeriet tog Fart paa Frederiksberg. De har længe været meget forældede og er nu (1945) ved at forsvinde og erstattes af Landets første Skyskraberkvarter, Godthaabshave, et Ejendomskompleks med 10 Etagers Huse.

Sindshvile. Mariendal. Paa den sydlige Side af Godthaabsvej, langs Falkonéralléen, laa Gaarden Sindshvile, paa den nordlige Side Mariendal. Begge Gaardenes Navne er bevaret i Gadenavne paa den udstykkede Jord. Mariendal har endda givet Navn til et helt Kvarter, hovedsagelig med Villabeboelse. Indtil Tiden omkring 1800 hed Gaarden Falkendal, men den daværende Ejer gav den Navnet Mariendal, formentlig efter hans Søster Marie, der holdt Hus for ham.

Ældre Frederiksbergere husker endnu Justitsraad Josephsen, der udstykkede Mariendals Jorder og anlagde Villavejene, hvoraf den, der bærer Ejendommens Navn, førtes over Fasanvejen til Fuglebakken, hvor den ender ved Zahrtmanns Plads, opkaldt efter Maleren Chr. Zahrtmann, som boede dér indtil sin Død, og hvis Statue derfor er opstillet i et lille Anlæg uden for hans Hus.

Falkonérgaarden. Over for Mariendal, paa den østlige Side af Falkonéralléen, laa Falkonérgaarden. Her indrettede Christian V Danmarks eneste Falkoneri, til Opdrætning af islandske Jagtfulke, dels til Hoffet selv, dels til Brug som Gaver til fremmede Hoffer.

Gaarden bestod af flere Bygninger, da der baade skulde være Plads til Falkonérmesteren og hans Svende og til Falkene og de nødvendige Heste og Hunde. Bygningerne blev imidlertid snart forfaldne. Allerede 1707 havde Brøstfældigheden »Tid efter anden saaledes formeret sig, at hverken Folkene eller Falkene derudi kan være tør eller bjerge sig«.

Et halvt Hundrede Aar efter er det atter galt, og paa den Tid begynder de Kongeliges Interesse for Falkejagt at tabe sig, da Jagten havde antaget ny Former. Man begyndte derfor at overveje, om der var nogen Grund til at holde Falkoneriet i Gang.

Da Kronprins Frederik (Frederik VI) som nygift holdt sit Indtog med Kronprinsesse Marie Sophie Frederikke, paraderede Falkonér-

Sidehus til Falkonérgaarden, nedrevet 1927.
 Det sidste af den oprindelige Falkonérgaard.

mesteren og hans Svende dog endnu uden for Falkonérgaarden, med Falke paa Hænderne.

Den sidste Falkejagt afholdtes 1803 til Ære for en fyrstelig Gæst. I 1810 blev Falkoneriet endelig nedlagt, og det portugisiske Hof fik de sidste Falke, det danske Kongehus sendte en Regent som Gave.

Falkonérgaardens Mission var endt. Ejendommen blev solgt, og Bygningerne blev anvendt til Fabrikvirksomhed. Den sidste Ejer af den gamle, historiske Gaard, Fabrikant C. A. Feilberg, testamenterede den til Frederiksberg Kommune, som efter hans Ønske har benyttet Bygningerne til Bolig for frederiksbergske Embedsmænd.

For faa Aar siden laa der endnu en gammel Sidefløj som Rest af den oprindelige Falkonérgaard. Nu er den revet ned, og det hyggelige, gamle Hus, der bærer Falkonérgaardens Navn, er ikke den oprindelige Gaard, selv om det med sin store Have midt imellem de høje Huse og med sine lavloftede Stuer staar som et levende Minde om en længst forsvunden Tid.

Roligheden. Paa en Grund, der stødte op til Falkonérgaarden, blev der bygget en Gaard, som i Begyndelsen af 1760'erne kom til at hedde »Roligheden«, og som nu er Bolig for Landbohøjskolens Direktør.

Det var paa Rolighedens Grund, Sygehjemmet, der nu er flyttet til Ordrup, i sin Tid laa. Det var ogsaa paa denne Ejendoms Jord, Rubens Fabrikker blev bygget. Efter at Fabriksvirksomheden var hørt op, blev Bygningerne revet ned og gav Plads for et moderne Ejendomskompleks med et smukt Anlæg. Navnet Hostrups Have er valgt til Minde om, at Digteren Hostrup en kort Tid boede paa Gaarden Roligheden.

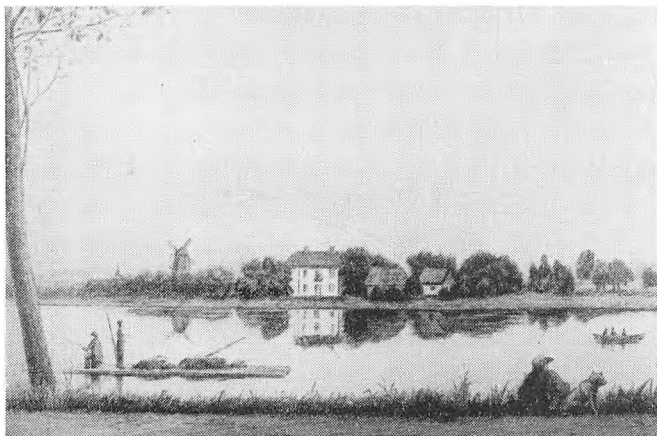
Vodroffgaard. Fortsætter man fra Rolighedsvej ad Rosenørns Allé mod Søerne, kommer man over det gamle Ladegaardsterræn (S. 00), hvor Forum, Radiohuset og Hermann Triers Plads nu ligger. Umiddelbart før man naar Søerne, kommer man til Vodroffsvej, der ligesom Vodroffgaard er opkaldt efter Regimentskvartermester Vodroff, som omkring 1700 fik et Stykke af Ladegaardens Jord til at bygge en Mølle paa.

Skønt Vodroff efterhaanden fik Tilladelse til at drive saa forskellige Virksomheder som en hollandsk Valkemølle, en Perlegrynmølle, en Slibe- og Polérmølle og et Snustobaksværk, kunde han alligevel ikke klare sig. Dels maatte han med i Den store nordiske Krig, dels stødte 1711 Pesten til.

Fra gammel Tid havde der ligget et Pesthus ved Enden af St. Jørgens Sø, altsaa ganske nær Vodroffgaard. Denne Ejendom blev derfor inddraget som Pesthospital — med en tysk Barber som Overkirurg. Som Hospital betragtet, var Forholdene forfærdelige, og det forarmede tillige Vodroff saa alvorligt, at han fik en særlig Tilladelse til at »sætte Bækken ved Kirkedørene« for paa den Maade at bede medlidende Mennesker om Hjælp.

Den oprindelige Vodroffgaard blev i Slutningen af det 18. Aarhundrede erstattet af en statelig Hovedbygning med en parklignende Have, hvori der var Kanaler og Springvande, ja, endog Marmorstatuer. I Aaret 1868 endte Vodroffgaard imidlertid som et folkeligt Forlystelsessted. Faa Aar efter blev Navnet ændret til Vodrofflund, og 1906 blev Bygningen revet ned, ikke fordi Søgningen var for ringe, men fordi Grunden kunde give større Udbytte, naar den udstykkedes til Bebyggelse.

Svanholm, Forhaabningsholm og St. Thomas. Ikke langt fra Vo-

Udsigt fra »Kærlighedsstien«. I Forgrunden Vodroffgaard.
I Baggrunden skimtes Frederiksberg Kirke og Frederiksberg Slot, ca. 1800.

drofflund laa Svanholm og Forhaabningsholm, der begge har givet Navn til Veje i Kvarteret.

Til Forhaabningsholm knytter der sig det overraskende Forhold, at der holdtes Slaver paa Gaarden i 1770'erne. Hermed hænger det saaledes sammen:

Den Mand, der opførte Forhaabningsholm, General-Tobaksdirektør Bargum, blev senere Direktør for et Selskab, som handlede paa Guinea, og dette Selskab fik Aar 1765 Tilladelse til at købe Slaver i Guinea og føre dem med Selskabets Skibe til Vestindien mod at bringe Sukker og andre vestindiske Produkter med tilbage.

At Bargum har benyttet sig af denne Tilladelse til at drive privat Slaveri, viser en Forpagtningskontrakt, hvori han lader 3 Negre gaa med ind i Forpagtningen — med den Tilføjelse, at »hvis een eller flere skulde dø, skal Forpagteren være uden Ansvar for det«.

Fortsætter man over Gl. Kongevej ad Værnedamsvej til Frederiksberg Allé, lægger man straks Mærke til, at det første Stykke af Alléen er smallere og har en noget anden Retning end den øvrige Del. Dette hænger sammen med, at det oprindelig var en Markvej, der forbandt Alléen med Vesterbrogade.

Frederiksberg Allé endte nemlig til at begynde med ved »Den lille

Runddel«, hvor Frederiksberg Kommune 1932 rejste de to Springbrønde med Jægeren og den unge Amagerkvinde, der minder en om, at man nu staar paa gammel frederiksborgsk Grund.

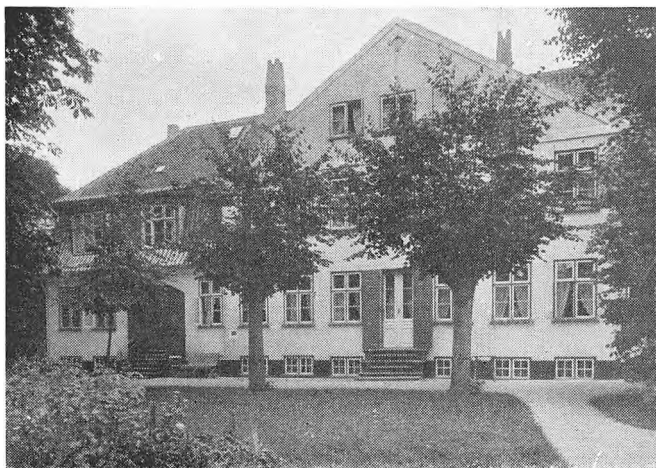
Paa selve »Den lille Runddel« laa, som før nævnt, Monigattis Pavillon, og i umiddelbar Nærhed af Runddelen St. Thomas, der, som Navnet antyder, ligesom Forhaabningsholm havde en vis Forbindelse med Vestindien. Apoteker Riise, der købte Ejendommen 1872 og gav den Navnet St. Thomas, havde nemlig haft et Apotek i Vestindien. Formentlig af samme Grund lod han den store Have beplante med mange sjældne Træer og Planter. Senere blev St. Thomas Restaurant, hvad den fremdeles er, skønt Haven forlængst er solgt fra som Byggegrunde langs Alléen, der bærer Ejendommens Navn.

Ludvigs Minde eller Reebergs Gaard. Ligesom de fleste af de gamle Gaarde, der er omtalt, er forsvundet, er det gaaet omtrent alle de øvrige Bygninger fra rigtig gammel Tid. Ganske enkelte er dog bevaret indtil vore Dage.

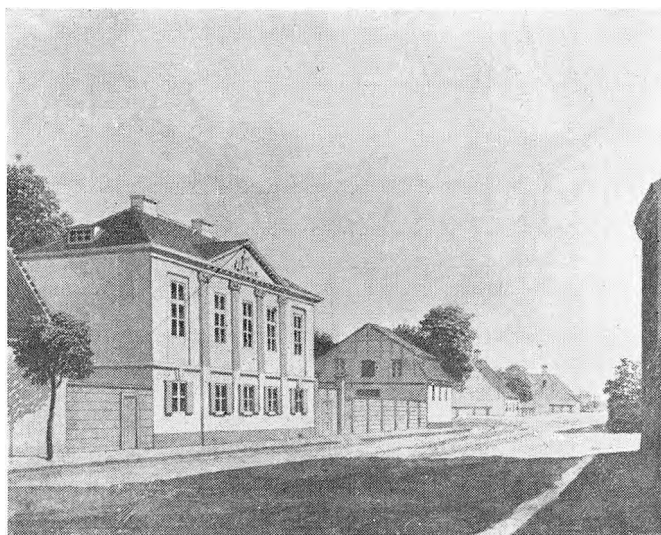
I Allégade staar saaledes Ludvigs Minde eller Reebergs Gaard, som den ogsaa kaldes, som en typisk gammel Proprietærgaard. Den er ikke fra Ny Hollændertiden, men dens statelige Hovedbygning fra 1772 og de gamle, lave Sidelænger er saa udpræget landlige, som om de lige var hentet ude fra Landet.

I Hovedbygningens Facade har der indtil hen imod vor Tid siddet en Ring i Muren, der havde sin Historie. En Landmand ved Navn Rasmussen var i sin Tid Oppasser hos den daværende Ejer, Generalkrigskommissær Uldahl, og det fortælles, at Rasmussen slog Ringen i Muren, for at han kunde binde Hestene ved den, naar der var Gilde, og han syntes, det trak for længe ud.

Da Rasmussen senere selv købte Gaarden, sørgede han for, at Ringen stadig blev bevaret, og det samme gjorde hans Slægtning, Kancelliraad Reeberg, efter at han havde overtaget Ejendommen. Nu er baade Reeberg og hans Enke døde, men det er testamentarisk bestemt, at Gaarden, der er fredet, skal forblive uforandret og tjene som Bolig for trængende Landmænd. Den vil derfor blive bevaret som et værdigt Minde om den Tid, da velstillede Folk laa paa Landet paa Frederiksberg.

Gaarden Ludvigs Minde i Allégade, ca. 1900.

Møstings Gaard i Smallegade.

Smallegade, set fra Allégadekrydset. Møstings Gaard tilhøjre.

Det Wærnske Institut. Gaar man ind ad Porten i Allégade Nr. 6, ser man det fine, gamle Hus, der det meste af det 19. Aarhundrede rummede Det Wærnske Institut, som Geheimkonferensraadinde Wærn oprettede til fattige unge Pigers Uddannelse og Opdragelse. I 1887 flyttede Instituttet til Hjørnet af Bülowvej og Kastanievej.

Hassagers Kollegium. I Frederiksberg Bredegade træffer man en anden gammel Bygning, Hassagers Kollegium. Ejendommen har i sin Tid tilhørt Frederik VI, men efter at den var kommet paa private Hænder, skiftede den gentagne Gange Ejer, indtil en Præsteenke, Dorthea Hansine Hassager, købte den. Hassager havde været Præst i Provinsen, men hans Enke flyttede ind til Hovedstaden for med større Udbytte at kunne pleje sine aandelige Interesser. Hun fulgte flittigt Forelæsninger paa Universitetet, og omsider besluttede hun at testamentere Ejendommen i Bredegade og en Sum paa 120 000 Kr. til Fribolig for 10 Studenter.

Kollegiet blev indrettet med Valkendorfs Kollegium som Mønster. I Aaret 1900 blev det taget i Brug, og unge Studerende fra de Sogne, hvor Pastor Hassager har virket, har fortrinsvis Adgang.

Møstings Gaard. Ved Indgangen til Smallegade, lige over for det paabegyndte Raadhus, ligger endnu (1945) en fornem gammel Bygning, Møstings Gaard. Navnet hidrører fra, at den gamle Gaard, som oprindeligt havde et ret stort Jordtilliggende og derfor ligesom Ludvigs Minde var udstyret med Stald- og Avlsbygninger, paa Frederik VI's Tid tilhørte Statsministeren J. S. Møsting. I over 25 Aar benyttede han Ejendommen som Landsted, og efter hans Død købte Postdirektøren, Kammerherre Monrad, den. Derfor hænder det endnu, at man træffer ældre Frederiksbergere, som kalder den Monrads Gaard.

Naar den forestaaende Udvidelse af Smallegade finder Sted, vil den gamle, smukke Ejendom blive revet ned. Men man vil søge at faa den genopført i Omgivelser, der svarer til dens stilfulde Arkitektur og historiske Traditioner.

Foruden de allerede nævnte gamle Gaarde laa der, navnlig langs Gl. Kongevej og Frederiksberg Allé, mange smukke Villaer, halvt gemt bag de store Havers gamle Træer. Da de faldt for de høje Ejendomme, skiftede Vejene Karakter. Gl. Kongevej blev en udpræget Forretningsgade, og selv om Frederiksberg Allé blev bevaret som Allé, endda med et fornemt, storstadsmæssigt Præg, havde den mistet sin landlige Hygge fra de gamle, smukke Landsteders Tid.

FREDERIKSBERGS VEJE I GAMLE DAGE

SKØNT det er vanskeligt at angive, hvor Vejene gik i ældgammel Tid, navnlig i Nærheden af Hovedstaden, hvor der ofte skete Ændringer, er det sikkert, at 3 af de Hovedveje, der udgik fra København, berørte det nuværende Frederiksbergs Omraade:

Adelvejen til Roskilde (Vesterbrogade, Rahbeks Allé og videre over Valby), Solbjergvejen (Gl. Kongevej) og Islevvejen (Rolighedsvej-Godthaabsvej).

Adelvejen er den urgamle Hovedvej vesterud over Sjælland.

Gamle Kort viser, at Solbjergvejen førtes uden om Landsbyen Solbjerg og derfra videre til Langvaddam (Damhussøen), hvor den stødte sammen med Adelvejen (S. 13).

Islevvejen fulgte i det store Hele nuværende Rolighedsvej og Godthaabsvej, hvorfra den førte ud til Islev Enghave.

Den egentlige Forbindelsesvej mellem København og Solbjerg (senere Ny Hollænderbyen) gik altsaa i Hovedsagen dér, hvor Gl. Kongevej nu ligger, og en lille Smøge, der lige ved Nyvej udgaar fra Gl. Kongevej og ender blindt, er Resten af en Skraavej, som antagelig har ført over til Prinsegaarden. I Haverne ved Amicisvej har der ligeledes været en Del Træer, der har antydnet den forlængst nedlagte Vej, som oprindelig synes at have gaaet videre over Gl. Kongevej hen ad Søerne til.

Navnet Gl. Kongevej stammer fra Tiden omkring 1700, hvor Frederiksberg Allé blev anlagt som Hoffets Indkørselsvej til det nyopførte Frederiksberg Slot. Derefter var Alléen den *ny* Kongevej, og

ST. JØRGENS SØ OG HOSPITALET I FREDERIK II's TID

Set fra Alfarvejen til Roskilde ; Kobberstik i Braunius' Theatrum urbium 1587.
(Efter Eiler Nystrom, Frederiksbergs Historie).

den hidtidige fik saa Navnet *Gl. Kongevej*. Paa samme Maade var det tidligere gaet *Islevvejen*, saa der har været 3 *Veje* til Frederiksberg, der har baaret Navnet *Kongevej*.

Hvordan Vejene var. Den gamle *Adelvej* var vel nok den ringeste af alle *Vejene*. Selv helt inde ved *Byen* bestod den flere *Steder* kun af en *Række* *Vejspor*, og endnu omkring 1800 var den f. Eks. til *Tider* næsten ufarbar mellem *Bakkehuset* og *Værnedamsvej*.

Men ogsaa *Kongevejene* var vanskelige at befare i vaadt *Vejr*, hvor *Vandet* stod og sivede i *Huller* og *Pytter*, og i 1771 erklærede nogle *Frederiksbergbønder*, at de ikke var i *Stand* til at levere det *Hø* til de kongelige *Stalde*, som de havde *Forpligtelse* til, fordi *Gl. Kongevej* var ufarbar, og de ikke maatte køre gennem *Frederiksberg Allé*.

Det hedder ligeledes i en gammel *Beretning*, at »i fugtigt *Vejr* lignede *Gl. Kongevej* mere et *Kjær* end en *Vej*«. Det var derfor vanskeligst *Foraar* og *Efteraar*, hvor der som *Regel* faldt megen *Regn*. Om *Sommeren* var *Støvet* imidlertid en alvorlig *Plage*. Paa en Maade gik det bedst om *Vinteren*, naar *Jorden* var frossen. Men faldt der saa *Sne*, var det en absolut *Hindring*, for *Gl. Kongevej* blev ofte slet ikke ryddet og *Frederiksberg Allé* kun gjort i *Stand* for gaende, saa man maatte ud ad *Vesterbrogade* og *Pileallé* for at komme kørende fra *København* til *Frederiksberg*.

Mørket var tilmed en saa stor Vanskelighed, at Vejene om Vinteren næsten var ufarbare om Aftenen, endsige om Natten, med mindre det var klart Maaneskin. Fra Bakkehusets Gæster klagedes der stadig over, at der kun var Gadebelysning fra Vesterport og ud til Værnedamsvej, og det var endda kun nogle faa, spredte Tranlamper hist og her.

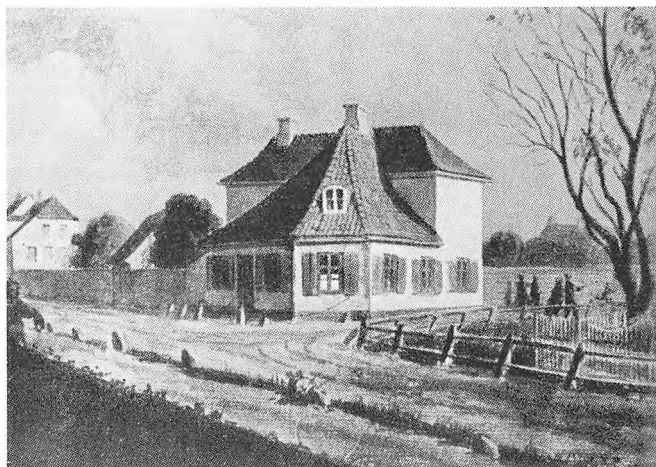
Saa sent som ved Midten af det nittende Aarhundrede faar man et lignende Indtryk af Mørkevanskelighederne i Frederiksberg Allé. Da en Del Grundejere ved Den lille Runddel ansøgte om at faa Monigattis Pavillon (S. 89) fjernet, blev der lavet en Modadresse af dem, der vilde beholde den, og en af Underskriverne motiverede da sin Stilling med, at Pavillonens Lys var nødvendigt for Folk, »som uden en Lygte i Haanden vovede sig ind i Alléens Bælgmørke og ved hvert Trin stod Fare for at løbe mod et Træ, eller hvad der var langt værre, at styrte ned i en Grøft og begraves i Mudderet.«

Saaledes var altsaa Forholdene i Frederiksberg Allé, skønt den var anlagt som Kongehusets statelige Indkørselsvej til Frederiksberg Slot og derfor udstyret med Porte baade ved Værnedamsvej og ved »Runddelen ved Kirken«. Oprindelig maatte almindelige dødelige hverken køre eller ride i Alléen, medmindre de havde faaet særlig Tilladelse og derfor var blevet forsynet med de saakaldte »Kongevejsnøgler«.

Endnu i 1885 stod der i en Politivedtægt, at det var forbudt at køre med Barnevogne paa Fliserne i Frederiksberg Allé. Dette blev dog ikke overholdt, for da var Alléen forlængst aabnet for almindelig Færdsel. Dermed havde Portene mistet deres Betydning, og de blev derfor revet ned. »Jernporten«, som Porten ved Værnedamsvej kaldtes, blev senere opstillet ved Indgangen til Søndermarken, hvor den endnu staar, paa Hjørnet af Pileallé og Roskildevej.

Var Forholdene slette paa disse Veje, var det ikke bedre i Allégade med dens Fortsættelser: Pilealléen og Falkonéalléen.

Allégade, Ny Hollænderbyens gamle Hovedgade, havde dybe, stinkende Grøfter, og dér hvor Oehlenschlägers Statue staar, laa et Gadekær, som 1848 maatte fyldes til, fordi Stanken fra det var uudholdelig for dem, der boede i Nærheden.

Hjørnet af Gl. Kongevej og Værnedamsvej, omkring 1850.

Pilealléen, Vejen til Valby, som den oprindelig hed, var til Tider saa bundløs, at den hindrede Børnene i at komme i Skole og var en stor Gene for Kirkegængerne.

Om Falkonéalléen, der var anlagt af Hensyn til Forbindelsen mellem Prinsegaarden og Falkonérgaarden (S. 98) og sammen med Allégade kaldtes Vejen til Falkonérgaarden, siges det 1826, at dens Stenbro var saa forfalden, at den »næppe uden Fare kunde passeres af kørende eller ridende«, som derfor maatte benytte den ene af de to Jordveje, der ellers var beregnet for gaaende og laa een paa hver Side af Kørebanen.

Naar Forholdene var saa slette paa Veje, som vedligeholdtes af Kongens Kasse, forstaaer man, at de private Veje: Bredegade og Smallegade var endnu ringere.

Færdselen fra Gl. Kongevej og videre til Langvaddam gik oprindelig gennem Bredegade. Men efter at Smallegade i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede var anlagt mellem Falkonérkrydset og Andebakkedammen, saa man undgik den urimelige Omvej, regnedes Bredegade kun for en privat Markvej, som man gjorde det mindst mulige ved. Da den 1845 blev brolagt, tog man til Gengæld ganske særligt Hensyn til den.

FREDERIKSBERG BY VOKSER SIG STOR

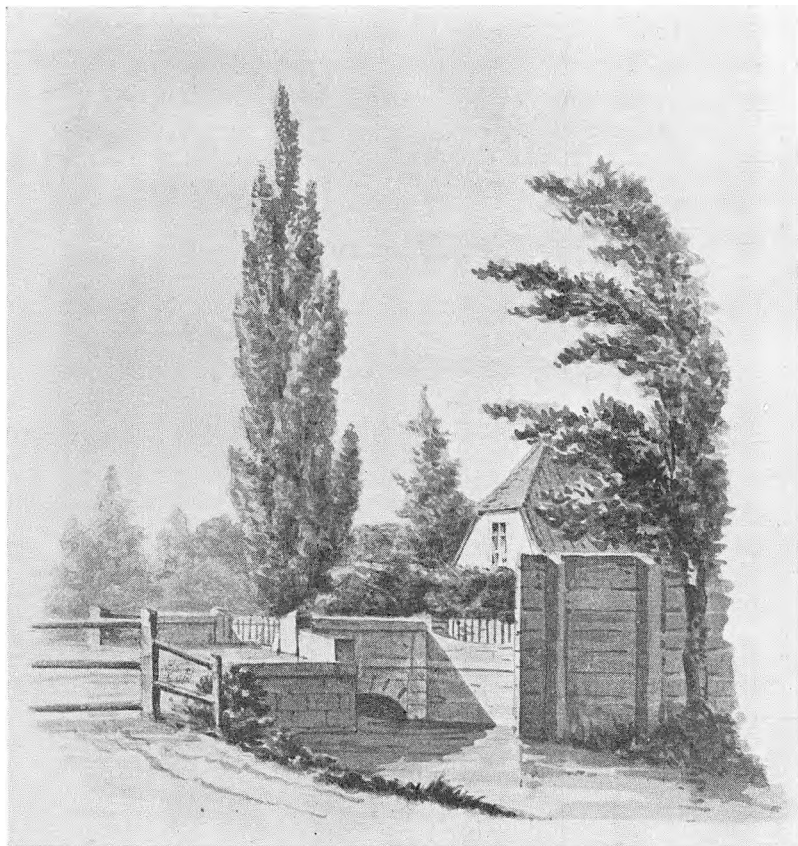
DEN STÆRKE TILVÆKST FRA 1850-1900. Fra 1700 til 1800 blev Frederiksbergs Indbyggertal firedoblet, idet det steg fra 300 til 1200. Omtrentlig den samme forholdsvise Tilvækst møder man i den første Halvdel af det nittende Aarhundrede. De 1200 Indbyggere Aar 1800 bliver til 3000 Aar 1850, altsaa $2\frac{1}{2}$ Gang saa mange. Men fra 1850 til 1900 stiger Tallet fra 3000 til 70 000, altsaa til omtrent 25 Gange saa mange. Naar Udviklingen tager en saa rivende Fart fra Midten af det nittende Aarhundrede, skyldes det, at forskellige Ting, som hidtil havde hæmmet Væksten, paa den Tid falder bort.

Frederiksbergerne havde haft store Vanskeligheder at overvinde.

Som det allerede er fortalt, gjorde de københavnske Haandværkerlav alt for at hindre dem i at konkurrere. Dertil kom den Afgift, som skulde betales af alle Varer, der førtes gennem Hovedstadens Accisebod, og endelig afholdt de daarlige Veje og Manglen paa Trafikmidler Københavnerne fra at flytte derud, selv om de ellers gerne vilde bo paa Landet.

Desuden var der imidlertid endnu en Vanskelighed, der ikke før er omtalt. Paa Grund af Københavns Befæstningsanlæg maatte der ikke bygges grundmurede Huse mellem Falkonéallé-Jagtvej og Søerne. Det var kun tilladt at bygge lave Huse dér, og af et saadant Materiale, at de hurtigt kunde fjernes i Tilfælde af Krig.

Det er klart, at det i høj Grad hæmmede Bebyggelsen mellem Gl. Kongevej og Ladegaardsaaen, og det var derfor af meget stor Betyd-

Ladegaardsaaen ved Aahuset. Akvarel af G. Hoffmann, Kgl. Bibliotek.
(Efter Eiler Nystrøm, Frederiksbjergs Historie).

ning for Frederiksbjerg, at disse Bestemmelser bortfaldt, idet Demarkationslinjen 6. Januar 1852 flyttedes fra Falconérralléen til Søerne.

Hvor stor Vægt fremsynede Mænd lagde paa det, ser vi af, at Inspektøren ved Ladegaarden, Raadmand Bülow, endnu samme Aar købte 35 Tdr. Land til Udstykning Nord for Gl. Kongevej.

Bülow gav sig straks til at anlægge H. C. Ørstedsvvej og nogle af de tilstødende Veje. Det lykkedes ham dog ikke at føre Ørstedsvvej igennem til Gl. Kongevej, da der laa en Ejendom i Vejen, som han ikke kunde formaa Ejeren til at sælge Jord fra.

Til Gengæld tog han fat paa Bülowvej, som med sin smukke Beplantning og de tilstødende Villaveje paa den østlige Side og Landbohøjskolen med sin skønne Have og sine Forsøgsmarker paa den vestlige er blevet et af Frederiksbergs smukkeste Kvarterer.

H. C. Ørstedsvej blev først 1873 ført helt igennem til Gl. Kongevej. Nu er den en af Hovedaarerne mellem Nørrebro og Vesterbro.

Samtidig med Bülowskvarteret rejste der sig et Kvarter af en helt anden Karakter mellem Svanholmsvej og Vodroffsvej. Det var Etatsraad Schönberg, der paa dette Areal anlagde 3 Gader med høje Huse til Udlejning. Ogsaa her bar en af Gaderne Ørsteds Navn. Men da den snart blev kendt for sine letlevende Damer, lod man den skifte Navn til Danmarksgade, hvorefter det synes, at Gadens Karakter ogsaa forandrede sig til det bedre.

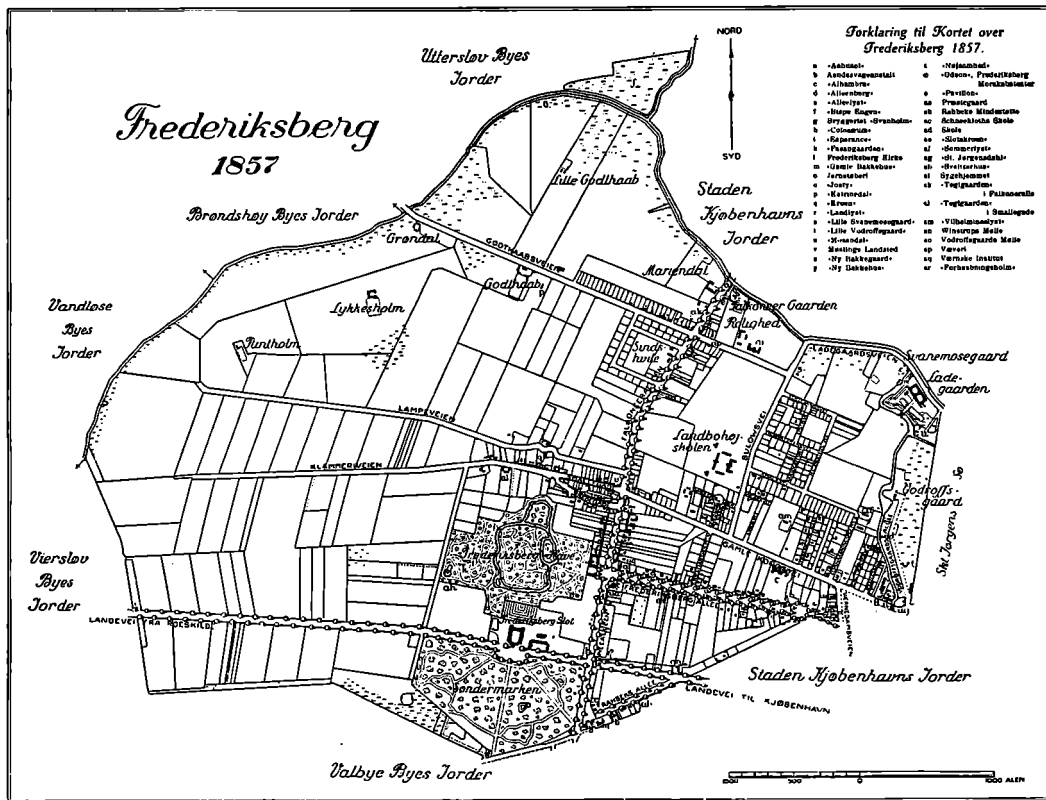
Allerede 1851 var Nyvej eller, som den oprindelig hed, Christiansholmsvej blevet anlagt mellem Gl. Kongevej og Frederiksberg Allé, og snart efter blev den fortsat i Bianco Lunos Allé.

Faa Aar efter begyndte Udstykningen Vest for Falkonéalléen, hvor der straks blev rejst en Del Huse Nord for Godthaabsvej. De fornødne regulerende Bygningsvedtægter kom imidlertid først til at gælde paa Frederiksberg 1858, og da det gjaldt om at fremstille billige Boliger ved Godthaabsvej, rejste der sig et Kvarter med for ringe Byggesæt.

Trods de store Udstykninger gik Byggeriet i Staa i Slutningen af Halvtredserne. Aar 1857 ramtes Danmark af en alvorlig Pengekrise, som fuldstændigt lammede alt Byggeriet en Aarrække. Først en halv Snes Aar efter kom der atter Gang i det, og saa tog det til i rivende Fart. Men da var der ogsaa sket forskelligt, som i høj Grad bidrog til Frederiksbergs Udvikling.

1863 var Sporvognene ført derud. 1864 havde Byen faaet sin egen Jernbanestation, hvoraf Resten endnu ligger som Godsbanegaard, og endelig var der 1866 vedtaget en Lov, som gav den byagtige Del af Frederiksberg (til Fasanvejen) Næringsfrihed.

Nu var alle Muligheder til Stede for Byens Vækst, og som det er fortalt S. 110, blev Folkemængden omtrent 25 Gange saa stor fra 1850 til 1900. Derefter har der været en Tilvækst paa ca. 65 %, idet

Kort over Frederiksberg 1857.

Udrettet ved Kommunens Bogenanstalt 1932.

Indbyggertallet i det nævnte Tidsrum er steget fra 70 000 til ca. 115 000 i 1945.

Samtidig er praktisk talt alle Frederiksbergs Arealer bebygget eller lagt ud til Anlæg og Parker. Omkranset af København paa alle Sider, som Byen er, er der ikke store Muligheder for yderligere Tilvækst, selv om der endnu hist og her kan bygges, og en Del ældre, lavere Bygninger vel efterhaanden vil vige Pladsen for høje, moderne Huse, saaledes som det allerede er sket med De classenske Boliger, der rejstes som Arbejderboliger i 1860'erne, og som nu erstattes af Landets første Skyskraberkompleks (S. 96-97).

OMNIBUSSER OG SPORVOGNE. De daarlige Veje og Manglen paa Gadebelysning i Forbindelse med den Omstændighed, at Vesterport lukkedes ved Midnat, saa enhver, der efter den Tid vilde fra København til Frederiksberg eller omvendt, maatte ad den øde, ubebyggede Farimagvej til Nørreport, gjorde det næsten umuligt for Københavnerne at bo paa Frederiksberg om Vinteren. Det var i hvert Fald uhyre besværligt, med mindre man havde eget Køretøj, hvad naturligvis kun faa havde.

Der var paa hele Frederiksberg kun een lukket Vogn til Udlejning. Den tilhørte Halleby (S. 85), men den var næsten aldrig til at faa fat paa, naar det en Aften var daarligt Vejr. Lykkedes det, raabte Folk jublende: Den kommer! Den kommer!

Under saadanne Omstændigheder var det meget naturligt, at den driftige Halleby 1829 forsøgte at sætte en Omnibus i Gang mellem Frederiksberg Runddel og Stenkisten ved Vesterport (Tivoli). Man skulde synes, at en saadan Omnibuskørsel baade vilde blive en indbringende Forretning og afhjælpe et alvorligt Savn. Alligevel maatte Halleby snart indstille Kørselen, da de københavnske Vognmænd fik Politiet til at skride ind og erklære, at det stred mod Lavets Rettigheder.

Da Frederiksberg imidlertid stadig voksede, og flere og flere Københavnerne trodsede alle Vanskeligheder og blev Helaarsbeboere, var en bedre Forbindelse med Hovedstaden snart en absolut Nødvendighed.

Det nordlige Hjørne af Allégade-Bredegade.
Vejen i Forgrunden er Bredegade.

Omnibusserne. Aar 1841 fik København sine første Omnibusser, hvoraf enkelte kørte ud til Frederiksberg. Til at begynde med kørte de, som det faldt sig. Men allerede i Januar 1842 fik de fast Køretid, men kun med 3-4 Ture daglig.

Det varede dog ikke længe, før de kørte hver Time, og Oehlenschläger, som paa den Tid boede i Fasangaarden, skrev til sin Datter, at han først rigtig kunde nyde sin Fribolig, nu da det var muligt at

komme til Byen paa en Time. Prisen for en Frederiksbergtur var 8 Skilling om Hverdag, men 12 paa Søn- og Helligdage.

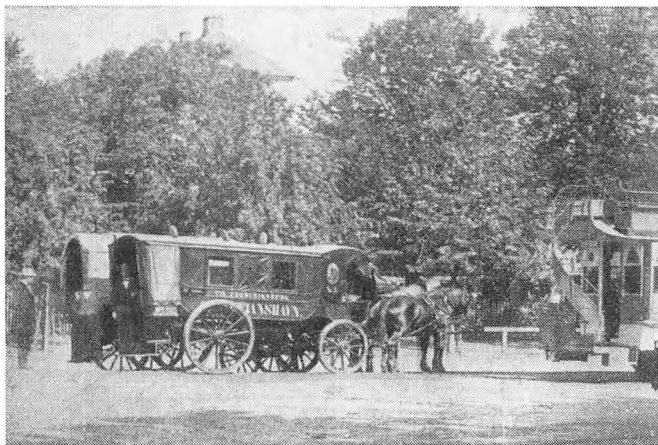
Omnibusserne havde saa straalende Navne som »Solen«, »Dronning Margrethe«, »Løven« og »Napoleon«. Men de var ikke lige saa bekvemme, som Navnene var prangende, selv om de daarlige Veje havde deres Skyld i Besværlighederne under Kørselen. Ejendommeligt nok klagede man over alt andet end det, vi sandsynligvis vilde hæfte os stærkest ved: Langsomheden. Tværtimod klagede Pressen straks over, at de kørte for hurtigt »paa Stadens Grund«, saa gaaende var udsatte for »Overkørsel og mulig Radbrækning«. Artiklen sluttede med Haabet om, at der vilde blive »taget Forholdsregler i den Henseende, og det saa meget mere som en Omnibus, kun forspændt med 2 Heste (nogle Vogne havde Firspand), har væltet i Gothersgade, ikke langt fra Politidirektørens Bopæl.«

Egentlig populære var Omnibusserne altsaa ikke til at begynde med. Fra Frederiksberg Runddel kørte de igennem Allégade og ad Gl. Kongevej ind til Byen. Men de Beboere langs Ruten, der sjældent eller aldrig benyttede dem, saa med stor Uvilje paa de »moderne« Køretøjer, der lavede Støj og sikkert vilde forstyrre dem i deres rolige Nattesøvn.

Da Bredegade 1845 havde faaet Brolægning, søgte Omnibusselskabet om Tilladelse til at lade Vognene køre om ad Brede- og Smallegade. Men da Sogneforstanderne drøftede Sagen, viste det sig, at der var nogle, der var bange for, at Vognene vilde slide alt for meget paa den fine Brolægning.

Efterhaanden vænnede man sig dog til Omnibusserne, og Frederiksberglinjen blev en af Hovedlinjerne i det københavnske Omnibusnet. Selv efter at der i 1872 var lagt Spor paa Gl. Kongevej, var det Omnibusserne, der benyttede dem, idet en Ingeniør fandt paa at lade et Par smaa Styrehjul løbe foran de rigtige Hjul til at holde Vognene paa Sporet. Oppe fra Bukken kunde Kusken sænke og hæve Styrehjulene, eftersom der var Brug for dem eller ej. Gennem Strøget var der nemlig ikke Spor, og Omnibusserne kørte til Kongens Nytorv.

Det var disse Vogne med de vanskeligt tilgængelige Tagsæder —

Omnibusser paa Frederiksberg Runddel.

man maatte entre derop ad en næsten lodret Jernstige —, der blev ved at køre som »de kære gamle Rumlekasser fra »Hesten« og til Fredriksber'«, indtil Sporvognene blev elektriske 1899. Efterhaanden var Omnibusserne gledet ind i Billedet af det gamle, hyggelige Frederiksberg, der endnu havde en Del af sit landlige Præg. Der var en vis Stemning over det, naar Gl. Kongevej genlød af Hornsignalerne, som forkyndte, at Teatervognen med de forudbestilte Pladser var ved at komme, og efter at Omnibusserne paa Gl. Kongevej var blevet afløst af de elektriske Sporvogne, fortsatte de nogle Aar paa Strøturen fra Raadhuspladsen til Kongens Nytorv.

Men længe før Aarhundredskiftet var der kommet Sporvogn ud til Frederiksberg.

Sporvognene. Den 22. Oktober 1863 aabnedes den første københavnske Sporvognslinje: Fra Trommesalen ad Frederiksberg Allé til Runddelen, og et Par Maaneder efter var Sporene i Orden, saa Linjen kunde fortsættes fra Trommesalen over Halmtorvet (Raadhuspladsen) til St. Annæplads, i alt væsentligt samme Vej, som Linje 1 endnu (1945) kører.

Med Omnibuslinjen ad Gl. Kongevej og Sporvognen i Frederiksberg Allé var Forbindelsen med København blevet betydeligt forbedret. Frederiksberg havde endda den Ære at have den første dan-

ske Sporvogn, oven i Købet paa en Tid, hvor England og Frankrig ellers var de eneste europæiske Lande, der havde indført det ny Trafikmiddel.

Efterhaanden blev Frederiksberg Runddel Endestation for ikke mindre end 3 Linjer, idet der blev ført en Sporvogn ad Vesterbrogade og Pileallé derud, og en tredie Linje gik ad Falkonéallé, dels til Nørrebros Runddel, dels ad Rolighedsvej til Halmtorvet (Raadhuspladsen).

Indtil 1899 var det udelukkende Hestesporvogne. Det var imidlertid store Krav, der stilledes til Sporvognshestene, ikke mindst fordi Vognene holdt, hvor som helst man ønskede at komme af eller paa. Den evindelige Sætten i Gang sled stærkt paa Hestene, samtidig med at det var umuligt at overholde Køretiderne.

Det var derfor et stort Fremskridt, da man indførte Elektriciteten som Drivkraft og fik faste Stoppesteder. Nu kunde Hastigheden sættes betydeligt op og Køreplanen følges ret nøjagtigt.

Gadebelysning. Medens København allerede omkring 1700 havde 5-600 Gadelygter, som der var sat indtil 3 Aars Straffearbejde for at ødelægge, henlaa de frederiksbergske Veje, som nævnt Side 108, i totalt Mørke indtil Midten af det nittende Aarhundrede. I Aaret 1848 var der saaledes kun 8 Tranlamper paa Frederiksberg, fordelt mellem Allégade, Brede- og Smallegade og fremskaffet ad privat Vej. Faa Aar efter købte nogle Grundejere ved Gl. Kongevej et lignende Antal Lygter i Helsingør, hvor man var gaaet over til Gasbelysning og derfor havde frasorteret dem som »ubrugelige, men i øvrigt stærke«.

Hvor alvorligt man savnede Gadebelysning, faar man en Antydning af i Forklaringen paa, hvorfra Navnet Lampevejen, som Howitzvej tidligere hed, stammer. Skønt der sikkert ikke er noget som helst rigtigt i det, var det forhen en almindelig Antagelse, at det skyldtes den Omstændighed, at en Jordemoder havde hængt en Lampe uden for sit Hus, for at Folk ogsaa om Natten kunde finde hende.

Aar 1860 indførtes endelig Gasbelysning paa de mest befærdede Veje, og i Løbet af faa Aar var der Gaslygter overalt. I Aaret 1920

Frederiksberg Runddel med Sporvognene fra Pileallé og fra Allégade.

skete atter en væsentlig Forbedring i Gadebelysningen, idet de første elektriske Gadelygter tændtes i Allégade. Snart efter fik ogsaa Falkonéallé og Gl. Kongevej, Frederiksbergs fornemste Forretningsgade, elektrisk Lys, og i den sidste Halvdel af Trediverne forsvandt de sidste Gaslygter fra de frederiksbergske Gader og Veje.

Da de stinkende Vejgrøfter tillige forlængst er erstattet af moderne Kloaksystemer, og det 90 km store Vejnet nu praktisk talt overalt er asfalteret, regnes Frederiksberg Vejvæsen med Rette blandt de bedste. Naar man dertil erindrer, at Frederiksberg staar i Forbindelse med Hovedstadens forskellige Kvarterer saavel ved en Bybane som ved adskillige Sporvejslinjer baade i Øst-Vest og i Syd-Nord, maa det erkendes, at Frederiksberg, hvad Trafikmidler angaar, har alle en Storstads Bekvemmeligheder.

POLITI OG BRANDVÆSEN. Efterhaanden som Byen voksede, gjorde forskellige Krav sig gældende. Det blev f. Eks. bydende nødvendigt at faa Politi og Brandvæsen ordnet. Oprindeligt bestod de to Korps af een Mand, en Vægter, som man sagde gerne holdt sig inden

Døre, naar der var noget paa Færde, hvad man næppe kan fortænke ham i.

Vægttere. Allerede i Slutningen af det 17. Aarhundrede var der i København blevet ansat nogle »dygtige og værgagtige Karle« til »allevegne Gaderne om Natten at igennemgaa, al Ulempe og Skade paa Gaderne saa vel som udi Husene at styre og afværge«. To Ting var særligt fremhævet: De skulde alarmere, hvis der udbrød Ild, og fra 9 Aften til 4 Morgen skulde de hver fulde Time synge Vægtersersene, som man mener skyldes Salmedigteren Thomas Kingo.

Hver Gang Klokken var hel slet, lød da de højtidelige Vers ud over de stille Gader, sunget af de kappeklædte Vægttere, der vandrede rundt med Lygten og Morgenstjernen i Haanden og om Vinteren med Kabudsen slaet ned om Ørerne. Kl. 10 sang de:

Om du vilde Tiden vide,
 Husbonde, Piig' og Dreng,
 Da er det paa de Tide,
 Man føjer sig i Seng.
 Befal dig Herren fri,
 Vær klog og snild,
 Vogt Lys og Ild.
 Vor Klokk' er slagen Ti.

Kl. 4 om Morgenen lød Nattens sidste Vers, der endte med en Tak til Gud for Natten og en Formaning til at bruge den ny Dag ret.

Det ringer nu af Vagt.
 For Natten god
 Fald Gud til Fod.
 Tag Tiden vel i Agt.

Paa Frederiksberg blev man imidlertid staaende ved den ene Vægter til 1854, hvor Antallet forhøjedes til 3. I og for sig kunde een Mand maaske nok overkomme Tilsynet med de faa Gader, Frederiksberg indtil Midten af Aarhundredet raadede over. Men Vanske-

ligheden var, at i Tilfælde af Uroligheder var han hjælpeløs, fordi han ikke som sine københavnske Kolleger kunde tilkalde kammeratlig Hjælp ved at støde i Vægterpiben. Det synes derfor ogsaa, at hans væsentligste Virksomhed foruden at alarmere ved Brand var at hjælpe en eller anden hjem, der havde faaet en Taar over Tørsten.

Selv efter at der var blevet 3 Natvægtere, forsløg det ikke til det politimæssige Arbejde, og i Aaret 1881 blev Natvægterinstitutionen ophævet og Arbejdet lagt i Politiets Hænder.

Politiet. Først i Aaret 1865 fik Frederiksberg sit eget selvstændige Politikorps, som maatte kendeligt udvides, da Vægterinstitutionen ophævedes. I Sommeren 1944 bestod det af 211 Personer.

Paa Frederiksberg Runddel, lige over for Kirken, ligger en Bygning, som nu (1945) bruges af Begravelsesvæsenet. Oprindelig laa her en Materialbygning til Brug for Slottet. Efter at den var blevet ombygget, benyttedes den som Frederiksbergs første Brandstation. I en kortere Aarrække husede den tillige det nyoprettede Politikorps. Men det varede ikke længe, før Pladsen blev for kneben, og Brandvæsenet maatte flytte.

Bygningen blev derefter bygget om, og i dens nuværende Skikkelse benyttedes den af Frederiksbergs Politi indtil 1919, da den nyopførte Politistation paa Howitzvej blev taget i Brug.

Et Par Aar senere blev Politistationen forbundet med et Domhus, liggende umiddelbart op ad den.

Brandvæsenet. Indtil over Midten af det 19. Aarhundrede var det frederiksbergske Brandvæsen i en ringe Forfatning, ikke væsentligt bedre end i Ny Hollændernes Tid. Ganske vist raadede Byen nu over et Par Sprøjter. Men deres Ydeevne var ikke ret stor, og Vandet skulde køres til Brandstedet i Tønder eller i store Trækar paa Hjul. Men Kørselen paahvilede visse Grundejere, som først skulde purres ud, ligesom fornødent Mandskab til at betjene Sprøjterne.

Inden alt var i Orden, var det som oftest for sent, og her gjaldt i nogen Maade, hvad den Rantzauske Gadevise fortæller om Branden i Møllers Vokskabinet ved Værnedamsvej:

Da Huset næsten var brændt om,
den første Mand med Sprøjten kom,
og da det hele dumpede,
for Alvor først de pumpede.

Da Frederiksberg paa det Tidspunkt ikke havde noget Vandværk, var det ikke frit for, at den gamle Opsang, Mændene pumpede efter, virkelig passede:

Vi pumper min Salighed, alt hvad vi kan.
Vi mangler slet intet uden lidt Vand.

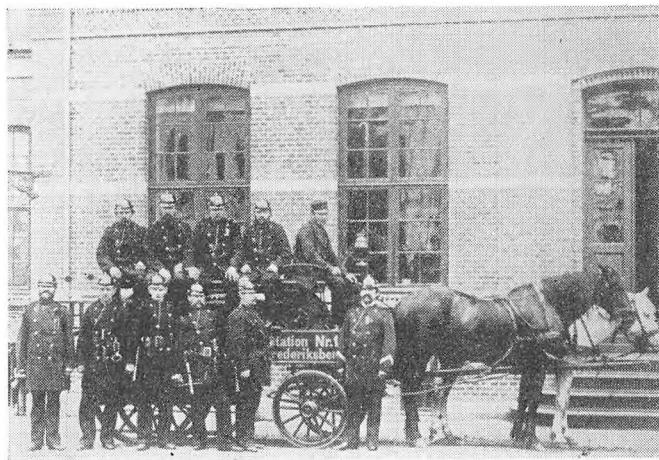
Det var derfor i høj Grad tiltrængt, da Frederiksberg i 1867 fik et fast Brandkorps og lidt senere en Brandstation paa Frederiksberg Runddel.

Det var dog endnu en meget mangelfuld Ordning. Naar der opstod Brand, skulde Mandskabet først samles. Dette skete ved, at der blev slaaet 4 Slag paa Kirkeklokken og hængt et rødt Flag — om Natten en Lanterne — ud fra den Side af Kirketaarnet, i hvis Retning Branden var. Derefter spredte Vægtene og Politibetjente Budskabet om Branden ved Hjælp af Hornsignaler og høje Raab.

Men det tog Tid, før Mandskab og Køretøjer naaede frem, og der var endnu kun een Hest paa Brandstationen, der »om fornødent gøres«, skulde trave af Sted med Stationssprøjten, som ikke var større, end at een Hest kunde trække den.

1886 flyttedes Brandstationen til det nyopførte Raadhus paa Howitzvej, og paa det Tidspunkt blev der tillige indført Alarmskabe og Brandhaner paa Vejene. Det sidste var muligt, fordi Kommunen nu havde faaet Vandværk. Endvidere raadede Vagtmandskabet over et Par Heste og en Kusk. Men Billedet af »Stor Udrykning i Firserne« viser bedst, hvor smaat det var i Sammenligning med Nutidens Brandvæsen.

1898 anskaffedes en stor Dampsprøjte, og dette Fremskridt er 1914 videreført med 2 engelske Motorsprøjter med Stige, ligesom der er indført Ambulancebiler.

Stor Brandudrykning paa Frederiksberg i 1880'erne.

Samtidig er Brandkorpset udvidet til at omfatte 98 Mand, og fra 1932 har det været til Huse i den moderne og smukke Bygning, der ligger ved Siden af Politistationen.

FREDERIKSBERG HOSPITAL. Da Frederiksberg i 1857 blev skilt fra Hvidovre (S. 142), raadede begge Kommuner tilsammen kun over et lille Fattighus i Allégade, og det skulde endda rumme baade Fattiglemmerne og de syge. Saa snart Hvidovre havde faaet sit eget Fattighus, byggede Frederiksberg et nyt Hus paa Lampevej (Howitzvej), beregnet til at være baade Fattig- og Sygehus.

Ordningen med Fattiglemmer og Patienter i samme Bygning viste sig imidlertid snart utilfredsstillende, og Kommunen byggede da et nyt Fattighus, udelukkende til Fattiglemmer og husvilde, mens Sygehuset fra den Tid af alene blev benyttet til Patienter.

Derved fik man Plads til ca. 70 Senge, hvad dengang var mere, end Kommunen selv havde Brug for, saa nogle Værelser kunde lejes ud til Klinik til Professor Howitz, der saaledes blev knyttet til Hospitalet. Senere fik Vejen, hvor det gamle Hospital og hans Klinik laa, Navn efter ham. Det hidtidige Navn havde faaet en ilde Klang paa Grund af det berygtede Lampevejsmord, og det var i høj

Grad betimeligt, at man i Stedet kaldte Vejen Howitzvej. Det nuværende Frederiksberg Hospital har over 700 Senge og desuden en særlig Epidemiafdeling paa ca. 250 Senge. Sammen med Alderdomshjemmet, der nu (1945) har Plads til 180 gamle Mennesker, indtager Frederiksberg Hospital et stort Areal Vest for Fasanvejen, mellem Nylandsvej og Godthaabsvej.

VAND, GAS OG ELEKTRICITET. Et andet Krav, Byens stærke Vækst førte med sig, var en tilfredsstillende Ordning af Vand- og Belysningsforholdene.

Vand. Brøndene, som oprindelig fandtes ved hver Ejendom, var anvendelige, saa længe det kun drejede sig om lave Huse. Da man imidlertid begyndte at bygge højt, var denne Ordning uholdbar, og fra Schönbergskvarteret med den københavnsagtige Bebyggelse lød der alvorlige Klager over de uheldige Vandforhold.

En Mand ved Navn Peder Andersen, der havde et Jernstøberi, liggende ud til Gl. Kongevej, ved Siden af Kinopalæets Grund, anlagde da i Slutningen af 1860'erne et privat Vandværk paa sin Ejendom, først og fremmest beregnet til at forsyne Kvarteret deromkring. Kort efter nedlagde han Vandledninger ved Gl. Kongevej og Frederiksberg Allé tillige med de to Forbindelsesveje, Allégade og Nyvej.

Det viste sig imidlertid vanskeligt for Andersen at skaffe Vand nok om Sommeren, og der klagedes desuden over, at Vandet ikke var tilstrækkeligt rent. Kommunen anlagde da sit eget Vandværk i Grøndalsengen ved Godthaabsvej, og i 1897 gik Peder Andersens Vandværk over til Kommunen, som samtidig byggede et Vandtaarn i Søndermarken, der dog ikke har været brugt i en Aarrække og nu ikke eksisterer mere.

Efterhaanden som Ledningsnettet udvidedes, og Vandets Renhed blev mikroskopisk kontrolleret, var der sket en afgørende Forbedring i det sundhedsvigtige Vandspørgsmaal.

Pumpestationen paa Godthaabsvej er fremdeles i fuld Virksomhed, men Filtreringen foregaar nu paa en lille Sidevej til Ndr. Fasanvej, opkaldt efter P. Andersen.

Det er store Mængder Vand, det drejer sig om. I Finansaaret 1942-43 brugte hver Frederiksberger 156 Liter om Dagen, men 1938-39, altsaa før Krigsrationeringen, 199 Liter. Saa store Vandmængder kan Pumpestationen paa Frederiksberg ikke præstere, og ca. $\frac{2}{3}$ af Vandforbruget kommer derfor fra Københavns Kommunes Vandværk.

Gas og Elektricitet. Det var et stort Fremskridt, da Det danske Gaskompagni 1860 paatog sig al Gadebelysning paa Frederiksberg. Efter Overenskomst med Kommunen havde Kompagniet bygget et Gasværk ved Ørstedsvej og derfra lagt Ledninger ud til de frederiksbergske Veje. Det var dog ikke nogen straalende Belysning, Garderne fik. Lygternes Lysstyrke skulde svare til 8 Vokslys »af dem til 6 paa Pundet«, og da der tillige var forholdsvis faa Lygter, var Belysningen nok en Snes Gange saa svag som umiddelbart før Besættelsen 1940. Alligevel var det en stor Forbedring, at der i det hele taget kom Gadebelysning rundtom, og for de private Hjem betød det umaadelig meget, at man nu efterhaanden kunde forlade Komfuret og gaa over til Gassen.

Forbruget blev derfor stadig større, og i 1895 flyttedes Gasværket ud til dets nuværende Plads paa Finsensvej. 1921 overtog Kommunen Værket, og før Krigsrationeringerne leverede det 16 Mill. Kubikmeter Gas om Aaret, skønt Belysningen paa den Tid var blevet elektrisk.

Det var dog et beskedent Lys, de første Kultraadslamper gav. I Styrke kunde de ingenlunde hamle op med de auerske Gasglødelamper, der en Tid forsøgte at tage Kampen op med dem. Bekvemligheden og Renligheden gav imidlertid snart Elektriciteten Overtaget, og da det tilmed lykkedes at fremstille elektriske Pærer med en betydelig større Lysstyrke, uden at Strømforbruget blev synderlig forøget, var Gassens Dage som Lyskilde snart talte. Elektricitetsforbruget steg derfor stærkt, og 1911 overtog Kommunen selv Elektricitetsværket, der nu ligger Side om Side med Gasværket paa Finsensvej, med en særlig Afdeling paa Hortensiavej.

FREDERIKSBERG SKOLEVÆSEN. Sammen med Byens Vækst er fulgt en tilsvarende Udvikling af dens Skolevæsen. Indtil 1863 var den Side 70 omtalte Skole i Pileallé Frederiksbergs eneste Kommuneskole. Det Billede, Oehlenschläger i sine Erindringer har tegnet af den gamle Skole, som den var, et halvt Aarhundrede efter at den var bygget, er ikke straalende, men støttes af forskellige Udtalelser fra den Tid. Et enkelt Sted hedder det endogsaa, at Skolen havde været saa daarligt holdt, at der kun var »Ruiner« tilbage af den. Det var Degnen, der skulde holde Boligen ved lige, men Aaret efter at den var bygget, klager han over, at han hverken har faaet Løn eller Brænde, og at derfor »Skolen nogen Tid har været ledig (tom) for de fleste Børn formedelst Kulden.« Skrivelsen er fra November, og han tilføjer derfor, at »mindre Skolegang herefter for Frost, som tiltager, kan ventes.«

Oehlenschläger fortæller, at Udstyret var det ringest mulige. Der saa ud som »i en Svinesti,« siger han. »Optraadt Stengulv, og Borde og Bænke som i den sletteste Kro.« De fleste af Drengene var fra meget fattige Hjem, og naar Henrik Winckler, der var Søn af en velhavende Gaardejer og Gartner, hældte noget af sit Øl ned i en Rende, han havde skaaret paa langs ad Bordet, med Nedløb til hver af Pladserne, sad Drengene og suttede som smaa Pattegrise.

Opvarmningen besørgedes af en stor Bilæggerovn, og Oehlenschläger sad ofte om Vinteren paa en gammel Dragkiste ved Siden af Ovnen og morede sig med at lade Sne smelte paa den. Den sydende Lyd var naturligvis til mere Fornøjelse for Eleverne end for Degnen og hans Medhjælper, der begge optraadte i Slaabrok, med Nathue paa Hovedet og lang Kridtpibe i Munden.

Nogen stor Kundskabsfyldte kan man ikke vente sig under saadanne Forhold. Evangelier, Salmer, Pontoppidans Forklaring, Skrivning og Cramers Regnebog var det eneste, der undervistes i, og det var smaat med Udbyttet. Oehlenschläger siger, at naar Biskop Balle og Provst Bast kom paa Visitats, fik han den »første Idé om, hvad en Sufflør er,« saa flittigt hviskede Degnen, for at Drengene skulde klare sig nogenlunde. Spørgsmaalene var for øvrigt ogsaa undertiden ret mærkelige. Saaledes spurgte Provst Bast engang om, hvad der

»Degnens Skole« i Pileallé, hvor Oehlenschläger gik i Skole,
og hvor han skrev Sørgespillet »Helge«.

var tørt Vand, og Degnen hviskede: Skyerne — — hvad Oehlenschläger gentog og høstede Beundring for.

Først nogle Aar efter, 1808, deltes Eleverne i ældste og yngste Hold; men af 51 Børn fandtes kun 6 dygtige nok til at komme i øverste Klasse, skønt det var Hensigten, at den skulde tage Eleverne fra 10-Aars Alderen, og ved en Halvaarseksamen nogen Tid efter fik Halvdelen Hovedkarakteren *maadelig*.

Baade Klassedelingen og Befolkningens Tilvækst medførte, at der maatte indrettes flere Klasseværelser, og omsider lejede Kommunen nogle faa Lokaler paa Gl. Kongevej og i Falkonérallé som Biskoler.

Men først 1863 opførtes der en ny kommunal Skolebygning i Falkonérallé, dér hvor Skattevæsenet nu (1945) er til Huse. Med sine 6 Skolestuer og Lejlighed til 3 Lærere vakte Bygningen megen Opmærksomhed, og en samtidig udtalte sin Beundring for det ny Skolehus, der sikkert vilde være tilstrækkeligt »for en længere Periode«, en Udtalelse, som maaske for os, der ved, hvilken Udvikling de følgende Aar førte med sig, ser naiv ud, men som i Virkeligheden

Svømmebassinet under Aulaen i Sønderjyllandsskolen.

svarede meget godt til Byens Vækst i den første Halvdel af Aarhundredet. Børnetallet steg endda stærkere end Indbyggertallet. I 1900 var der 9 Gange saa mange Indbyggere som i 1860, men 10 Gange saa mange Børn, og i Kommuneskolerne var der 30 Gange saa mange.

Aarsagen til den uforholdsmæssig stærke Elevtilvækst for de kommunale Skoler er dels, at mange af dem, der flyttede til Frederiksberg, ikke havde Raad til at sende deres Børn i Privatskoler, hvad næsten alle bedrestillede hidtil havde gjort, dels den Omstændighed, at Kommuneskolernes Undervisning og Lokaler var blevet saa meget bedre end før, at flere og flere velstillede Forældre valgte de kommunale Skoler i Stedet for de private.

Denne Udvikling er stadig fortsat. Medens der i 1900 var 36 Privatskoler paa Frederiksberg, var der 1943 kun 7. Samtidig er Kommuneskolernes Elevtal steget fra 6500 til 7800, og det Antal Undervisningslokaler, Kommunen raader over, er praktisk talt blevet fordoblet. Aarsagen hertil er den stærke pædagogiske Udvikling,

Aulaen i Sønderjyllandsskolen.

der allerede var begyndt inden 1900, og som stadig er fortsat i dette Aarhundrede. Det er Kravet om en gunstig Skoletid for Eleverne tillige med Ønsket om særlige Lokaler i de Fag, hvor det er af Betydning for Undervisningen, der har medført, at Tallet af Lokaler forholdsvis er steget langt mere end Elevtallet. Ny, moderne Skoler er bygget i Yderkvartererne (uden for Fasanvejen), og de gamle Skoler inden for denne Grænse er blevet grundigt forbedret.

Moderne Gymnastiksale, Sportspladser og Badeanstalter tjener til Fremme af Elevernes Sundhed, og i Sommertiden hjælper Skolevæsenet talrige Børn til et Landophold (i Sommeren 1943 et Par

Tusinde), medens der sørges for Friluftsbeskæftigelse og Smaaudflugter til Omegnen for de Elever, der paa et eller andet Tidspunkt af deres Ferie maa opholde sig i Byen.

For at fremme Elevernes Læselyst blev der allerede i Aaret 1874 oprettet Skolebiblioteker, hvorfra de for en To-Øre kunde laane en Bog med hjem. Fra Aar 1919 har dette Arbejde været forbundet med Læsestuer, og nu (1945) er der ingen Kommuneskole paa Frederiksberg, uden at den har sin Læsestue og sit Bogudlaan, hvor Børnene har Adgang baade til Skønlitteratur og Fagbøger.

Aar 1937 skete der et stort Fremskridt paa dette Omraade, idet Skolernes Biblioteker blev knyttet sammen med Kommunebibliotekerne.

Den Mand, der mere end nogen anden har sat sit Præg paa Frederiksberg Skolevæsen, er Etatsraad Joakim Larsen, der fra 1865 til 1911 var knyttet til Skolevæsenet, fra 1885 som Skoledirektør. Det skyldes i høj Grad Joakim Larsens sjældne Dygtighed og indgaaende Kendskab til Skolevæsenet under dets Vækst fra Landsbyskole til Storstadsskole, at Udviklingen kom ind i et Spor, som de efterfølgende Direktører har sat sig en Ære i at følge.

KOMMUNEBIBLIOTEKERNE. Aar 1887 aabnedes de to første Kommunebiblioteker paa Frederiksberg. De var til Huse i Kommuneskoler, men maatte i de første 12 Aar nøjes med nogle Smaarum, der oprindeligt var beregnet til Skolernes Samlinger. Naar det i det hele taget var muligt at holde Bibliotek i saa beskedne Lokaler, skyldes det den Omstændighed, at begge Biblioteker tilsammen kun omfattede 3000 Bind.

Der var aabent 3 Aftener om Ugen, 1½ Time hver Gang. Nogle Aar efter ændredes det dog til 5 ugentlige Aftener, men først fra 1918 forlængedes Aabningstiden til 3 Timer ad Gangen.

De trange Kaar, de første Biblioteker arbejdede under, skyldtes dels, at det var noget nyt, som det derfor var vanskeligt at skaffe de fornødne Bevillinger til, dels den Omstændighed, at Bibliotekerne udelukkende var beregnet for »Ubemidlede og Folk i smaa Kaar, for hvem Bøgers Tilvejebringelse paa anden Maade er vanskelig.«

Udlaanssalen i Frederiksberg Kommunes Hovedbibliotek.

Efterhaanden voksede Biblioteksarbejdet dog sin rolige Vækst. Men det var først, da der var blevet indrettet et Hovedbibliotek, hvortil de mindre Biblioteker i Yderkvartererne sluttede sig, at Udviklingen rigtig tog Fart.

Den første Begyndelse blev gjort i en Barak, der endda en Tid yderligere rummede Huslejenævnet. Det viste sig imidlertid snart, at Tanken om et Hovedbibliotek var udmærket, men at Lokalerne kun var brugelige rent midlertidigt. Kommunalbestyrelsen besluttede da at bygge et tidssvarende Hovedbibliotek, og i Efteraaret 1935 indviedes den smukke Biblioteksbygning, der er saa vel indrettet, at den regnes blandt de bedste i Europa.

Paa visse Tider af Dagen glider en stadig Strøm gennem den statelige Forhal ind i den stilfulde Udlaanssal eller ind i Læsesalene, som er forbundet med et lille Frederiksberværelse, der rummer Bibliotekets righoldige Litteratur om Frederiksberg.

Børne- og Ungdomsafdelingen er ligeledes stærkt besøgt. Mange Frederiksbergbørn er »faste Kunder« og værner sig paa den Maade til at benytte Biblioteket. Men ogsaa de øvrige Børn lærer Hovedbiblioteket at kende, inden de forlader Skolen, idet praktisk talt alle

Elever mindst et Par Gange i deres Skoletid kommer derhen klassevis og faar en grundig Vejledning, som sikkert medfører, at mange baade af Børnene selv og deres Forældre senere finder Vej til Biblioteket. Uden Tvivl har disse Besøg bidraget noget til den rivende Udvikling, Frederiksberg Kommunebiblioteker har gennemgaaet, kendelig ved, at Bogbestanden og Bogudlaanenes Antal i de første 50 Aar er blevet 35-40 Gange større end ved Begyndelsen, og at det aarlige Besøg i Læsesalene nu (1945) er omtrent 50 Gange saa stort, som det var, da Salene aabnedes for 30 Aar siden.

FREDERIKSBERG SVØMMEHAL. En af Frederiksbergs populære Bygninger er Svømmehallen, der tillige staar i nær Forbindelse med Skolevæsenet, idet alle frederiksbergske Kommuneskolers Elever fra 5. Klasse og opad har faste ugentlige Bade-Svømmetimer paa deres Skema.

I Foraaret 1934 aabnedes den statelige Bygning, som straks blev mødt med en vis Skepsis. »Den er alt for stor,« sagde man. »Hvor skal der blive Brug for al den Plads!«

Det har imidlertid vist sig at være en ugrundet Frygt. A/S Frederiksberg Bade- og Svømmeanstalt har kunnet glæde sig over et saa talrigt Besøg, at der ofte har været en følelig Pladsmangel. En enkelt Lørdag i 1943 naaedes endogsaa et Badetal paa 5369, hvoraf 535 Skolebade.

I Aaret 1943 aabnede Selskabet et nyt Bad, *Damsøbadet*, der er meget moderne udstyret og forbundet med en Solgaard, hvor de badende kan tage Solbad (S. 128).

Badningens Betydning for Sundheden og Værdien af, at praktisk talt alle Skoleelever lærer at svømme, er der næppe nogen Tvivl om, og dertil kommer den sportslige Glæde, Svømningen rummer baade for Børn og voksne. Det er derfor ganske naturligt, at denne Virksomhed er blevet saa skattet af Frederiksbergerne.

ZOOLOGISK HAVE. I September 1859 aabnede Dr. Kjærboelling sin zoologiske Have paa et lille Areal, Staten havde overladt ham ved Frederiksberg Slot. Det var imidlertid et uheldigt Tidspunkt, da Som-

Det store Bassin i Frederiksberg Svømmehal.

meren næsten var til Ende. Tilmed var alt daarligt forberedt. Men Pressen var ham desuagtet venligt stemt, undtagen »Fædrelandet«.

»Det er et bedrøveligt Skue, at se en Snes store Fugle indespærrede i snævre Kasser med Jernstænger for,« skrev Bladet, og det fortsatte: »Det er et frastødende Syn at se en Sælhund vælte sig om i en Smule snavset og plumret Vand, paa Bunden af en Slags Vadskeballie, eller en Skildpadde pakket ned i en almindelig Køkken-spand.«

Artiklen sluttede med at foreslaa Haven lukket, indtil alting var i Orden, og skønt Dr. Kjærbølling forsvarede sig tappert, fulgte han Raadet og lukkede. Da Haven atter aabnedes det kommende Foraår, mente han, den var i en saadan Tilstand, at man turde haabe, den »bestandig vilde vedblive at skride frem i Udvikling og Rigdom«. Dette Haab gik ogsaa i Opfyldelse, og Haven var allerede blevet udvidet 2 Gange, inden han døde en halv Snes Aar efter.

Den store Udvidelse kom dog først 1872, hvorefter Haven var en Snes Gange saa stor som fra Begyndelsen. Snart efter blev den over-

taget af et Aktieselskab. Men de økonomiske Vanskeligheder var store, og den ene Direktør afløste den anden, indtil Julius Schiøtt Aar 1900 overtog Stillingen med betydeligt større Selvstændighed, end hans Forgængere havde haft.

Takket være hans rige Initiativ og Statens Støtte lykkedes det stadig at føre Haven fremad, skønt den var forsømt baade med Hensyn til Nyanskaffelser og Reparationer og havde en Gæld paa 200 000 Kroner.

En Tid fængslede den ved fremmedartede Karavaner og Udstillinger. Siden satte man alt ind paa at skaffe en rig Dyrebestand, med værdifulde Dyr i saa fri og naturlige Omgivelser som muligt. Denne Linje har Ledelsen stadig fulgt, og Haven har i Øjeblikket (1945) over 2000 Dyr, hvoraf mange er baade interessante og sjældne.

Publikums Kæledægger er vel først og fremmest Elefanterne og Aberne. Det hele Land afventede i sin Tid Elefantparrets første »lykkelige Begivenhed«, og de besøgende trængtes om »Ellen«, naar hun præsenterede sin Baby, der endog nød den Ære at blive opkaldt efter Bestyrelsens Formand.

Ikke mindre Lykke har Aberne altid gjort. Naar »Jacob« ribbede en af de besøgende Damers Hatte for al Pynt og derpaa galant delte Stumperne mellem sine »Brødre og Søstre«, var Jubelen stor. Det samme var Tilfældet, naar Master Link kørte rundt i Haven paa en rigtig 2-hjulet Cykkel og ikke alene spiste med Ske og Gaffel, men tillige brugte Serviet og Bordklokke.

Med samme Begejstring følger Publikum Aberne den Dag i Dag, naar de boltrer sig i deres herlige Klippegrotte, et af Havens smukkeste Eksempler paa Dyr i de rette Omgivelser. Af dem er der flere andre, som sammen med de store solide Bygninger, der f. Eks. rummer Elefanterne, Rovdyrene og Fuglene, viser den rige Udvikling fra den første, primitive Begyndelse og sikkert i høj Grad er medvirkende til Havens stadigt stigende Besøg.

LANDBOHØJSKOLEN. Naar Folk møder Navnet Landbohøjskolen, tænker de oftest paa, at det er dér, Dyr lægerne uddannes. Det er imidlertid kun en enkelt Gren af Landbohøjskolens Virksomhed,

idet baade Land- og Havebrugskandidaterne, Landinspektørerne og Forstmændene udgaar derfra. Men det er rigtigt, at Dyr lægeuddannelsen er det oprindelige, og Danmark er endda et af de Lande, der først har oprettet en Dyr lægeskole.

I Aaret 1773, kun 11 Aar efter at Verdens allerførste Veterinærskole var begyndt i Lyon, aabnede den kendte Læge Peter Christian Abildgaard en lignende Skole lige over for Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn.

Allerede 4 Aar efter overtog Staten Skolen, selv om Dr. Abildgaard fremdeles var dens Leder. De fleste Elever var Smede og Militærer, fordi Smedene ofte »lappede« paa syge Heste og derfor undertiden kaldtes Kursmede, ligesom Barberere i de Tider var en Slags Læger.

Skolen havde imidlertid ogsaa en anden Opgave at løse. Pestsygdomme var meget almindelige blandt Kvæget, og det var derfor stærkt paakrævet, at Eleverne fik noget Begreb om Kvægsygdomme og deres Behandling.

Dermed var Vejen afstukket for en almindelig Dyr lægeuddannelse, og da Kendskabet til vore Husdyr ligeledes var af stor Værdi for Landmændene, bestemtes det omkring 1800, at hvert Stift skulde sende en Mand over til Skolen, saa han bagefter kunde vejlede Folk i Hjemegnen, naar Talen var om Dyrenes Røgt og Pleje.

Tanken viste sig god, og deraf fulgte atter, at Veterinærskolen samtidig blev Landets videnskabelige Højskole for Landmænd, og i Aaret 1858 begyndte Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole i København — i Henhold til Lov af 8. Marts 1856 — sin Virksomhed paa de store Arealer ved Bülowsej.

Den stilfulde Bygning, som blev opført efter Tegning af Arkitekt M. G. B. Bindsbøll, kender de fleste ikke nu om Dage, da der i Begyndelsen af Halvfemserne blev opført en stor Bygning foran den med Facade mod Bülowsej. Ved 2 Sidefløje staar den i Forbindelse med den oprindelige Bygning, der saaledes er kommet til at ligge med Facade ud mod en lille, men smukt anlagt Gaardsplads.

I den gamle Bygning findes det store Auditorium, der endnu benyttes som Festsal. Desuden træffer man dér som overalt i de mange

Bygninger, Landbohøjskolen nu bestaar af, Laboratorier til de forskellige Grene af videnskabelig Undervisning, Højskolen som noget ret enestaaende omfatter.

Alene Dyrlæggestudiet kræver store Operations- og Sektionslokaler, Staldbygninger o. s. v., og hvert af de enkelte Fakulteter raader over de fornødne Laboratorier og ofte særdeles interessante Samlinger.

Den store videnskabelige Højskole med dens vidtstrakte Arealer, ikke mindst den skønne botaniske Have, er en Pryd for Frederiksberg, hvor den er gledet ind som et Led i et af de smukkeste Villakvarterer.

DET KONGELIGE DANSKE HAVESELSKAB. Som omtalt S. 18, laa Ny Hollændernes gamle Kirkegaard paa Det kongelige danske Haveselskabs Grund. Resten af det store Areal, Haven omfatter, hørte til Prinsegaarden, hvis sydlige Fløj i ombygget Stand er Selskabets Administrationsbygning. Haveselskabet har saaledes nær Tilknytning til Frederiksbergs Historie, selv om dets allerførste Have laa paa Østerbro.

Det var i Aaret 1830, at Oberst d'Origny sammen med nogle andre Blomstervenner stiftede »Selskabet til Blomsterkulturens Fremme«. Som det fremgaar af Navnet, helligede Selskabet sig udelukkende Blomsterne, og først senere kom dets Virksomhed en Aarrække til at omfatte alle Arter af Havebrug, for atter i Hovedsagen at vende tilbage til det oprindelige: Prydhaven med dens Blomster.

I Aaret 1837 flyttede Haveselskabet fra Østerbro til Frederiksberg, hvor det erhvervede et Stykke Jord ved »Den lille Runddel« i Frederiksberg Allé. Navnet »Haveselskabets Vej« viser endnu Stedet, hvor Haven laa, indtil Byggeriet i Firserne medførte, at Selskabet solgte Grunden og lejede de Arealer, det nu raader over, og som før den Tid havde været Økonomihave for Frederiksberg Slot.

Haven har en sjældent smuk Beliggenhed med Frederiksberg Have og Søndermarken som Baggrund, og Selskabet ofrede omtrent 100 000 Kr. paa dens Anlæg. Men saa var det ogsaa blevet en af Danmarks allersmukkeste Haver. Den gamle, ærværdige Admini-

strationsbygning med sin yndefulde Pergola, de store Plæner, Springvandene, Bassinerne med de skønne Indkransninger, de yppige Blomsterpartier og de pragtfulde Træer og Buske har næsten gjort Haven til en Livsbetingelse for mange af dens Medlemmer, og talrige fremmede, der gæster Hovedstaden, aflægger den et Besøg, inden de forlader Byen.

DIAKONISSESTIFTELSEN. Paa Hjørnet af Peter Bangsvej og Fasanvejen ligger Diakonissestiftelsen, der udsender »Søstre« til Sygepleje Landet over.

Den danske Konge er Diakonissestiftelsens Protektor, og foran Hovedindgangen til Hospitalsbygningen staar et Mindesmærke for Christian IX's Dronning med Indskriften:

»Louise, Dronning af Danmark, oprettede den danske Diakonissestiftelse 1863.«

Det er med god Grund, dette Mindesmærke er rejst over Dronning Louise, for det skyldtes først og fremmest hende, at Diakonissesagen trods Ligegyldighed og Modstand blev gennemført herhjemme. I Oldkirken var Diakonisser (Tjenerinder) knyttet til Menighederne som Sygeplejersker, og fra Midten af det nittende Aarhundrede tog man den samme Tanke op i Tyskland og Sverrig.

Dronning (dengang Prinsesse) Louise gjorde al sin Indflydelse gældende for at faa et lignende Arbejde i Gang i Danmark, og hun gav ikke op, før hun i Frk. Louise Conring havde fundet den rette Leder, der trods et svageligt Helbred røgtede sit byrdefulde Hverv lige til sin Død 1891.

Det var under beskedne Kaar, Diakonissestiftelsen begyndte i 1863. Mellem Andebakkedammen og Sd. Fasanvej laa en Gaard, der fra gammel Tid gik under Navnet »Teglgaarden«, fordi der 1673 var blevet oprettet et Teglværk paa Grunden. Kun Hovedbygningen var tilbage, og i en Sidefløj hertil fik Diakonissestiftelsen eet større Sygeværelse, der kunde tage 8-10 Senge, en Dagligstue og nogle Smaarum til Diakonisserne. Det var altsaa meget smaat. Men Frk. Conring havde Sans for Hygge, saa det i den Henseende stod langt over Samtidens Hospitaler.

Krigen 1864 viste med frygtelig Tydelighed, hvor stærkt det savnedes, at man endnu ikke havde virkelig uddannede Sygeplejersker. Der var altsaa Trang for Diakonisserne, og der meldte sig snart saa mange Patienter til deres Hospital, at de maatte flytte tværs over Gaden til en stor Villa, hvor der var Plads til et Par og tyve Senge, fordelt i 11 Sygestuer.

Ogsaa denne Bolig viste sig imidlertid snart for lille. Da faldt Frk. Conrings Øje paa den store, dengang ubebyggede Grund, Diakonissestiftelsen nu raader over. En saa stor Udvidelse var i Virkeligheden et meget dristigt Skridt. Men takket være Frk. Conrings Fremsynethed og den store Finansmand Tietgens Hjælp lykkedes det at erhverve det betydelige Areal, endda for den billige Pris af knapt 19 000 Kr., og i Aaret 1873 nedlagde Dronning Louise Grundstenen til Diakonissestiftelsens nuværende Bygning.

I Løbet af Halvfjerdserne rejstes saa den første Del af det nu saa store Bygningskompleks: En Hospitalsbygning liggende i Øst-Vest med alle Sygestuer i Syd, og ud fra den en »Søsterfløj« og en Kirkefløj.

Der var nu Plads til 60 Patienter og et betydeligt Antal Diakonisser. Desuden knyttedes der baade Syge- og Børnehjem til Stiftelsen, samtidig med at hele Virksomheden stadig voksede. Udvidelserne kostede saa mange Penge, at det kun var muligt at skaffe dem til Veje ved store Landsindsamlinger. I 1922 indkom der saaledes ikke mindre end 700 000 Kr. ad denne Vej, og med den store Tilbygning i Slutningen af 1930'erne er Hospitalet nu saa stort, at der i 1943 var indlagt over 4000 Patienter.

Samtidig er Antallet af danske Diakonisser og de saakaldte »Hjælpeøstre« steget til omkring 500. Dels paa Diakonissestiftelsens eget Hospital og dens forskellige »Hjem«, dels paa Hospitaler og som Menighedssygeplejersker Landet over udfører de deres opofrende Gerning under yderst beskedne Kaar.

DEN KONGELIGE PORCELAINSFABRIK. Lige over for Diakonissestiftelsen ligger Den kongelige Porcelainsfabrik, der indtager en Særstilling i Frederiksbergs frodige Erhvervsliv.

I Begyndelsen af 1770'erne foreviste Kemikeren Apoteker Frantz Henrich Müller Christian VII nogle Prøver paa smukt Porcelæn, som dengang var en stor Sjældenhed. Det interesserede imidlertid ikke Kongen, og Müller forsøgte da paa egen Haand at faa en Fabrik i Gang ved at faa Folk til at tegne Aktier.

Resultatet var dog langt fra straalende. Han fik til at begynde med kun een Aktionær. Men det var til Gengæld Enkedronning Juliane Maries Kabinetsekretær, og takket være hans Indflydelse blev der baade skaffet Penge og Bevilling, saa Porcelænsfabrikken kom i Gang.

Allerede 1779 blev Fabrikken overtaget af Staten, og den fik dermed Navnet *Den kongelige Porcelainsfabrik*. Til at begynde med blev Müller dog kun Inspektør. Men det varede naturligvis ikke længe, før han fik Ledelsen i sin Haand, og det var under ham, det berømte Flora Danica Stel fremstilledes, som nu opbevares paa Rosenborg.

Da Müller ikke mere stod i Spidsen for Fabrikken, kom der en Række Aar med betydelige Vanskeligheder. Staten mistede Interessen for den, og omsider gik den over i privat Eje, men fortsatte under ret trange Kaar, indtil den 1882 blev forenet med »Alumina« under Philip Schous overlegent dygtige og energiske Ledelse.

Indtil dette Tidspunkt havde Den kongelige Porcelainsfabrik været til Huse i den gamle, fornemme Gaard paa Købmagergade, der er blevet litterært kendt fra Vilhelm Bergsøes: Fra den gamle Fabrik. Men allerede 1884 flyttede Philip Schou Porcelænsfabrikken ud til Frederiksberg, hvor Alumina faa Aar før havde erhvervet Teglgården (S. 137), paa hvis store Grund paa Hjørnet af Fasanvej og Smallegade Fabrikkerne endnu ligger, umiddelbart op ad Frederiksberg Have.

I det følgende Aar knyttede Philip Schou en ung Arkitekt ved Navn Arnold Krog til de store Virksomheder, og det viste sig snart at være et lykkeligt Greb. Arnold Krog blev den store Fornyer, idet det gik op for ham, at »Porcelænets alt overvejende Skønhed beror i dets Glathed, dets klangfulde Hvidhed og Haardhed.«

Dermed var Vejen banet for den ny Teknik, hvor Glassuren blev lagt paa, efter at Malingen var foretaget, og allerede under den store

Udstilling i København 1888 høstede Fabrikken megen Anerkendelse. I det følgende Aar deltog det danske Porcelæn med de tre Bølge-linjer (Sundet og de to Bælter) i Verdensudstillingen i Paris, hvor Direktøren for den berømte Sevresfabrik kaldte det en »uventet Aabenbaring« og snart efter indførte den samme Stil og Teknik.

Beundringen for Den kongelige Porcelainsfabriks Arbejder er stadig vokset. Det gamle, fine »kongelige Porcelain« og Fabrikkens fornemme Kunstgenstande har kastet Glans over dansk Industri og Kunst Verden over.

FREDERIKSBERGS STYRE

EFTER BRANDEN 1697 skiftede Ny Hollænderbyen baade Navn og Karakter (S. 26). Da alle nu kunde bosætte sig i Byen, var det ikke mere Ny Hollænderne, der gav den sit særlige Præg, og den hidtidige Ordning med en af Bymændene som Dommer under det hollandske Navn Skult hørte derfor op.

Samtidig mistede Frederiksberg sit eget Tingsted og blev lagt ind under Taarnby Birketing som en Mindelse om den nære Forbindelse, der altid havde været mellem Gl. og Ny Amager. De Ny Hollændere, der var blevet tilbage, følte sig stadig knyttet til Amagerne. Den Mand, der nu som Foged havde samme Hverv som Sognefogder andre Steder, var saaledes i lang Tid en Ny Hollænder. I en Præstestest fra 1713 hedder det ligeledes, at det næsten ikke var muligt at faa Dreng eller Piger i Tjeneste paa Frederiksberg, fordi alle 10-12 Aars Børn, der skulde ud at tjene, tog til Amager.

Efterhaanden som Tiden gik, maatte Frederiksberg skifte Tingsted adskillige Gange, før det i 1819 fik sit eget igen. 1888, da Byens Udvikling allerede var stærkt fremskredet, fik den ogsaa sit eget Birk, med en Birkedommer og en Straffedommer, der begge en Tid havde Kontorer i den Bygning, som nu (1945) benyttes af Skattevæsenet. I Aaret 1921 har Frederiksberg endelig faaet et moderne Domhus, liggende umiddelbart op ad Politi- og Brandstationerne.

Kommunalt var Frederiksberg By knyttet sammen med Hvidovre, og i 1841 fik den sit første »Kommuneforstanderskab« sammen med denne Naboby. Det var et virkeligt Fremskridt. Men hvad der skete

i 1857, var dog af langt mere gennemgribende Betydning for Frederiksbergerne.

Midlertidig Lov angaaende Frederiksberg Sogns økonomiske Bestyrelse af 29. December 1857 ophævede nemlig Fællesskabet mellem Frederiksberg og Hvidovre.

Fra den Dag var Frederiksberg en selvstændig Kommune med en Forfatning i alt væsentligt som Købstædernes, og den 7. Juni 1858 valgte Frederiksberg for første Gang sin egen Kommunalbestyrelse.

Man maatte vente, at Vælgerne var strømmet til alle som een. Det var imidlertid saa langt fra at være Tilfældet. Skønt Loven var Resultatet af 5 betydelige Frederiksbergeres ihærdige Forarbejde og sikkert ogsaa var Udtryk for et almindeligt Ønske, mødte der kun 46 Vælgere af 347, altsaa kun 13 % af Vælgerne, mens Tallet nu som Regel ligger nær ved de 80 %. Desuden stemte alle de 46, paa nær een, paa de samme Mænd. Men trods alt havde Frederiksberg nu faaet sin egen Kommunalbestyrelse, der med Birkedommeren som Formand varetog Kommunens almindelige Forhold og Pengevæsen.

Til at begynde med samledes Kommunalbestyrelsen i et Værelse i Fattighuset i Allégade, og først efter at have skiftet Mødested adskillige Gange fik den 1886 sine egne, dertil indrettede Lokaler i det da nyopførte Raadhus paa Hjørnet af Falkonéallé og Howitzvej.

I Begyndelsen var der kun faa Medlemmer i Kommunalbestyrelsen. Nu er der 19, og nu vælger de selv et af Medlemmerne som deres Formand. Han er tillige Formand for Magistraten, der foruden ham bestaar af 4 andre Kommunalbestyrelsesmedlemmer. Formanden kaldes Borgmester, og den første folkevalgte Borgmester paa Frederiksberg var Overretssagfører M. Godskesen, der efterfulgtes af Direktør Vilh. Fischer, som endnu (1945) er Frederiksbergs Borgmester.

I Aaret 1866 kom der atter en Lov, der blev af allerstørste Betydning for Frederiksberg. Ved den fik Byen samme Næringsfrihed, som Landets øvrige Købstæder havde faaet i 1857. Dermed var endelig den Modstand brudt, som Erhvervslivet paa Frederiksberg gennem Tiderne havde mødt hos de københavnske Haandværkerlav.

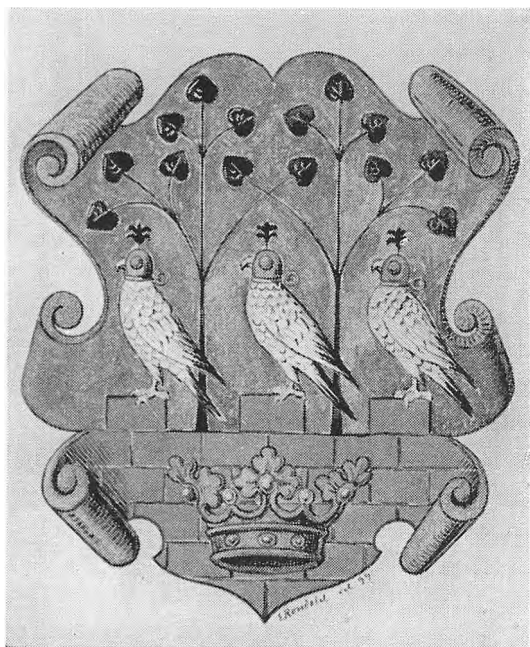

Springbrøndene paa »Lille Runddel« i Frederiksberg Allé
indviedes 29. December 1932.

Nu var alle Skranker faldet, og Følgen blev, som nævnt Side 110, at Frederiksberg By gik en imponerende Vækst i Møde Resten af Aarhundredet, hvorved dens Udvikling fra Bøndeby gennem Provsby til Storstad fuldendtes.

Frederiksbergs Beliggenhed i Forhold til København medførte, at der i 1874 rejste sig enkelte Røster i Kommunalbestyrelsen for at søge Frederiksberg optaget i Københavns Kommune. Det viste sig imidlertid snart, at Frederiksbergs Befolkning ikke nærrede noget saadant Ønske, og dermed faldt Tanken bort. Siden har det samme Ønske været fremsat fra Københavns Side, men det har mødt energisk Modstand hos Frederiksbergerne, og Loven om økonomisk Udligning imellem Hovedstadskommunerne har sikkert mindsket Faren for Frederiksbergs Selvstændighed, skønt Byen ligger helt omkranset af Københavns Kommune.

I Aaret 1899 fik Frederiksberg sit Byvaaben, der med sin Kongekrone og sin Bymur, sine kronede Falke og sine Bøgegrene symboliserer Byen som vokset op om det kongelige Slot, paa Grænsen af By og Land.

Frederiksbergs Byvaaben.

LITTERATUR

- Eberlin, A.*: Frederiksberg. 1888.
- Nystrøm, Eiler*: Frederiksbergs Historie. 1942. Bd. 1.
- Rasmussen, Chr.*: Frederiksberg Kirke. 1734-1934. Frederiksbergs Udvikling, særlig den kirkelige, fra Middelalder til Nutid. 1933.
- Christensen, Carl C., Louis Bobé og Fr. Weilbach*: Frederiksberg. Vejen gaar, min Tro, over Vesterbro. 1937.
- Før og Nu*. 1920-21, 1924. Bd. 6-7, Supplement, Bd. 1.
- Trap, J. P.*: Kongeriget Danmark. 4. omarb. Udg. 1930. Bd. 1.
[*Tidsskriftet »Danmark«s Frederiksbergnummer*]. (Danmark. 1943).
- Sundbo, A.*: St. Jørgens Mark, Solbjerg By og Nyby Ladegaard. (Historiske Meddelelser om København. 1927-28. 2. Rk. Bd. 3).
- Smith, O.*: Frederiksberg Have og Ny Hollænderby. Bidrag til deres ældste Historie og Topografi. (Historiske Meddelelser om København. 1925-26. 2. Rk. Bd. 2).
- Bobé, L.*: Lystrejser og Lystgaarde i Københavns Omegn i det attende Aarhundrede. (Historiske Meddelelser om København. 1913-15. Bd. 4).
- Bokkenheuser, K.*: Frederiksberg. 2. Opl. 1919.
- Bokkenheuser, K.*: Vejen gaar min Tro over Vesterbro. 1913.
- [*Dauidsen, Jacob*]: Gamle Minder om Frederiksberg og Vesterbro. 1866.
- Dauidsen, Jacob*: Fra det gamle Kongens København. 1880-81. Bd. 1-2.
- [*Bobé, L.*]: Bogen om Frederiksberg Slot. 1919.
- Maare, N.*: Frederiksberg Slot og dets Restaurering. (Tidsskrift for Ingeniørofficerer. 1930. Aarg. 1).
- Weilbach, Fr.*: Frederiksberg Slot og Frederiksberg Have. 1936.
- Frederiksberg Have*. Tegninger af Ebbe Sadolin. Tekst af Tom Kristensen, Jørn Rubow, Oluf Friis. 1935.
- Bogen om Bakkehuset*. Udg. af Dansk Forfatterforening. 1918.
- Hendriksen, F.*: Bidrag til Bakkehusenes Topografi. (Historiske Meddelelser om København. 1925-26. 2. Rk. Bd. 2).
- Kyrre, H.*: Knud Lyne Rahbek, Kamma Rahbek og Livet paa Bakkehuset. 2. Udg. 1929.
- Bobé, L. og C. Dumreicher* (Udg.): Bakkehusets Mindekrands. 1932.

Yderligere Litteraturhenvisninger findes i:

Frederiksberg Kommunebiblioteker (Udg.): Litteratur om Frederiksberg. 2. Udg. 1937.

BILLEDER

Københavns vestlige Omegn 1677, med hele Ny Amagers Omraade. Samtidig Tegning i Resens Atlas	13
Ladegaarden under Belejringen. Udsnit af Kobberstik hos Pufendorf	19
Prinsens Gaard i sin første Skikkelse. Tegnet af Arkitekt Arne Nystrøm paa Grundlag af et Billede, der tidligere fandtes i Wernigerode	23
Kort over Frederiksberg. Tegnet af Jean Joachim Hesselberg 1745	27
Frederiksberg Slot med det franske Haveanlæg 1756. Kobberstik efter Teg- ning af Johan Jakob Bruun 1756	31
Fronton over Indgangene til Frederiksberg Slot mod Gaard og Have. Foto- grafi ved N. Maare	33
Riddersalen i Frederiksberg Slot med Harsdorffs Udsmykning, ca. 1790. Foto- tografi ved N. Maare	35
Frederiksberg Slotskirke efter Restaureringen 1932. Fotografi ved N. Maare »Pandekagekøkkenet«. (Dronning Sophie Magdalenes Tekøkken, ca. 1736). Fotografi ved N. Maare	37
Det kinesiske Lysthus i Frederiksberg Have. Fotografi af Sigvart Werner ...	41
Sommerdag hos Josty	51
Frederik VI sejler i Kanalerne. Efter Prinsesse Wilhelmines Skrivemappe ...	53
Frederik VI's Statue ved Indgangen til Frederiksberg Have. Udført af H. V. Bissen 1858. Fotografi i Frederiksberg Kommunebibliotekers Billedsamling	59
Trappeparti foran Riddersalen i Frederiksberg Slot efter Afdækningen. Foto- grafi ved N. Maare	61
Frederiksberg Kirke. Litografi, ca. 1864	69
Bakkehuset, ca. 1850. Set fra Rahbeks Allé	75
Kamma Rahbeks Hjørnestue i Bakkehuset. Tegning af C. F. Hetsch. Bakke- husmuseet	77
Indgangen til Lars Mathiesens Traktorsted	85
Alhambra i Frederiksberg Allé	91
»De smaa Haver« i Pileallé. Fotografi i Frederiksberg Kommunebibliotekers Billedsamling	93
»Grøndal«. Gaardsiden, ca. 1895. Fotografi i Frederiksberg Kommunebiblio- tekens Billedsamling	96
De classenske Boliger, opført i 1860'erne. Tegnet af Arkitekt Tvede.	96

»Skyskraberen«, der afløser De classenske Boliger. Fotografi i Frederiksberg Kommunebibliotekers Billedsamling	97
Mariendalsvej med »Lille Godthaab« 1905. Fotografi i Frederiksberg Kom- munebibliotekers Billedsamling	97
Sidehus til Falkonérgaarden, nedrevet 1927. Fotografi i Frederiksberg Kom- munebibliotekers Billedsamling	99
Udsigt fra »Kærlighedsstien« over St. Jørgens Sø til Vodroffgaard, ca. 1800. Maleri paa Bymuseet	101
Gaarden Ludvigs Minde i Allégade, ca. 1900. Fotografi i Frederiksberg Kom- munebibliotekers Billedsamling	103
Møstings Gaard i Smallegade	103
Smallegade, set fra Allégadekrydset. Møstings Gaard tilhøjre. Fotografi i Frederiksberg Kommunebibliotekers Billedsamling efter gammelt Maleri	104
St. Jørgens Sø og Hospitalet i Frederik II's Tid. Kobberstik i Braunius' Theatrum urbium, 1587	107
Hjørnet af Gl. Kongevej og Værnedamsvej, ca. 1850. Originalen i Det kgl. Bibliotek	109
Ladegaardsaaen ved Aahuset. Akvarel af G. Hoffmann. Det kgl. Bibliotek...	111
Frederiksberg 1857, Oversigtskort, rekonstrueret af Teknisk Forvaltning, Stadslandinspektørens Kontor i 1932	113
Det nordlige Hjørne af Allégade-Bredegade, ca. 1890	115
Omnibusser paa Frederiksberg Runddel, 1850. Fotografi	117
Frederiksberg Runddel med Sporvognene fra Pileallé og fra Allégade, ca. 1890. Fotografi i Frederiksberg Kommunebibliotekers Billedsamling	119
Stor Brandudrykning paa Frederiksberg i 1880'erne. Fotografi tilhørende Frederiksberg Brandvæsen	123
»Degnens Skole« i Pileallé. Fotografi (Hauerslev) i Frederiksberg Kommune- bibliotekers Billedsamling	127
Svømmebassinet under Aulaen i Sønderjyllandsskolen. Skolens Fotografi	128
Aulaen i Sønderjyllandsskolen. Skolens Fotografi	129
Udlaanssalen i Frederiksberg Kommunes Hovedbibliotek. Fotografi	131
Det store Bassin i Frederiksberg Svømmehal. Fotografi tilhørende Svømme- hallen	133
Springbrøndene paa »Lille Runddel« i Frederiksberg Allé, 29/12 32. Fotografi	143
Frederiksbergs Byvaaben. Efter det originale Byvaaben paa Frederiksberg Raadhus	144
Frederiksberg 1944, Oversigtskort, fremstillet af Teknisk Forvaltning, Stads- landinspektørens Kontor	154-55

NAVNEREGISTER

- Abildgaard, Nicolai Abraham 52
 Abildgaard, Peter Christian 135
 Absalon 9
 Adelvejen 106, 107
 Alhambra 90, 91
 Alhambravej 90
 Alléenberg 87-88
 Allégade 9, 17, 44, 83, 92, 93, 108,
 115, 116, 118, 119, 123, 124, 142
 Allé Teatret 91
 »Alumina« 139
 Amager 15, 16, 26, 141
 Amager, Ny (Ny Hollænderbyen) 13,
 16-28, 45, 141
 Amicisvej 106
 Andebakken 30, 56
 Andebakkedammen 9, 109, 137
 Andersen, H. C. 79, 80
 Andersen, Peder 124
 Andersensvej, P. 124
 Anna Sophie, Dronning 39
 Apistemplet 52
 Avedøre 9

 Bakkehuset 68, 73-81, 82, 108
 Bakkehusmuseet 146
 Bakkehus, Ny 74
 Bakkehus-Stine 80
 Balle, Nicolai Edinger 126
 Bargum, H. F. 101
 Bast, Paul Dauchel 126
 Bergau (Madam B.) 64

 Bergen 10
 Bergsøe, Vilhelm 139
 Berlingske Tidende 56
 Bianco Lunos Allé 112
 Bindsbøll, M. G. B. 135
 Bissen, H. V. 58, 146
 Bluhme, J. B. 70
 Bobé, Louis 145
 Bokkenheuser, K. 145
 Braunius, G. 107, 147
 Bruun, Johan Jakob 146
 Brønshøj 66
 Bülow, F. C. 111
 Bülowvej 112, 135
 Bymuseet 147

 Caroline, Prinsesse 56
 Caroline Mathilde, Dronning 42, 48
 Carstensen, Georg 90
 Charlottenlund 56
 Christensen, Balthazar 95
 Christensen, Carl C. 145
 Christian IV 11, 12, 14, 15, 16
 Christian V 26, 32, 35, 98
 Christian VI 36, 39, 40, 41, 43, 46, 68
 Christian VII 42, 43, 48, 53, 54, 55,
 139
 Christiansholmsvej 112
 Christiærn II 10, 11, 16, 17
 Classenske Boliger 95, 96, 97, 98, 114
 Coffre, Benoit 35
 Conring, Louise 137

- Dam, Werner 88
 Damhussoen (Langvaddam) 10
 Damsøbadet 132
 »Danmark« (Tidsskriftet) 145
 Danmarksgade 112
 Dansk Forfatterforening 145
 Danske Gaskompagni 125
 Davidsen, Jacob 145
 Degnens Skole i Pileallé 64, 126-127
 Diakonissestiftelsen 60, 137-138
 Drachmann, Holger 93-94
 Drachmanns Kro 94
 Drikkehallerne i Frederiksberg Allé 92
- Dronninggaard 21
 Drottningholm 29
 Dumreicher, C. 145
 Dusart, Felix 67
 Dyrehaven 38, 56
 Dyveke 10
- Eberlin, A. 145
 Eckersberg, C. W. 38
 Edith 93-94
 England 53-55, 118
 Eremitagen 38
 Eremithytten i Søndermarken 49, 55
 Eremiten 49
 Ewaldsen, Christen 71
- Falkonéallé 54, 71, 98, 108, 109, 110,
 112, 118, 119, 127, 141
 Falkonérgaarden 98-99, 109
 Farimagsvej 114
 Fasangaarden 24, 29, 30, 52, 65, 115
 Fasanvejen 58, 95, 98, 112, 124, 129,
 137, 139
 Feilberg, C. A. 99
 Feilberg, Lorry 84, 85, 94
 Finsensvej 125
 Fischer, Vilhelm 142
 Forhaabningsholm 100, 101
 Forum 12, 100
 Frankrig 118
 Frederik II 107
- Frederik III 15, 16, 22, 26
 Frederik IV 22, 24, 25, 29, 30, 32, 33,
 35-39, 46, 73
 Frederik V 39, 41, 42, 43, 68
 Frederik VI 30, 44, 48, 53, 54-59, 92,
 98, 105
 Frederik VII 60
 Frederiksberg Alderdomshjem 124
 Frederiksberg Allé 55, 76, 86-92, 101,
 105-108, 112, 117, 124
 Frederiksberg Bakke 18, 29, 32, 34, 36,
 55, 63
 Frederiksberg Brandstation 122, 141, 147
 Frederiksberg Bredegade 9, 44, 109,
 115, 116, 118
 Frederiksberg Byvaaben 144
 Frederiksberg Domhus 121, 141
 Frederiksberg Have 9, 21, 29-32, 40,
 43, 45, 49-53, 56-59, 64, 65, 136,
 139, 145
 Frederiksberg Hospital 123, 124
 Frederiksberg Kirke 18, 20, 21, 27, 54,
 62, 65, 66-72, 84, 95, 101, 121
 Frederiksberg Kommunebiblioteker
 130-132
 Frederiksberg Kommunebibliotekers
 Billedsamling 146, 147
 Frederiksberg Kommunes Hoved-
 bibliotek 131
 Frederiksberg Menighedsraad 62
 Frederiksberg Morskabsteater 91
 Frederiksberg Politistation 121, 141
 Frederiksberg Raadhus 122, 142, 147
 Frederiksberg Runddel 18, 21, 25, 54,
 58, 66, 86, 88, 92, 93, 108, 114, 116,
 117, 118, 119, 121
 Frederiksberg Skolevæsen 126-130
 Frederiksberg Slot 31, 32-43, 45, 47,
 53-62, 63, 64, 73, 83, 101, 106, 132,
 136, 144
 Frederiksberg Slotskirke 36, 37, 41, 60,
 62, 68
 Frederiksberg Svømmehal 132-33, 147
 Frederiksberg Teater 87
 Frederiksberg tekniske Forvaltning 147

- Frederiksborg 35
 Frederiksdal 56
 Friis, Oluf 145
 Frue Kirke 66
 Fuglebakken 95, 98
 Furesøen 21
 Før og Nu, 1920-21, 1924 145

 Gammel Kongevej 90, 101, 105, 106,
 107, 109, 110, 111, 112, 116, 117,
 118, 119, 124, 127
 Genboerne 84
 Gentofte 11
 Gerner, Wm. 91
 Glahn, Otto Valdemar 71
 Glumsø, Niels 66
 Godskesen, M. 142
 Godthaab, Lille 97
 Godthaab, Store 95
 Godthaabshave 95, 97, 98
 Godthaabsvej 95, 106, 112, 124
 Goldschmidt, Meir 58
 Grotten i Søndermarken 49
 Grundtvig, Nicolai Frederik Severin
 68, 80
 Grøndal 95, 96
 Grøndalsengen 124

 Halleby, Jens Andersen 85, 86, 114
 Halmtorvet (Raadhuspladsen) 117,
 118
 Hansen, Konstantin 71
 Hansen, Laurs 9
 Harsdorff, C. F. 35
 Hassager, Carl 104
 Hassager, Dorthca Hansine 104
 Hassagers Kollegium 104
 Hauch, Johannes Carsten 60
 Hauerslev, Johannes 147
 Haveinspektørboligen 21, 92
 Haveselskab, Det kongelige danske 18,
 21, 24, 52, 53, 136-37
 Haveselskabets Vej 136
 Heger, Carl Johan 72
 Heger, Christiane 80

 Heger, Hans 78
 Heiberg, Johan Ludvig 60, 77, 80
 Heiberg, Johanne Luise 60
 Heiberg, P. A. 80
 Helsingør 118
 Hendriksen, F. 145
 Herman Triers Plads 12, 100
 Hesselberg, Jean Joachim 146
 Hetsch, C. F. 146
 Hoffmann, G. 111, 147
 Holberg, Ludvig 40, 64
 Hollænderbyen, Ny (Ny Amager) 9,
 13, 16-28, 30, 44, 45, 106, 141
 Hollænderne, Ny 16-28, 44, 66, 86,
 141
 Holmens Kirke 66
 Holsten 53
 Hortensiavej 125
 Hostrup, J. Chr. 71, 84, 100
 Hostrups Have 100
 Howitz, Frantz 123
 Howitzvej 118, 124, 142
 Husum 11
 Hvidovre 7, 71, 123, 141, 142
 Hübner, Johan Christopher 67

 Ingemann, Bernhard Severin 80
 Isbrandsdatter, Grete 28
 Islev Enghave 106
 Islevvejen 106, 107

 Jagtvej 110
 Jensen, Frederik 91
 Jernporten 62, 76, 108
 Josephsen, N. 98
 Josty 31, 52, 53, 89
 Juel, Niels 95
 Juliane Marie, Dronning 139
 Jørgensen, A. D. 71

 Kalthoff, Peter 18, 67, 95
 Kalthuset 95
 Karl X Gustav 18
 Karl XI 22
 Karl XII 22

- Kastanievej 104
 Kehletbrødrene 88, 93
 Kildegrotten i Frederiksberg Have 52
 Kinast, Johannes 66, 69-71
 kinesiske Lysthus i Søndermarken 49
 kinesiske Lysthus i Frederiksberg Have
 51, 146
 Kingo, Thomas 120
 Kinopalæet 124
 Kjærbølling, Niels 132
 Kobrow, Gerhard 25, 83
 Kolding 39
 Kongelige Bibliotek 147
 Kongens Nytorv 116
 Korsør 18
 Kristensen, Tom 145
 Kristiansborg Slot 37, 42, 62
 Kristianshavn 66
 Krog, Arnold 139
 Kronborg 35
 »Kurvekonerne« 91, 92
 Kyrre, H. 145
 »Kærlighedsstien« 101
 København 7, 9, 10, 13, 15, 18, 20,
 25, 26, 32, 41, 42, 44, 45, 46, 47,
 54, 82, 83, 106, 111, 114, 115, 117,
 118, 119, 120, 125, 140, 143
 Københavns Slot 10, 11, 12, 16, 21,
 22, 25, 39
 Købmagergade 139

 Ladegaarden 11, 12-15, 16, 19, 20, 28,
 54, 100
 Ladegaardsaaen 111
 Lampevej 118, 123
 Landbohøjskolen 99, 134-136
 Langvaddam (Damhussøen) 10, 106,
 109
 Larsen, Joakim 130
 Lehmann, Orla 60
 »Lille Runddel« 89, 101, 108, 136, 143
 »Lorry« 83, 84, 85, 93-94
 Louise, Frederik IV's Dronning 24, 39
 Louise, Christian IX's Dronning 137,
 138
 Ludvig XIV 29, 57
 »Ludvigs Minde« (Reebergs Gaard)
 102, 103
 Lybækkerne 11
 Lyng (Madam L.) 88
 Lyon 135

 Maare, N. 33, 145, 146
 Magleby 16
 Mantzius, Karl 71
 Mantzius, Kristian 71
 Marie Sophie Frederikke, Dronning 48,
 55, 56, 57, 60, 98
 Mariendal 98
 Mariendalsvej 97, 98
 Maskeradesalen (»Rosen«) 35
 Mathiesen, Lars 83-86, 93
 Michaëlis, Sophus 80
 Mindebrønden 89, 143
 Monigatti, G. C. 89, 102, 108
 Monrad, H. 105
 Müller, Frantz Henrich 139
 Mynster, J. P. 79
 Møller, Poul Martin 80
 Møllers Vokskabinet 89, 121
 Møsting, J. S. 105
 Møstings Gaard 103, 104, 105

 Nansen, Betty 91
 Napoleon 53
 Neumann, Sophus 71
 Nielsen, Amanda Jensine 93-94
 norske Hus 49
 Nyby 9, 10
 Nyby Ladegaard 9, 12
 Nylandsvej 124
 Nystrom, Arne 23, 146
 Nystrom, Eiler 13, 19, 23, 33, 69, 107,
 111, 145
 Nyvej 106, 112, 124
 Nørrebro 112
 Nørrebros Runddel 118
 Nørreport 66, 114

 Ordrup 100

- d'Origny, F. J. 136
 Overskou, Thomas 89
 Oxe, Torben 10, 11
- »Pandekagekøkkenet« 41, 61, 146
 Panoptikon 89
 Paris 140
 Peblingesøen 12
 Peder d. Store 39
 Peder Svenske 15, 16
 Pesthuset 100
 Peter Bangsvej 137
 Petersen, Peter 50
 Pileallé 30, 66, 70, 74, 92, 107, 108,
 109, 118, 119
 Pontoppidan, E. 47
 Porcelainsfabrik, Den kongelige 138-
 140
 Poulsen, Emil 71
 Pram, Christen 74
 Prinsegaarden 21-25, 27, 29, 30, 32,
 33, 34, 82, 86, 106, 109, 136
 Pufendorf, Samuel 19, 20, 146
- Raadhuspladsen 117
 Radiohuset 12, 100
 Rahbek, Kamma 72, 73-81
 Rahbek, Knud Lyne 72, 73-81, 83, 84
 Rahbeks Allé 77, 106
 Rantzau, William 121
 Rasmussen, Chr. 145
 Rasmussen, Jens 102
 Ratz, G. C. 86
 Ratzenborg (Sommerlyst) 86-87
 Reeberg, Ernst Nicolai 102
 Reebergs Gaard 102, 103
 Resen, Peder Hansen 13, 146
 Reventlow, Anna Sophie 39
 Riddersalen 35, 61
 Riise, A. H. 102
 Rode, Helge 71
 Roligheden 99
 Rolighedsvej 100, 106, 118
 Rom 29
 Rosenborg 12, 31, 35, 139
- Rosenlund 88
 Rosenørns Allé 100
 Roskilde 20, 106
 Roskildevej 34, 73, 108
 Rubens Fabrikker 100
 Rubow, Jørn 145
 Rødovre 18, 66
 Sadolin, Ebbe 145
 Sankt Anna Parochie Kirke 67
 Sankt Annæplads 117
 Sankt Hans Hospital 20
 Sankt Jørgens Sø 12, 100, 107
 Sankt Paulskirken 60
 Sankt Thomas 101-102
 Schiøtt, Julius 134
 Schou, Philip 139
 Schønberg, H. H. 112
 Schweitzerhuset 52
 Sèvresfabrikken 140
 Sigbrit 10, 11, 16
 Sindshvile 98
 Skultus 17, 141
 Skydebanen 88
 »Skyskraberen« 97, 114
 Slotskroen 54, 74
 »Smaa Haver« 30, 92, 93
 Smallegade 103, 104, 105, 109, 118,
 139
 Smith, O. 145
 Sodavandsboderne 91, 92
 Solbjerg By 8, 9-15, 66, 106
 Solbjerg Kirke 9
 Solbjerg Kirkegaard 9
 Solbjerg Skole 9
 Solbjergget 8
 Solbjergvej 9
 Solbjergvejen 106
 Sommerlyst (Ratzenborg) 86-87, 88
 Sophie Amalie, Dronning 21
 Sophie Magdalene, Dronning 40, 41
 Springbrøndene 102, 143
 Steffens, Henrik 65, 80
 Stockholms Slot 29
 Storm, Edvard 64
 Struensee, Johann Friedrich 42, 43

NAVNEREGISTER

- Sundbo, A. 145
 Sundholm 20
 Svanholm 100
 Svanholmsvej 112
 Sygehjemmet 100
 Sønderjyllandsskolen 128, 129, 147
 Søndermarken 46, 49-50, 55, 65, 108,
 124, 136
- Taarby 141
 Teglgården 137, 139
 Tessin, Nicodemus d. Yngre 29, 30
 Thorup, C. M. 87
 Tietgen, Carl Frederik 138
 Tivoli 88, 90, 114
 Trap, J. P. 145
 Troels-Lund, T. F. 71
 Trommesalen 117
 Tvede, F. V. 146
- Uldahl, H. F. 102
 Ulrikke Eleonore, Prinsesse 22
 Ulv, Peder Sørensen 67, 70
- Valby 34, 58, 106
 Valby Bakke (Frederiksberg Bakke)
 18, 32, 73
 Valhalla 89
 Valkendorfs Kollegium 105
 Versailles 29
 Vesterbro 45, 71, 84, 112
 Vesterbrogade 62, 74, 101, 106, 107,
 118
- Vesterport 76, 108, 114
 Vestindien 101, 102
 Vigerslev 46
 Villa d'Este 29
 Vodroff, C. J. 100
 Vodroffgaard 100, 101
 Vodrofflund (Vodroffgaard) 100
 Vodroffsvej 100, 112
 Voigt, M. F. 49
 Vor Frelser Kirke 135
 Vor Frue Kirke 66
 Værnedamsvej 7, 88, 89, 101, 108,
 109, 121
- Weilbach, Fr. 145
 Werner, Sigvart 146
 Wernigerode 23, 146
 Wilhelmine, Prinsesse 53, 56, 60, 146
 Winther, Chr. 80
 Wærn, Martha 104
 Wærnske Institut 104
- Zahrtmann, Chr. 98
 Zahrtmanns Plads 98
 Zoologisk Have 24, 52, 132-134
- Oehlenschläger, Adam Gottlob 52, 60,
 62-65, 70, 72, 79, 80, 115, 126
 Oehlenschläger, J. C. 49, 62
 Oehlenschläger, Sofie 63
 Øresund 8, 32
 Ørsted, Anders Sandøe 71
 Ørstedesvej H. C. 111, 112, 125
 Østerbro 136

Rettelser:

- Side 100, Linje 9: S. 00, læs S. 12.
 Side 114, Linje 20: Hallby, læs Halleby.

INDHOLD

Forord	5
Frederiksbergs Beliggenhed	7
Solbjerg og dens Aflægger Nyby	9
Ny Hollænderbyen eller Ny Amager	16
Frederiksberg Have anlægges, og Slottet bygges	29
Livet paa Frederiksberg Slot indtil Frederik VI's Tid ...	38
Frederiksberg By indtil Frederik VI's Tid	44
Frederik VI's Frederiksberg	48
Frederiksberg Kirke	66
Bakkehuset	73
Frederiksbergs Forlystelseliv	82
De gamle Gaarde, paa hvis Jord det moderne Frederiks- berg er bygget	95
Frederiksbergs Veje i gamle Dage	106
Frederiksberg By vokser sig stor	110
Frederiksbergs Styre	141

**NORLUNDE
KØBENHAVN**